

**TÜRKMENISTANYŇ YLYMLAR AKADEMIÝASYNYŇ
MILLI GOLÝAZMALAR INSTITUTY**

NURMUHAMMET ANDALYP

ZEÝNELARAP

**Çapa taýýarlan
Nurmuhammet Gylyçdurdyýew**

AŞGABAT «TYAMGI» 2010

**UOK 894.361
A67**

M67 Nurmuhamet Andalyp, Zeýnelarap. A.: Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar instituty, 2010 - s

REDAKTOR

Annagurban Aşyrow, dil-edebiyat ylymlarynyň doktory.

Türkmenistanyň Hormatly Prezidenti Gurbanguly Berdimuhamedow türkmen halkynyň milli mirasyny ylmy esasyda öwrenmek we wagyz etmek meselesine aýratyn ähmiýet berýär. Beýik şahsyýetlere bagyşlanyp halkara ylmy maslahatlar yzygiderli geçirilýär, olaryň ýaş toýlary halkara derejesinde bellenilýär. Hormatly Prezidentimiziň ýörite Karary bilen 2011-nji ýylda nusgawy türkmen şahyry Nurmuhamet Andalybyň 350 ýyllyk toýy hem halkara derejesinde belleniler.

Şu toý mynasybetli Nurmuhamet Andalybyň «Zeýnelarap» dessany Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar institutynyň hazynasynda saklanylýan iň ygtybarly golýazma çeşmeleriniň esasynda taýýarlanylady.

Bu dessan hakyky söýgüni, doganlyk-dostlugy, ynsanperwerligi, belent adamkärçiligi ündeýän, adalatsyzlygy ýazgarýan ajaýyp eserdir.

Kitap giň okyjylar köpçüligine niýetlenildi.

TDKP № 301

2010

KBK 84Tür1

© Milli golýazmalar instituty, 2010 ý.

YŞK BAGYNYŇ BILBILI

Türkmen halkynyň taryhynda Azady, Magtymguly, Andalyp, Kemine ýaly çuňňur filosofiýa, ýiti pähim-paýhasa ýugrulan ajaýyp eserleri peşgeş beren söz ussatlary, akyldar-danalar az däl. Nusgawy şahyrlarymyzyň, beýik akyldarlarymyzyň, halk döredijiliginiň baý mirasyny öwrenip, ylmy taýdan seljermek we asyl nusgasyny halka ýetirmek, türkmen halkynyň taryhy, medeni mirasy boýunça ylmy barlaglary alyp barmak öňde duran möhüm wezipeleriň biridir.

**Türkmenistanyň Prezidenti
Gurbanguly Berdimuhamedow**

Täze galkynyşlar we beýik özgertmeler zamany türkmen döwletiniň ykdysady kuwwatyny, adamlaryň durmuş-ýaşaýyş derejelerini gün-günden ýokarlandyrmak bilen birlikde, halkyň medeni-ruhy dünýäsiniň öňkünden hem has gözelleşmegine hyzmat edýän milli mirasymyzy ylmy esasyda öwrenmek, wagyz etmek we dünýä ýaýmak babatda hem uly öwrülşikleri döretdi. Türkmenistanyň Hormatly Prezidentiniň taýsyz tagallalary netijesinde dünýäniň dört künjegine ýaýran türkmeniň milli mirasyny toplamak üçin daşary ýurtlara yzygiderli ylmy saparlar gurnalýar, geçmişdäki meşhur alymlarymyzyň we şahyrlarymyzyň ylmy we edebi miraslary öwrenilýär hem-de neşir edilýär. Olaryň ýubileý toýlary halkara derejesinde bellenilýär. Muňa Belent Mertebeli Prezidentimiziň türkmen nusgawy edebiýatynyň görnükli wekili Nurmuhammet Andalybyň 350 ýyllyk toýuny halkara derejesinde bellemek baradaky ýörite Karary aýdyň mysaldyr.

Nurmuhammet Andalyp diňe bir türkmen nusgawy edebiýatynyň däl, eýsem Merkezi Aziýa halklarynyň nusgawy edebiýatlarynyň özgermeginde möhüm hyzmatlary bitiren meşhur şahyrlarynyň biridir. Ol türkmen edebiýatynyň

dessançylyk däbini ösdürmek bilen onda arap we pars sözleriniň ulanylyşyny belli derejede azaldyp, ony türkmen gepleşik diline ýakynlaşdyrmaga çalşypdyr.

Andalybyň döredijiliginde dessançylyk däbi esasy orny tutýar. Bellemeli tarapy, ol öz dessanlaryny göçme ýordumlar esasynda döredipdir. Şahyryň «Ýusup-Züleýha» we «Leýli-Mejnun» dessanlary gündogar edebiýatynda giňden meşhur bolan göçme ýordumlaryň esasynda döredilen bolsa, «Zeýnelarap» we «Baba Röwşen» dessanlary edebiýatda seýrek işlenen temalaryň esasynda döredilipdir.

Nurmuhammet Andalybyň «Zeýnelarap» dessany hakynda aýdanymyzda, bu eser türkmen edebiýatyny öwreniş ylmynda iň az öwrenilen eserleriniň biridir. Munuň sebäbi bolsa, oňa sowet döwründe halka zyýanly, terbiýeçilik ähmiýeti ýok dini mazmunly eser hökmünde birtaraplaýyn baha berilmegidir. Emma bu eseriň halk köpçüligi tarapyndan hemişe-de söýlüp okalandygyna XIX asyryň ahylary, XX asyryň başlary aralygynda bu dessanyň daşbasma nusgalarynyň Küm methowuzda, Buharada, Daşkentde we Samarkantda birnäçe gezek çap edilendigi güwä geçýär. Dessanyň dessançy bagşylar tarapyndan türkmen toýlarynda aýdylyp, ondaky çeperçilik taýdan ýüki ýetik şygrylaryň halk aýdymlaryna öwrülmeği, olaryň şu günki güne çenli aýdylyp gelmeği we aýdylyp ýörülmeği hem muňa şaýatlyk edýär. «Zeýnelarap» dessany sowet döwründe ilkinji gezek 1991-nji ýylda, Andalybyň beýleki dessanlary bilen bilelikde: «Nurmuhammet Andalyp. Dessanlar» ady bilen A.Mülkamanow, G.Nazarow, M.Çaryýew, O.Maşaýewa, A.Nurýagdyýew dagylar tarapyndan çapa taýýarlanylýp neşir edildi.

Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar institutynyň hazynasynda «Zeýnelarap» dessanynyň 40-a golaý golýazma, 50-ä golaý daşbasma nusgasy saklanýar.

«Zeýnelarap» dessanynyň eliňizdäki neşiri taýýarlanylýanda golýazmalar hazynasynda saklanýan şol golýazmalaryň içinden iň kämil we gadymy nusgalary saýlanylýp, şolaryň esasynda taýýarlanylýdy. Eser taýýarlanylýanda 779, 1165, 1384, 4273 bukjalarda saklanýan golýazmalar esas edilip alyndy.

Nurmuhammet Andalybyň «Zeýnelarap» dessany, käbir golýazmalarda we daşbasma kitaplarda «Jeňnama Ymam Muhammet Hanapyýa» diýlip hem

atlandyrylýar. «Bu ýordum boýunça Saýkaly hem (XVIII asyr) eser döredipdir. Ýöne, Saýkalynyň poemasy Andalybyň dessany bilen deňeşdirilende dini öwşgine has baý»¹. Biziň elimizdäki maglumatlara görä, şu ýordum boýunça başga hiç bir şahyr tarapyndan eser döredilmändir.

Dessan neşire taýýarlanylanda şu aşakdaky golýazmalardan peýdalanyldy.

1384-nji bukja. Doly nusga. Ol 1866-njy ýylda göçürilipdir.

4273-nji bukja. Doly däl. Ahyryndan birnäçe sahypalar gyrkylyp alnypdyr. Senesi takmynan XIX asyryň ortalary.

1165-nji bukja. Doly nusga. Eser golýazmanyň 43a–107b aralygynda ýerleşýär. Ýöne, bir bellemeli zat, bu golýazmanyň başynda «1826-njy ýyl», ahyrynda bolsa «1887-nji ýyl» diýlip ýazylypdyr. Biziň pikirimizçe, dessanyň göçürilen senesi ahyryndaky «1887-nji» ýyl bolmaly. Muny dessanyň syýasy bilen şol senäniň syýasynyň meňzeşdigi, onuň kagyzyň hem 1826-njy ýyla degişli dældigi arkaly düşündirip bolar. Emma golýazmanyň başyndaky «1826-njy» sene barada aýtsak ol, «Zeýnelarap» dessanyny göçüren kätibiň öz sözi däl-de, eýsem golýazmanyň başyndaky eseri göçüren kätibiň sözi bolup, aýry-aýry eserleriň bir kitaba jemlenen bolmagy mümkin, ýa-da dessany göçüren kätip şol eseriň kätibiniň sözünü bolşy ýaly göçüren bolmagy ähtimal.

779-njy bukjada saklanýan golýazmany şahyryň golýazmalaryna teswir ýazan alymlar takmynan, XVIII asyryň ahyrlarynda ýa-da XIX asyryň başlarynda göçürilen hasap edýärler.² Bu biziň pikirimize görä hem şeýle. Golýazmanyň senesi gabat gelmese-de, onuň kagyzy, haty we beýleki alamatlary şeýle pikire gelmäge esas berýär. Golýazmanyň bu nusgasynyň çeperçiligi örän ýokary. Eser Alynyň Hanapyýadan bolan ogly Muhammediň hem-de Patmadan bolan ogullary Hasanyň we Hüseyiniň sähra çykmagy bilen başlanýar. Emma, dessanyň beýleki nusgalarynda eser Hezreti Alynyň Rum welaýatyna goşun çekip, ol ýurduň patyşasyny we onuň ogullaryny öldürip, gyzyny ýesir alyp gaýtmagy bilen başlanýar. Görnüşi ýaly, bu dessan iki redaksiýada, ýagny, birinde waka Alynyň

¹ G.Nazarow, A.Aşyrow. Andalybyň golýazmalarynyň teswiri, Aşgabat. Ylym – 1990, 54 sah.

² G.Nazarow, A. Aşyrow. Andalybyň golýazmalarynyň teswiri, Aşgabat. Ylym – 1990, 51 sah.

ogullarynyň awa çykmagy bilen başlansa, beýlekisinde Muhammet Hanapyýanyň gelip çykyşyny açyp görkezmekden başlanýar. Elbetde, her bir şahyr öz eseriniň üstünde birnäçe gezek işleýär. Bu Andalyp babatda hem şeýle. Şahyryň «Ýusup-Züleýha», «Nesimi» eserlerini birnäçe nusgada işländigini alymlar bellediler. Ýöne bizi bu ýerde oýlandyrýan mesele başga. Ýagny, taryhy çeşmelerde aýdylyşyna görä, araplaryň hanapyýa diýen taýpasy Rum welaýatynda däl-de, eýsem häzirki Saud Arabystanyň merkezinde ýerleşýän Ýemäme diýen ýerde ýaşapdyr. Mundan başga-da, Muhammediň ejesi Hanypa Muhammet pygamberiň döwründe däl-de, Abu Bekriň halypalygy döwründe ýesir alynýar we Hezreti Aly oňa öýlenýär. Onuň ady Howla binti Japar.

Taryhy çeşmelerde dessanyň gahrymanlary Hezreti Aly 600-661-nji, onuň ogly Muhammet Hanapyýa bolsa 637-700-nji milady ýyllarynda ýaşap geçendigi aýdylýar. Halk arasynda aýdylmagyna görä, Muhammediň gubury Ahal welaýatynyň Ruhabat etrabyňyň Bagyr obasynda, şeýle-de Mary welaýatynyň Baýramaly etrabynda ýerleşýär. Bu bolsa türkmen halkynyň oňa goýýan hormatynyň nyşany bolup biler. Şonuň üçinem Nurmuhamet Andalybyň maksada okgunly, batyr, edermen, söýgä wepaly, ene-atasyna we doganlaryna hormat goýýan türkmen ýigidiniň keşbini Muhammetde janlandyran bolmagy mümkin. Ýöne, ygtybarly taryhy çeşmelerde Muhammet Hanapyýanyň Medinede «Jennetül-Bakyýa» mazarystanlygynda jaýlanandygy aýdylýar.³

Mälim bolşy ýaly, Nurmuhamet Andalyp ýeterlik derejede medrese ylmy bolan, arap-pars dillerinden kemsiz baş çykaran, Gündogar halklarynyň taryhyny we edebiýatyny çuňňur öwrenen şahyr. Onda näme üçin Andalyp taryhy wakalary az-kem özgerdilen görnüşde beýan etdikä? Biziň pikirimizçe, Andalyp bu eseri ilki Alynyň ogullarynyň awa çykyşyndan başlapdyr we ony täzedan işlände Muhammet Hanapyýanyň gelip-çykyşyny görkezmek maksady bilen dessanyň öňüne Rum patyşasy bilen baglanyşykly wakany goşupdyr. Wakalary alys bir ýurt bilen baglanyşdyrmak türkmen dessanlarynyň hemmesiniňem häsiýetli taraplarynyň biri. Megerem, Andalybam şu ýörelgeden ugur alan bolsa gerek.

³ Türkiýe diýanet wakfı«Yslam ensiklopediýasy» 2005, XXX jilt, 538 sah.

Dessan Alynyň Hanapyýadan bolan ogly Muhammediň Zeýnelaraba bolan söýgüsi, şeýle hem iki aşygyň aýralyga düşüp, köp muşakgatlardan we kynçylyklardan soň maksat-myratlaryna ýetişi dogrusynda gürrüň berýär. Onda Aly, Hasan, Hüseyin, Patma, Bibi Hanypa ýaly yslam dininiň wekilleri hereket edýär. Nurmuhamet Andalyp şolaryň edebi keşpleriniň üsti bilen, özüniň öňe sürýän arassa ahlak, päk söýgi, ene-ata hormat goýmak, batyrlyk we gaýduwsyzlyk ýaly gözel häsiýetleri okyja ündeýär.

Nurmuhamet Andalypyň «Zeýnelarap» dessany örän ýokary çeperçilik bilen döredilen edebi eserdir. Onda şygrylar duýga örän baý bolup, ikileme, dörtleme, başleme görnüşinde berlipdir. Şol goşgularyň köpüsiniň henize çenli dilden düşmän gelmegi hem şol sebäplidir. Wakalaryň beýan edilişi hem örän çeper we täsirli, okap oturan wagty okyjy durky bilen wakalaryň içine girenini duýman galýar.

Ýene-de bir mysal, «Akpamyk» atly türkmen halk ertekisinde Akpamygyň ýedi sany erkek dogany, Akpamygy, öýde goýup doganlary awa gidýärler. Biz şeýle ýagdaýy Zeýnelarap we onuň ýedi doganlary babatynda hem görýäris. Muhammet Hanapyýanyň kerlige salyp, gelen adamy özüne golaýladyp tutmagy bilen Görogly şadessanynda Göroglynyň şeýle usul bilen geleni tutmagy hem kybapdaşdyr. Biz bu ýerde käbir mysallary getirdik. Şeýle mysallar bolsa dessanda onlarça. Bu ýerde Andalypyň edebi tärleri türkmen halk döredijiligine aralaşypmy ýa-da türkmen halk döredijiligi Andalypa täsir edipmi, bu sowaly çözmek gelejegiň işi.

Türkmen dessanlarynda we halk döredijiliginde baş gahrymanyň mertligini, gaýduwsyzlygyny görkezmek maksady bilen eserlerde «üç ýol» usuly işjeň ulanylypdyr. «Hüýrlukga-Hemra» dessanynda Hemra öz agalaryny «gitse-geler», «geleri-gelmezi gümana» ýollary bilen ugradyp, özi «gitse-gelmez» ýoluny saýlap alýar. Edil şeýle ýagdaýa biz «Zeýnelarap» dessanynda hem duşýarys.

Dessanda Andalyp türkmen bedewiniň hem ajaýyp keşbini döredipdir. Türkmen edebiýatynda bedew at ýigidiň söweşde ýarany, başyna iş düşende wepaly dosty hökmünde suratlandyrylýar. Muňa «Gorkut ata» şadessanyndaky Bozaýgyryň, «Görogly» şadessanyndaky Gyratyň, «Ýusup-Ahmet» dessanyndaky Mazgiriň keşpleri aýdyň mysaldyr. «Zeýnelarap» dessanynda Muhammediň aty bir ýerde

Muhammet söweşde çykgynsyz ýagdaýa düşende ony söweş meýdanyndan alyp çyksa, başga bir ýerde guýy düýbinde ýatan eýesini guýudan halas edýär.

Nurmuhammet Andalybyň «Zeýnelarap» dessany onuň beýleki eserleri bilen bir hatarda, özüniň edebi aýratynlyklary bilen türk halklaryň arasynda uly meşhurlyga eýedir. Onuň subutnamasy bolsa eseriň golýazma we daşbasma nusgalarynyň dürli ýurtlara ýaýramagydyr.

XIX asyryň ahyrlarynda XX asyryň başlarynda dessanyň daşbasma nusgalarynyň Kümmehowuzda, Buharada, Daşkentde we Samarkantda neşir edilmegi, 2010-njy ýylyň iýun aýynda Türkmenistanyň Ylymlar akademiýasynyň Milli golýazmalar institutynyň işgärleriniň Azerbaýjan Respublikasynyň Ylymlar akademiýasynyň golýazmalar institutynda geçiren ylmy gözlegleriniň netijesinde «Zeýnelarap» dessanynyň daşbasma nusgasynyň tapylmagy, bu eseriň Merkezi Aziýa we Kawkaz halklarynyň arasynda hem meşhurlyk gazanandygyny görkezýär.

«Zeýnelarap» dessanynyň bu gezekki neşiri, şahyryň 1991-nji ýyldaky neşirinden metin we möçber taýdan az-kem tapawutlanýar. Onuň tekst taýdan tapawutly bolmagy, okyjylar üçin düşnükli bolar ýaly eseriň dili belli bir derejede sadalaşdyrylmagydyr. Meselem «pähliwan» – «pälwan», «ýerge düşdi» – «ýere düşdi», «Şahymerdanga»– «Şahymerdana», «iman geltirdi» – «iman getirdi», «anda» – «onda» we ş.m. Çünki, biziň maksadymyz bu gymmatly eseriň diňe bir ylmy jemgyýetçiligi üçin taýýarlamak däl-de, eýsem halk köpçüligine hem has düşnükli bolmagyny gazanmakdan ybaratdyr.

Möçber taýdan tapawutly tarapy bolsa, biziň elimizdäki iň kämil we gadymy golýazmalaryň esasynda dessandan käbir şygrylaryň aýrylmagy, ýa bolmasa-da tekste käbir sözlemleriň goşulmagydyr.

Nurmuhammet Gylyçdurdyýew.
TYA-nyň Milli golýazmalar institutynyň
uly ylmy işgäri.

Emma rawylar ondag rowaýat kylarlar kim, günlerde bir gün Resulalla sallallahy alayhy wesellem birniçe leşgeri jem kylyp, Şahymerdany baş kylyp, Rum welaýatyna iberip erdi. Otuz üç müň sahabalar, birniçe bahadyr we pälwan bile niçe gün ýol ýöräp, Rum welaýatyna ýetişdiler. Rum welaýatynyň garawullary baryp patyşasyna habar berdiler. Patyşa şäherme-şäher, galama-gala atly iberdi, herne leşger bolsa, jem edip, ol Hezretiň goşunlaryna barabar çykardy. Bahadyrlar we pälwanlar märekeden çykyp, bir-birine hemle ederdiler. Musulmanlar tarapyndan Hezreti Aly Şahymerdan çykdy. Kapyr tarapyndan bir pälwan çykyp, Hezreti Ala barabar boldy. Bir-birine näýza howala kyldylar, myrady hasyl bolmady. Ahyr Hezreti Aly Şahymerdan Zülpükaryny çykaryp, ondag çaldy, kapyr iki bölek bolup ýere düşdi. Hezreti Aly Şahymerdan perýat kylyp: «Mübärizi-meýdan ibergil!» diýdi. Ol tarapdan hiç pälwan çykmady. Hezreti Aly Şahymerdan patyşa üstüne sürdi. Patyşa dura bilmedi, gaçdy. Şahymerdan ýetip başyny teninden jyda kyldy. Ony görüp hemme kapyrlar: «El-aman» diýip, musulman boldular. Hezreti Aly Şahymerdana boýun sunup gelip, pygamber alayhyssalama iman getirdiler. Tamam halklar musulman boldular. Bir gün: «Şahymerdan Rумы fath kylyp geldi» diýip, habar geldi. Onda Resuly-Huda şadyman boldy. Şol wagt Hezreti Aly Şahymerdan hem geldi we Resuly-Huda bile görüşdi. Ondan soň Resuly-Huda Rumdan habar sordy. Şahymerdan bir-birden hekaýat kylyp: «Ýa Resuly-Huda, Rумы alandan soň, kaýsaryň saraýyna girdim. Bir gyz tapyp getirdim» diýdi. Onda Resuly-Huda: «Munda getirin» diýdi. Şahymerdan patyşanyň gyzy Hanypany pygamber alayhysalamyň ýanyna getirdi.

Elkyssa, Resuly-Huda sallallahy alayhy wesellem tarahhum bile aýtdy:

- Eý perzent, sen kimiň perzendi sen? Adyň nedir? Ýene:
- Hudaýy-hiždeh hezar älemi bir bilip we meni Resuly-berhak bilip, musulman bolgul, kimi hoşlasaň oňa bereýin – diýdi.

Ol gyz Resuly-Hudadan bul sözi eşidip, perýat kylyp:

- Ýa Resulalla, bildim ki diniňiz berhak turar, sypatyňyz rehmeten lil-älemin turar. Emma üç şertim bar, eger kabul kylsaňyz, bendeýi-hassyňyz bolar men – diýdi we ýene:

- Meniň adym Hanypa turar, atam şähri-Ruma halypa erdi. Atamy we agalarymy Aly öldürdi. Ýeke we ýalňyz turar men – diýip, zar-zar çün ebri-nowbahar ýyglar erdi.

Emma Resuly-Huda gyzdan bul sözi eşidip:

- Eý perzent, köp ýyglamagyl, ataň ornuna ata bolaýyn we ýene Äşäni ene kylar men, kyýamat gyzym bolgaý sen – diýdi we ýene:

- Eý, perzent, ol üç şertiňi beýan kylgyl, eger golumdan gelse, kabul kylar men – diýdi.

Onda gyz:

- Owwal şertim bu ki, Hezreti Aly meni nika kylyp alsyn. Ikinji bu ki, gyzyňyz bibi Patma bu işime gamgyn bolmasyn. Üçülenji şertim bu ki, Hudaýtagala enaýat kylyp maňa perzent berse, adyny ezizläp Muhammet goýsaňyz. Eger bu sözler kabul bolsa, jan-dil bile musulman bolar men – diýdi.

Onda Resuly-Huda pikir kyldy. Derhal Jebraýyl allaýhyssalam habar getirdi: «Ýa Muhammet, Hudaýyň saňa salam aýtdy, perişdeler durut iberdi. Hudaýyň aýtdy: «Hemme bendäniň hajatyn beriji men turar men. Ol gyzyň herne aýtganyň kabul kylsyn». Resuly-Huda wahydan paryg bolup:

- Huda kabul kyldy, biz hem kabul kyldyk – diýip, gyzy Ala berdi. Patmaýy-Zähra pendi-nesihat kylyp:

- Eý, gözümiň çyragy Patma, ol ki Hudanyň emri turar, Hanypany hergiz agyrtmagyl, oňa ýagşy byradar bolgul – diýdi.

Emma Patmaýy-Zähra atasynyň aýdanlaryny kabul kyldy we Hanypanyň ýanyna söýnüp gelip: «Haktagala maňa sagadatlyk dogan berdi» diýip, hoşwagt bolup, köp nowazyş kyldy.

Elkyssa, aradan göz-ýumup açynça dokuz aý on gün ötdi. Bibi Hanypa Aly Murtazadan hamyla tutup, bir ogul dogurdy. Pygamber alaýhyssalam gelip gördi. Hoşwagt bolup, adyny ezizläp, Muhammet goýdular. Elkyssa, Aly Murtaza

guwanyp, halaýyga toý berip, şady-horram boldular. Emma aradan niçe müddetler geçdi. Ogullary ýedi ýaşyna girdi. Emma ata-ene ogullarynyň didaryna aşyk erdiler. Bir sagat görmeseler, diwana bolar erdiler. Ahyr ululyga ýetişdi. Emma şazada ymam Muhammet mysaly güle ogşap we gylyklary ýere ogşap, siňňin-siňňin uruş-tutuşy höwes kylyp, at üstüne gadam goýup, «Men heniz seýri-sähra çykyp, şikar kylmadym» diýip, Beşer atly guluna aýtdy: «Bir at alyp getirgil, bu gün seýri-sähra kylar men» diýdi. Guly at alyp getirdi. Şazada Muhammet atlanar bolanda hyýal kyldy, atadan birugsat çykmak hup ermes diýip barar erdi. Şahymerdan görüstany-Bakyýa baryp, doga kylyp gelýärkä şazada nazarlary düşdi. Şazada atasyny görüp, atdan düşüp, tagzym-towazyg bile salam berip, gol gowşuryp durdy. Emma Şahymerdan bu haly görüp: «Saňa ne boldy?» diýip, şazada Muhammede garap, bir gazal okady. Gazaly-Hezreti Aly bu turar:

Niçik maksada geldiň uşbu halat bile, perzendim?
Gözümiň röwşeni, derdime dermanym, jigerbendim.

Ajap hatyr-perişan sen, balam, roý berdi ne halat?
Maňa aýtgyl sözüňi rişteýi-janyma peýwendim.

Howa bilen höwes köňlün guşun perwaz eder göýä,
Eý-ä, eý gülşen janyma düşen bilbilli-handanym.

Köňülde nuktaýy-halyňy pynhan etme, yzhar et,
Agyzdan depderi-agzasyn açgan güli-şeker-gandym.

Hudanyň şiridir men, eýlär men maksadyň hasyl,
Kyýamat saýawanym, dünýäde köňlüme hursandym.

Elkyssa, şazada Şahymerdandan bul sözi eşidip, kamatlary ýaý dek бүкүлip, towazyg bilen atalaryna garap, bu sözi aýtdy. Gazaly-ymam Muhammet bu turar:

Rugsat bergil, kyblagähim,
Çyksam bir ýana ýar istäp.
Mähribanym, puşt-penahym,
Gitsem seýrana ýar istäp.

Yşk meýinden noş eýleşem,
Sähra çykyp, joş eýleşem,
Köňül wagtyn hoş eýleşem,
Çemenli murgyzar istäp.

Atlar çapyp, ok-ýaý atyp,
Gulan kowlap, keýik tutup,
Ýörsem Hudany ýat edip,
Başga-başga diýar istäp.

Gün düşmedik saýa barsam,
Bir altyn saraýa barsam,
Göz görmegen jaýa barsam,
Ýörsem bezmi-şikär istäp.

Muhammetden bul hekaýat,
Aýda bersem ýok nehaýat,
Gün-günden özgedir halat,
Ýüz elem, bikaýar istäp.

Elkyssa, ondan soň Şahymerdan ymam Muhammetden bul sözi eşidip, haýran bolup:

- Gözümiň röwşeni, perzendim, bu jahanda ataň duşmany köpdür, eger bilseler
Alynyň ogly sen, bir sagat goýmazlar. Binägäh uçrap, saňa zyýan ýetirmesin – diýip,
köp pendî-nesihat berip bir söz aýtdy. Gazaly-Hezreti Aly:

Mähribanym, ne diýer sen,
Çykmagyn çöllere sary.
Gözüm ýollarda goýar sen,
Çykmagyn çöllere sary.

Oturyp, kararym olmaz,
Bu köňlüm şat olup, gülmez,
Jahan sensiz göze ilmez,
Çykmagyn çöllere sary.

Bolan kapyr bize duşman,
Seni goýmazlar bir zaman,
Meni gezdirmegin her ýan,
Çykmagyn çöllere sary.

Pendî-nesihatym alsaň,
Bu sözüme gulak salsaň,
Gitme, balam, meni diýseň,
Çykmagyn çöllere sary.

Aly diýer, söwer guzym,
Jigerbendim, diňle sözüm,
Nury-didäm, görer gözüm,
Çykmagyn çöllere sary.

Elkyssa, ondan soñ Hezreti Aly Şahymerdan ençe töwella etdi, täsir kylmady. Ondan soñ bu sözleri şazada Muhammediň enesi eşidip gelip, zar-zar, çüň ebri-nowbahar ýyglap, bu sözi aýtdy:

Balam, senden aýrylmanam bir zaman,
Sen-sen meniň Huda beren myhmanym.
Sensiz bu dünýäde bolmagym güman,
Huda dergähinde şuldur armanym.

Sabr eýlegil, guzym, kemala ýetgil,
Bul seýr ile şikär bahrydan ötgül,
Gider bolsaň, meni öldürip gitgil,
Bolmaz sensiz meniň bir dem kararym.

Rugsat ber diýp, balam, çytma gabagyň,
Ataň bile eneň çekmesin dagyň,
Galmasyn başyma beýle pyragyň,
Pyragyň galgynça çyksyn bu janym.

Balam, sen-sen görer gözüm rōwşeni,
Höwes kylma, balam, güli-gülşeni,
Bul arada köpdür ataň duşmany,
Barma, guzym, senden köpdür gümanym.

Beýle höwes kylyp köňül aldyрма,
Nerkesleriň gözýaşıňa doldurma,
Garyp eneň hijran bile öldürme,
Magşar günü Huda beren myhmanym.

Elkyssa, bibi Hanypa bu sözleri tamam kylandan soň Hezreti Aly Şahymerdan naçar-u näalaç bolup, rugsat berip:

- Eý, jigergüşäm, her ýere barsaň Hudany ýadyňdan çykarmagyl – diýip, täkit kylyp, zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglap: Ilāhi Ahad-u Samad-u Bendenowaz, eý, Soltany-dehr, perzendimi saňa tabşyrdym – diýip, widaglaşyp, pata berip, bir gazal aýtdy:

Ýoluňda sarp etdim şirin janymy,
Balam, seni bir Allaga tabşyrdym.
Berbat etdiň indi hanymanymy,
Balam, seni bir Allaga tabşyrdym.

Herne syryň öz synaňda ýaşyrdyň,
Şirin janyň yşk oduna bişirdiň,
Bu täji-tagtymy kime tabşyrdyň,
Balam, seni bir Allaga tabşyrdym.

Baş alyp gitmegil kişi ýurduna,
Hiç kim bakmaz mün arzyňa-wirdiňe,
Çydaý bilmeý aýralygyň derdine,
Balam, seni bir Allaga tabşyrdym.

Duşmanlaryň belasyga galynça,
Ölen ýagşy bu dünýäde bolynça,
Dirilikde sen köýdürdiň ölinçä,
Balam, seni bir Allaga tabşyrdym.

Gulak salgyl men garybyň sözüne,
Hiç kim bakmaz garyplaryň ýüzüne,

Dat eýlärem Biribaryň Özüne,
Balam, seni bir Allaga tabşyrdym.

Degdi, aldy meniň nahal terimi,
Pelek gyrdy meniň bal-u perimi,
Ýüz gowgaýa saldyň meniň serimi,
Balam, seni bir Allaga tabşyrdym.

Aly aýdar, men gelmenem özüme,
Iýgenim-içgenim çykmaz ýüzüme,
Haçan gözüm düşer seniň gözüňe,
Balam, seni bir Allaga tabşyrdym.

Elkyssa, şazada ymam Muhammet hoşwagt bolup, gül dek açylyp, ragna dek saçylyp, atasynyň ýanydan çykyp ýöriberdi. Şazada mysaly Rüstem anan dek bolup, at üstüne münüp, gadam goýup, derwezeýi-Medineden çykyp, barar erdi kim, ýolda agalary Hezreti ymam Hasan we ymam Huseýin ýolukdylar. Gördüler kim, şazada Muhammediň owzagy özge turar. Onda ymam Muhammet özüni atdan taşlap, tagzym-towazyg bilen salam berip durdy. Agalary inilerini sylah derber kylan bu halatda gördüler. Emma agalary şazada garap bu sözi aýtdylar:

Bul niçik pikirdir, bul niçik hyýal,
Saňa mähribanym, inim, ýol bolsun,
Nahal ömrüň Hak eýlesin berkemal,
Sözle, nowjuwanym, inim, ýol bolsun.

Başyňa göterip murassag täji,
Äleme berilmez husnuň hyrajy,
Ol Şahymerdanyň ýakan syrajy,
Şemgi-şebistanym, inim, ýol bolsun.

Bir Hudanyň hamdy seniň diliňde,
Babamyz Resulyň gury biliňde,
Zülpukary-Şahymerdan eliňde,
Isgender nyşanlym, inim, ýol bolsun.

Niçe merkepleriň teblede ýene,
Ýowuz günde jöwlan çekip her ýana,
Kapyrlar baryny salyp imana,
Bir sahypkyranym, inim, ýol bolsun.

Ok-ýaýyny kyrk arslandan ötüren,
Her kaýan ýüzlense, işin bitiren,
Bahadyrlyk esnadyny göteren,
Rüstemi-Dessanym, inim, ýol bolsun.

Syryňy eýlegil, inim jan, beýan,
Behakky-babamyz, ol Şahymerdan,
Hak Öz penahynda saklasyn aman,
Döwletli soltanym, inim, ýol bolsun.

Kaýda barsaň, biz hem baraly bile,
Owazaňdan ile düşüp gulgula.
Agaň aýdar, bir söz getirdim dile,
Ýagşydan nyşanym, inim, ýol bolsun.

Elkyssa, ondan soň şazada ymam Muhammet bu sözi eşidip, bul hem agalaryna
garap bu sözi aýtdy. Gazaly-ymam Muhammet :

Agam, köňlüm guşy bul gün,

Belent perwazy istäpdir.
Berip bir gülşene-janyn,
Nowasyn sazy istäpdir.

Çemenden gunça gül gözläp,
Şeker leb, toty deý sözläp,
Bu yşkdan bezmi-wasl yzlap,
Belent owazy istäpdir.

Haky istäp wepa bilen,
Wepa yzlap jepa bilen,
Baryp bir dilruba bilen,
Özge demsazy istäpdir.

Tekäwür sürse ýollara,
Gezibän dag-u çöllere,
Mysapyr, ýalňyz, illere,
Rafyk-ygzazy istäpdir.

Budur Şazada söz aýtsa,
Sözünü hup pähim etse,
Pelek manysyna ýetse,
Oña agazy istäpdir.

Elkyssa, bu sözden soň agalary bildiler kim, şazada seýri-sähra bara turar şazada ymam Hasan we ymam Huseýin:

- Halaýyk inimiziň ärligine täsin we aperin kylarlar. Biz hem baryp atamyzdan rugsat alyp, bu inimizi bir synap göreli – diýip aýtdy.

Elkyssa, ol iki jigergüşeýi-bibi Patma-Zähra baryp, Şahymerdandan rugsat dilediler. Bulara hem aýtdy:

- Eý, jigergüşelerim, baryňlar, ýoluňyz ak, ýoldaşyňyz Hak bolgaý, aman gelgeý siz – diýdi.

Ondan soň bu iki ymam hem geldiler. Erse, ymam Muhammet bulara garap durup erdi. Bular gelenden soň, üçleri goşulyp, ru be janyby-sähra-ýu beýewan rowana boldular. Elkyssa, üç göwheri-şamçyrag erteden agşamgaça keýik, gulan kowlap, hiç bir näse alabilmediler. Haýran boldular. «Eger gol guryg barsak, Aly dek äriň perzendine ar bolar» diýip, ýene birniçe ýol ýöräp, nägäh bir ýere ýetdiler kim, ol ýerde ýol üç tarapa aýrylyp durar. Gördüler kim, ol ýollaryň başynda bir tagta sengi-mermer daş bar. Ol daşa bir söz bitiklik turar. Ony okap gördüler kim, andag aýdyp turar: «Her kimse sag ýola barsa, sag-salamat gelgeý. Orta ýola barsa, ýa gelgeý, ýa gelmegeý, çep ýola barsa, asla gelmegeý» diýip, bitip turar. Şazadalar bu üç ýola haýran galdylar. Her haýsylary joş-huruş edip, barsa gelmez ýola gidere maýyl bolup, güftegüý kyldylar. Onda ymam Hasan aýtdy:

- Eý inilerim, maňa rugsat beriň, men baraýyn. Emma ymam Hüseyin aýtdy:

- Men baraýyn, her ne ajaýyb-u garaýyp bolsa, men göreýin – diýdi.

Ondan soň ymam Muhammet atdan düşüp, agalarynyň aýagyna baş goýup:

- Babamyz Resuly-Hudanyň haky-hormaty üçin maňa rugsat beriň – diýip, zarzar ýyglap, tagzym-towazyg bile bu sözi aýtdy:

Gazaly-Hezreti ymam Muhammet:

Agalar, bu ýoly maňa beriňler,
Meniň perwaz eder barmaga köňlüm.
Rugsadym beriňler, laýyk görüňler,
Höwesim bar ança görmäge köňlüm.

Barçany ýaradan hormatyn saklap,
Babamyz Resulyň hakyny haklap,
Uzadyň bu ýola patyha okap,
Ýollanar her zaman barmaga köňlüm.

Agalar tabşyryň, Kadyr-Hudaýa,
Ýetişeyin gözler görmegen jaýa,
Haýmaýy-şahana, altyn saraýa,
Joş eder baryban, girmäge köňlüm.

Ne sebäpden bu ýol barsa gelmezdir,
Munda ne baryny kişi bilmezdir,
Barmaý diýsem, köňlüm kabul kylmazdyr,
Razy ýokdur barmaý durmaga köňlüm.

Şazada Muhammet aýtdy bu sözi,
Agalarym Haka tabşyrdym sizi,
Barsa gelmez ýola uzadyň bizi,
Ýollanar tekäwür sürmäge köňlüm.

Elkyssa, ondan soň agalary aýtdy:

- Eý jigergüşäm, eý gözümiň röwşeni, bize ahyrýetden ant berdiňiz. Eger Hudanyň hormatyn, babamyzyň şepagatyn orta salmasaň erdi, saňa rugsat ýok erdi. Indi sizi bir Hudaýa tabşyrdyk – diýip, bir-bileri bilen razylaşyp, her biri bir gazal okady.

Owwal Hezreti ymam Hasan aýtdy:

Ymam Hasan:

– Ýaradan Biribar tutsun amanda,
Hoş indi, jan inim, bargyl, aman bol!
Niçe gün seýr edip ýörgün jahanda,
Hoş indi, jan inim, bargyl, aman bol!

Ymam Muhammet:

– Ýalňyzyn bu ýola düşdüm men garyp,

Aman boluň, agalarym, hoş indi!
Takdyry-Hudadyr ne bolsa nesip,
Aman boluň, agalarym, hoş indi!

- Seýran edip, tomaşalar görer sen,
Lutp eýlese, birniçe gün ýörer sen,
Inşa Alla, aman-esen geler sen,
Hoş indi, jan inim, bargyl, aman bol!
- Istiganat diläň jeddım gabryndan,
Köýmäňler, ýanmaňlar, pelek jebrinden,
Her kimse myradyn tapar sabryndan,
Aman boluň, agalarym, hoş indi!
- Köp ýyglama, inim, jahan köýmesin,
Pelek hasrat şerabyny guýmasyn,
Tiz baryp gel, Şahymerdan duýmasyn,
Hoş indi, jan inim, bargyl, aman bol!
- Agalarym, reňkiňizi soldurmaň,
Hasrat bile nerkes gana doldurmaň,
Beýle syry hiç kimsäge bildirmäň,
Aman boluň, agalarym, hoş indi!
- Siziň bilen Hakyň syry pynhana,
Takdyry-Hudaýa geldik amana,
Biz hem gitsek gelmegimiz gümana,
Hoş indi, jan inim, bargyl, aman bol!

- Barsa gelmez ýol gider men azaşyp,
Niçe daglar, niçe düzlerden aşyp,
Meniň üçin hiç kim köýmesin bişip,
Aman boluň, agalarym, hoş indi!

- Agalaryň aýdar, niçe ýyl-u aý,
Aman tutsun seni keremli Hudaý,
Ýadyňdan çykmasyn menzil, mekan, jaý,
Hoş indi, jan inim, bargyl, aman bol!

- Eşidiňler Muhammediň zaryny,
Barsa gelmez ýoluň gezse baryny,
Ahyr baryp taparmykan ýaryny,
Aman boluň, agalarym, hoş indi!

Elkyssa, bu sözden soň, biri-biri bilen hoşlaşyp, her-haýsy bir ýola rowana boldular. Emma ymam Muhammet agalary bilen widaglaşyp, barsa gelmez ýola rowana boldy. Katgy-menäzil we taýy-merahyl kylyp, besurgaty-tamam barar erdi. Nägäh bir gün bir ýere ýetdi kim, bir tarapda çarbagy-jennet asar görüldi. Ymam Muhammet atdan düşüp, be janyby-çarbaga rowana boldy. Nägäh seýr kylyp, o ýan-bu ýan nazar kyldy, gördi kim, miweler bişip, dökülip, güller açylyp, bilbiller saýraşyp, bulaklar her tarapa rowana bolup bara turar. Ýene bir tarapda gördüler bir haýmaýy-şahana bar turar. Ymam Muhammet «Her niçik syr bolsa, şol haýmada mälüm bolar» diýip, ahysta-ahysta haýmanyň aldyna geldi. Içeri girdi, gördi, kim, bir kapyr oturyp turar. Kirpikleri ösüp, göz bilen ýüzüni basyp, sakgallary göwsüne düşüp, ýaraşyk üçin sakgalynyň her taryna dürri-merjen asan we ýanynda wezni ýüz batman altyndan bir but goýulan. Her zaman ol buta sejde kylar erdi. Emma şazada işikden girdi. Ol kapyr şazadanyň aýaklarynyň owazyny eşidip, kirpiklerini goly bilen göterip, şazada garap: «Eý ýaş oylan, ne üçin geldiň, bul buta sejde kyl» diýip, bu sözi aýtdy. Gazaly-Katran şa:

Ne sebäp bilen bu бага,
Ýaş oglan, geldigiň nedir?
Haýmaýy-altyn saraýa,
Ýaş oglan, geldigiň nedir?

Aslydyr Şetdat haýýaty,
Köpdür munuň tagrypaty,
Guş gelse, köýer ganaty,
Ýaş oglan, geldigiň nedir?

Ne jandyr sen, pelek uran,
Muhammet dinine giren,
Lat-Menatdan ýüz öwürän,
Ýaş oglan, geldigiň nedir?

Goýmanam katra ganyňdan,
Aýrylan sen mekanyňdan,
Gorkmaýyn şirin janyňdan,
Ýaş oglan, geldigiň nedir?

Kapyr aýdar, sejde kylgyl,
Lat-Menata bende bolgul,
Ýa janyňdan umyt üzgül,
Ýaş oglan, geldigiň nedir?

Elkyssa, ondan soň şazada aýtdy:

- Bir Hudadan özge kişim ýok turar, bir Hudaýa bende, Muhammede ymmat bolar men – diýip, bisýar dergazap bolup, gaýraty-pälwanlygy joş urup, ol betbagtyň butlaryny göterip, mysaly bir ýumruk kesek dek, kapyr tarapa howala kyldy. Ol

kapyr bu haly görüp, tagtyndan özüni taşlap gaça başlady. Ol kapyr şazadanyň gözlerinden pynhan boldy. Ymam Muhammet garady kim, ol kapyr gaçyp barar, şazada ýüwürdi. Ol kapyr gördi kim, ymam Muhammet kowalap gele turar. Şazada:

- Eý, betbagt, menden gaçyp kaýda barar sen, dur – diýip, munady kyldy. Kapyr gördi kim, gaçany bilen gutulmaz, naçar:

- Eý hudaýparaz, öz Hudaýyňyzyň haky-hormaty üçin maňa tarahhum kyl, arkamdan gelmegil – diýip, töwella bilen bidir gaçdy.

Onda şazada:

Bu kapyr Hudany orta saldy – diýip, Hudanyň hormatyny saklap, onuň yzyndan barmady. Bir lahza aram kylyp, şol jaýda atdan düşüp oturdy. Emma ol kapyr şähri-Kamusyň patyşasy erdi. Onuň adyna Katran diýer erdiler, ol kapyra ýedi yklymyň patyşalary permanberdar erdiler. Emma ol kapyr betbagt-u bet endiş erdi. Niçe mün leşger jem kylyp, çarbaga dahyl boldy. Emma şazada bildi, kim, binehaýat leşger gelip, çarbagy muhasyra kylyp turarlar. Emma ol kapyrlar hem gelip garadylar kim, bir ýaş oglan bul bagyň içinde oturyp turar. Haýbatyndan ýergök lertzana durar. Emma kapyrlar maslahat kylyp: «Bul ýaş oglany diri tutaly» diýip, her haýsysy haýran bolup durdular. Emma ol şirbeçe تنها atyna münüp, syçradyp, meýdana girip, gylyjyn goluna alyp, manendi-Rüstem anan dek bolup durdy. Emma ol kapyrlardan mukabylyna bir gibri-zeberdest gelip durdy. Adyna Tahmas diýer erdiler. Katran şa Tahmasa garap:

- Eý, pälwan, bu oglany baryp diri uşlap-baglap, alyp gel – diýip, emr kyldy.

Ol kapyr-betmezhep gylyjyn goluna alyp, atyny oýnadyp, meýdana girip:

- Eý, beçjeýi-hurt sal, bu işleri saňa kim goýdy? Şanyň aldynda «Mübärizi-meýdan men» diýip, atlanyp durup sen, hälä biziň atymyzyň toýnagyn öpgül, maňa boýun sungul, patyşaymyzdan seniň ötünjiňi diläp alaýyn. Mejlisde sakygärlige ýagşy erken sen, ýok erse, mün janyňdan bir janyňy gutarmaz men – diýdi.

Emma şazada gaýraty joş urup, dilawerligi dest berip, dergazap bolup, kapyra garap: «Eý kapyr oglanlygyma ynanmagyl» diýip, bir söz aýtdy. Gazaly-ymam Muhammet:

Hudanyň emrini ýitiren gümrah,
Bu ne sözdür, maňa beýan eýlär sen?
Dilawer esnadyň göteren gümrah,
Özüňi merdana nyşan eýlär sen.

Söweşmäge indi girgil meýdana,
Gylyjym zarbyndan gelgil amana,
Başyňa salaýyn ahyrzamana,
Jähenneme baryp, mekan eýlär sen.

Meýdan içre at oýnadyp ýörer men,
Herne takdyr bolsa, ony görer men,
Bir nagrada ýüz-müň goşun gyrar men,
Lap urdy diýp, ýene güman eýlär sen.

Bahadyrlyk bolsa sende, ýörüşgil,
Naýza sanjyp, at oýnadyp uruşgyl.
Bir naýzada gyzyl gana bulaşgyl,
Gutulmagyň bolmaz, aman eýlär sen.

Şazada diýr, meniň pendim almasaň,
Kine bilen iman arza kylmasaň,
Hak Resulyň peýrewinde bolmasaň,
Öz janyňa özüň zyýan eýlär sen.

Elkyssa, kapyr Tahmas şazadadan bu sözi eşidip: «Bu oglan hetden zyýada sözler aýdar» diýip, dergazap bolup, şazada naýza howala kyldy. Emma şazada ol kapyryň naýzasyn golundan alyp, ýakasyndan tutup, bilinden alyp: «Allahu ekber!» diýip, at üstünden göterip, başyn aşak, aýagyn ýokary kylyp, aýlandyryp, be janyby-leşger atyp iberdi. Ol bahadyr: «Waý, öldüm» diýip gygyryp, jany melekil-möwnüň

bazaryna duz satmaga gitdi. Ondan soň bu syry kapyrlar görüp, haýran bolup: «Muny ýaş diýip, mejlisde sakygärlige ýagşy diýip erdik, bu oglan hup bahadyr erken. Meger, bul oglan Aly öwladýdan bolgaý. Mysaly Aly dek uruş kylar erken. Biziň halkymyz gözüne hasça ilmez» diýdiler. Emma şazada çün şiri-ýegana dek bolup, meýdana girip, perýat kyldy kim:

- Eý, Katran, mübäriz pälwan ibergil! Ýok erse, özüň gelgil.

Elgaraz, ol wagtda hiç kimden seda çykmady. Ymam Muhammet atyny oýan-buýan oýnadyp aýtdy kim:

- Eý, kapyrlar, bir-bir gorksaňyz, on-on, ýa bolmasa, müň-müň geliň, ýa bolmasa, özüm baraýynmy? – diýen wagtda Katran şa naçar bolup, Ymlak diýen wezirine emr kyldy. Ol zyýada pälwan erdi. Ol

- Eý şa, ol oglany öldürip gelgeý men ýa diri uşlap gelgeý men – diýdi. Şa :

- Meýdana girip, bu şazadany dest be gerden baglap, aldyma getirgil. Özüm gözünüň oduny alyp, butlara sejde kyldyrmasam bolmaz – diýdi. Erse, Ymlak kapyr: «Ajap bolar» diýip, meýdana ýöriş kyldy.

Emma şazada görse, bir kapyry-melgun gele turar, haýbatyndan ýer-gök titrär. Şazada Hudany ýat edip, atyna münüp, Ymlagyň aldyna baryp:

- Eý melgun, asyl zatyňy beýan kylgyl, eger ölseň, binam-nyşan ölmegil – diýdi. Ol kapyry-melgun:

- Eý beçje, sada sen, niçik söz aýdar sen. Gelip meniň atymyň toýnagyn öpgül. Patyşa Katrandan günäni diläp alyp, eltip meýhanada saklyga goýaýyn – diýdi. Erse, şazada:

- Aslyňy beýan kyl – diýdi. Erse, Ymlak aýtdy:

- Aslymy beýan kylsam, öz adym Ymlak, atamyň ady Arşun şa erdi.

Şazada aýtdy:

- Men seniň aslyňy hup biler men, ataň atamyň ýary, babaň babam Emir Hemzäniň ýary erdi. Saňa ne boldy, bu batyl din içre gezer sen? Sen neçün kapyr dinine girdiň?

Onda Ymlak:

- Atam nadanlykdan sizleriň diniňize girip turar. Men nadan ermes men – diýdi.

Onda şazada:

- Eý Hudawend-ä! Bu kapyra ynsap bergil – diýip. Ymlaga nesihat kylyp, bu sözi aýtdy. Gazaly-ymam Muhammet:

Men seniň aslyň biler men,
Uşbu gün meýdan içinde.
Gel, görüşgil meniň bilen,
Ölmegil arman içinde.

Ataň atam hyzmatkări,
Babaňyz Hemzäniň ýary,
Seni ne jyn urdy, beri,
Gezer sen Katran içinde.

Gelgil, meniň bile bolgul,
Meniň indi pendim algyl,
Özüňi hak ýola salgyl,
Galmagyl kuffar içinde.

Meniň pendim algyl, Ymlak,
Bolmagyl kapyry-mutlak,
Seniň dek barmykan akmak,
Wepasyz döwran içinde.

Şazada diýr, sen gaçar sen,
Gaçmasaň jandan geçer sen,
Ölüm şerabyn içer sen,
Galmaz sen jahan içinde.

Elkyssa, bu sözden soň kapyryň gahary gelip, dergazap bolup, şazada naýza saldy. Ymam Muhammet naýzasyn elinden alyp: «Ýa, Resulalla, Allahu ekber» diýip, ýere urup kükregine münüp: «Halyň şulmy» diýip, başyna niçe ýumruk urdy. Ondan soň bogazyna hanjar goýup, başyny keser boldy. Ýene-de: «Owwal iman arz kylaýyn» diýip:

- Eý melgun indi sen , musulman bolgaý sen – diýdi.

Ymlak:

- Men musulman bolsam, öldürmeý goýar sizmi? – diýdi.

Onda şazada:

- Eger sen jany-dil bilen musulman bolsaň, goýar men – diýdi. Ol kapyra keleme arz kyldy. Ymlak betbagt ýalandan musulman boldy. Ýene ol betbagt:

- Eý, şazada, men musulman boldum, indi maňa rugsat beriň, baryp Katrana pend- nesihat kylaý, şaýet ki, musulman bolgaý – diýip, şazadadan rugsat alyp, Katranyň aldyna bardy. Ol kapyr betbagt şazada kylan mekrini bir-bir beýan kylyp:

- Indi siz meniň sözümi alyň. Ol Aly diýen bahadyryň ogly turar. Siz hem bir ýol bilen ýalandan musulman boluň. Ondan soň şazadany şähre alyp gelip, bir hile kylyp öldürmesek – diýip, nesihat kyldy. Ol söze patyşa hoşwagt bolup:

- Eý, Ymlak rast aýdar sen, bu ýaş oylan bile barabar urşup bolmaz, mekir-hile kylyp almasak – diýip, kapyrlar jem bolup, şazadanyň aldyna geldiler we tagzym-towazyg bile baryp, baş goýup, musulman boldular. Mekir-hile bile şähre teklipt kyldylar. Şazadaýy-älem Hudaýa töwekgel kylyp, çün şiri-tenha kapyrlar bilen goşulyp, şähre girdi. Katran betbagt atdan düşüp, şazadanyň jylawlarydan tutup, pyýada ýüwrüp, yzzat-ekram bilen eltip, atdan düşürdi.

Elkyssa, birniçe müddet aradan ötdi. Kapyrlar ymamynyň alajyn tapmadylar. Emma şazada ýalňyzlyk eser kylyp, köňüllerine ýüz-mün gaýgy-kulpet gelip, pelekden şikwe kylyp, bir söz aýdanlary bu turar. Gazaly-ymam Muhammet:

Ne adamlar bile tezwir edip sen, eý pelek, neýleý?

Maňa ýüz hile bile zor edip sen, eý pelek, neýleý?

Gözüme uky gelmez, köp elem bile musahyp men,
Atam didaryna muştak edip sen, eý pelek, neýleý?

Düşüpdür niçe kapyr içre gurbatlyk garyp başym,
Diýar-u mülk-u ilimden dur edip sen, eý pelek, neýleý?

Ne müşgil munça bidin içre bolmaklyk maňa ýalňyz,
Bu ýaş başymy sen makhur edip sen, eý pelek, neýleý?

Men, eý şazada, düşdüm aýra ilden, hemdemim ýokdur.
Özüňe bir meni magrur edip sen, eý pelek, neýleý?

Elkyssa, şazadanyň ýürekleri köýüp, suw diýip, emr kyldy. Emma Ymlak kapyr: «Ajap bolar» diýip guwanyp, Katran patyşanyň ýanyna baryp arz kyldy:

- Eý şahy-älem, Muhammediň ajaly dartyp gelen erken. Bizlere Lat-Menat medet kylan erken. Häli Muhammet maňa suw diýip, emr kyldy. Indi emr kylyň, Muhammede zähri-heläk berip, öldürer men – diýdi.

Erse, patyşa guwanyp:

- Eý, Ymlak, eger sen şundag işi kylsaň, ymam Muhammedi öldürseň, seni begler begi kylar men we ýene işiňi serefraz kylar men – diýip, zar-zar ýyglady.

Elkyssa, Ymlak üç kişilik zähri bir käse suwa salyp, ymamyň aldyna alyp baryp, goýdy. Şazada suwy alyp içer boldy, baz: «Kapyrlar bu suwa zäher salan bolmagaý» diýip, güman etdi. Ymlaga:

- Käsäni algyl – diýip aýtdy.

Ymlak aýtdy:

- Eý, şahriýary-älem, neçün suwy noş kylmaý siz?

Şazada:

- Eý, Ymlak, atamyz bize: «Eý, oglum, her kimiň öýüne myhman bolsaň abtagamy tä öý eýesi hemra bolup iýmese, sen hem ondan iýmegil» diýip, wesýet kylyp erdi. Eý, Ymlak, bu suwy owwal özüň içgil, ondan soň men içer men – diýdi.

Onda Ymlak haýran boldy. Ymamyň golundan kāsani alyp: «Içer men» diýip, turup erdi. Goly titrāp, kāse ýere düşüp, para-para bolup, zāher döküldi. Ondan soň ymam bildi we: «Bu kapyr musulman bolany ýok erken» diýip, perişan boldy. Elgaraz kapyrlar ýene bir hile kylyp:

- Eý, şazadaýy-älem bir ýerde تنها oturyp zyýada dilteň görüner siz. Biziň ilde bir belent tam bar. Eger oşol tam üstüne çykساңыз, dünýäniň ajaýyp-garaýyplary gözüňe jilwe berip görüner, wagtyňyz zyýada hoş bolar – diýip aýtdylar.

Emma şazadaýy-älem zyýada dilteň erdi. Eşitgeç zaman:

- Hup bolar – diýip, ol tama gadam goýdy.

Şazada:

- Eý, Ymlak, mundag jaýlary gören ermes men, sen owwal ýörgül, men yzyňdan ýörer men – diýdi. Erse, Ymlak çäre tapmaý, owwal ýördi, şazada keýninden ýördi.

Elkyssa, şazadany Ymlak hiç ýerde gapyl tapmady. Şazadanyň mübārek nazarlary bir ýana düşdi, gördi kim bir tarapda bir şähri-azym görüner we bir tarapda gap-gara duman görüner. Emma ol şähriň aldynda bir uly ot ýanyp durar. Şazada Ymlaga garap:

- Eý, Ymlak, bu jaýlar, bu tütün, bu ot we bu şäher kimleriň jaýy turar? – diýip, bu gazaly aýtdy. Gazaly-ymam Muhammet:

Gulak salyp eşit, Ymlak, sözümi,
Bu niçik mekandyr, bu niçik jaýdyr?
Jilwesi bakanda elter gözümi,
Bu niçik mekandyr, bu niçik jaýdyr?

Gözlerim bu menzil gerdine bakdy,
Göz ýaşym suw bolup, her ýana akdy,

Bu keşwer ajaýyp, köňlüme ýakdy,
Bu niçik mekandyr, bu niçik jaýdyr?

Bu niçik ölkedir göge barabar,
Müheýýadyr başdan aýagy ekser,
Höwesi-hyýaly köňlümi alar,
Bu niçik mekandyr, bu niçik jaýdyr?

Bir tarapdan ýene gara göründi,
Köňlümiň şuňkary oňa urundy,
Rastyň aýdyp, meni başlagyl indi,
Bu niçik mekandyr, bu niçik jaýdyr?

Bir ýanar ot çykar belent-pest bolup,
Bir habar ber mundan maňa rast bolup,
Şazada diýr, meniň köňlüm mest bolup,
Bu niçik mekandyr, bu niçik jaýdyr?

Elkyssa, şazadadan Ymlak bu sözleri eşitgeç:

- Eý patyşahy-älem, bu şäher Jemhur diýen äriň mekany turar. Emma onuň bir siňlisi bar, begäýet sahypjemal turar. Emma şol gyza bir döw aşyk bolup turar onuň howpundan ot ýakarlar, onuň üçin kim, döw otdan gaçar we ýene ol görünen gara duman döwüň demidir – diýip, bir-bir beýan kyldy. Erse, şazada: «Allahu-toba» diýip durup erdi.

Ymlak:

- Eý, şazada, on iki ýyl boldy, men hem şol gyza aşyk turar men. Jemhur diýen ýedi aga-ini turar. Olaryň galasyna adam bara bilmez. Her haçan şikara çykanlarynda: «Beýewar, Döwsepit gelip, siňlimizi alyp gaçmasyn» diýip, ot ýaka turarlar.

Emma şazada hem ol gyza gaýybana aşyk bolup, köňül aldyryp:

- Eý, Ymlak, indi seniň sözün bile şol gala barman gaýtsam, namartlyk bolar. Indi tiz bol, atymy eýerläp getirgil – diýdi.

Derhal Ymlak şazadanyň permanyn tutup atyny eýerläp getirdi. Şazada täk Rüstem-anan atynyň alty ýerinden aýyl dartyp, ýola rowana boldy. Birniçe menzil ýol ýöräp, ol jaýa bardy. Emma şazada nazar kylyp gördi, şol keşweriň aldynda bir çarbag bar erdi. Reňbe-reň güller açylyp, bilbiller saýrap, bulaklar her tarapa akar erdi. Şundag arassa çarbag turar. Emma şazada atyndan düşüp, atyn sebzezara iberip: «Ýa Resuly-Huda, senden istiganet» diýip, şasypa gadam goýdy. Emma şazada ol sypa çykyp, aram alyp dursun. Indi iki kelime sözi Jemhuryň siňlisi Zeýnelarapdan eşidiň. Emma onuň ýedi agasy bar erdi. Emma ol ýediniň aldyna çykyp, uruşar bahadyr kişi ýok erdi. Emma agalary şikara gidip erdiler. Olaryň kadasy şol erdi kim, erteň gidip, agşam geler erdiler.

Elkyssa, Zeýnelarap agalaryn garamak üçin, köşgün üstüne çykyp garady, erse, sypanyň üstünde bir ýigit oturyp turar. Jahan tagtyna laýyk erdi. Gollarynda Gurhan teläwet kylyp oturyp turar. Ýüzüniň nurundan çarbagy münnewwer kylar. Emma üç gije bolup erdi, Hezretii Resulalla sallallahy alayhy wesellem, Hezreti Aly, kyýamat rehberi Hanypa we ymam Muhammet Zeýnelarabyň düýşüne girip erdi. Emma Zeýnelarap Resuly-Hudanyň aldynda musulman boldy. Ondan soň ymam Muhammedi getirip, ikilerin goşup erdiler. Ymam Muhammediň bu wakadan habary ýok erdi. Emma Zeýnelarap ýagşy nazar kylsa, düýşünde gören oglany turar. Sabyr-takaty galmaý şazadanyň ýanyna gelip, salam berip, bir gazal aýtdy. Gazaly-Zeýnelarap bu turar:

Essalam-aleýkim, keremli soltan,
Hoş gelip siz ine, menzil-ine, jaý!
Münnewwer husnuňdan bag ile bossan,
Hoş gelip siz ine, menzil-ine, jaý!

Muhammet Mustapa gelniniň ogly,
Söýgüli Murtaza Alynyň ogly,

Ol káni-sahawat weliniň ogly,
Hoş gelip siz ine, menzil-ine, jaý!

Adyňdyr Muhammet özüň şazada,
Çemenden günçaýy-husnuň zyýada,
Ne sebäpden mundag bolduň uftada,
Hoş gelip siz ine, menzil-ine, jaý!

Medinäniň ülkesiniň şazady,
Beni Haşym kabylasy azady,
Hanypanyň ogly, maksat-myrady,
Hoş gelip siz ine, menzil-ine, jaý!

Başyňy götergil, şafkatly hanym,
Tasatdugyň bolsun, janym-jahanym,
Seýr eýleseň, ine, bagy-bossanym,
Hoş gelip siz ine, menzil-ine, jaý!

Zeýnelarap görüp katdy-nahalyň,
Dilär men, istär men Hakdan wysalyň,
Niçe gündür men aşygam jemalyň,
Hoş gelip siz ine, menzil-ine, jaý!

Elkyssa, şazada bu sözi eşidip garasa, bir perizat göýä, owwaldan gören dek eşiden dek şazadanyň aslyny beýan kyla turar. Ýene ýagşy nazar kylsa, ýüzlerinde nury-yslam bark urar. Ajap letafatlyk sahypjemal turar. Leyken, şazadanyň köňli eräp, Hudadan gapyl bolmaý bu beýti aýtdy. Gazaly-ymam Muhammet Hanapyýa bu turar:

Beşermi sen, perimi sen, ne jan sen?

Görübän mest etdiň meni, perizat!
Meni – Aly ogly kyldyň güman sen,
Görmeý aýan etdiň meni, perizat!

Meniň adym Muhammetdir, ne bildiň,
Beni Haşym neslimi beýan kyldyň,
Salam eýläp, meniň gaşyma geldiň,
Ajap handan etdiň meni, perizat!

Köňlümi bent eýläp zülpüň kemende,
Aklym alyp gaýry şähri-tümende,
Messana-messana gülüp çemende,
Birden haýran etdiň meni, perizat!

Hakyň salamyny berip, söz gatyp,
Zülpi-zerewşanyň perişan edip,
Hormatym sakladyň towazyg tutup,
Eziz myhman etdiň meni, perizat!

Aklym aldy, ruhsaryňa bakanyň,
Şazadany wysalyňa ýakanym,
Niçik bildiň Medineden çykanym,
Şazada diýr, güman etdiň, perizat!

Elkyssa, şazadanyň bu sözünden soň, Zeýnelarap: «Men hem şazadanyň sözüne laýyk bir söz aýtmasam bolmaz» diýip, düşünde görenini bir-bir beýan kylyp, bir söz aýtgany bu turar. Gazaly-Zeýnelarap:

Bu gün üç gün boldy girdiň düşüme,
Mest olup haýranyň boldum, şazada.

Rehm eýlegil gözden akan ýaşyma,
Üç gündür girýanyň boldum, şazada.

Muhammet Mustapa düýşüme girip,
«Gelinim» diýdiler, aldylar söýüp,
Size tabşyrdylar merhemet kylyp,
Beýle sergerdanyň boldum, şazada.

Owwaldan tä ahyr eşit bu sözi,
Aly «Oglum» diýdi, görsetdi sizi,
Nika kylyp, size berdiler bizi,
Men seniň keniziň boldum, şazada.

Sözüme sal gulak, goýgul uýadyň,
Bir-bir beýan eýleý aslyňy zatyň,
Muhammet diýp ataň bildirdi adyň,
Şol wagt gurbanyň boldum, şazada.

Bu gije üç gündir ýokdur aramym,
Sibi-zanahdanyň kyldy tamamym,
Täze gül sen, bilip berdim salamym,
Çäki-giribanyň boldum, şazada.

Bir kerem eýlegil, gözüňi açyp,
Sözlegil, agzyňdan dürleri saçyp,
Seni diýp men barça agamdan geçip,
Ýesiri-hijranyň boldum, şazada.

Birniçe okar men yşkyň paslydan,
Adym Zeýnelarap Rüstem nesliden,

Bize ýetişmezler adam aslydan,
Haly-perişanyň boldum, şazada.

Elkyssa, ondan soň şazada Zeýnelarabyň sözlerini eşidip, köňüllerinde:
«Babamyz Resuly-Hudany, atamyz Hezreti Aly Şahymerdany düýşümde gördüm»
diýip beýan kyldy. Indi men hem ýarymyň köňli üçin söze muwapyk söz aýdaýyn –
diýip, bir gazal aýtdy:

Niçe gündür men hem çekip jepany,
Sergerdanyň bolup, saňa gele men.
Başyma artdyryp niçe belany,
Perişanyň bolup, saňa gele men.

Seniň üçin köýüp, ýanyp kül bolup,
Duşmana goşuldym, baryp il bolup,
Men hem saňa gaýybana gul bolup,
Mähribanyň bolup, saňa gele men.

Mekgäniň ilinde kowum-gardaşym,
Nerkesimden akyp ýollarda ýaşym,
Alys düşüp ilden, ýalňyz bu başym,
Natuwanyň bolup, saňa gele men.

Başym aýrylmady dagy-pyrakdan,
Bir posa ber, janym, ýuwka dodakdan,
Baga şöhle urar gyzył ýañakdan,
Mysapyryň bolup, saňa gele men.

Şazada diýr, guçsam näzik biliňden,
Sözlegil dür saçyp şeker lebiňden,

Habar bergil maňa, sen öz iliňden,
Negahbanyň bolup, saňa gele men.

Elkyssa, şazada bu sözleri tamam edenden soň, Zeýnelarabyň sabyr-aramy bolmaý, öz ilini beýan kylyp, zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglaý, şazada garap, bir söz aýtdy:

Bu ölkäni diýrler Jemhur gorgany,
Öz iliňe, hanym, alyp git meni!
Bu sözümiň hergiz bolmaz ýalany,
Öz iliňe, hanym, alyp git meni!

Jemhuryň siňlisi bagty gara men,
Sensiz bu ölkede niçik dura men,
Kaýda barsaň men hem bile bara men,
Öz ölkäňe, hanym, alyp git meni!

Agalarym meniň awa gidipdir,
Awdan geler wagty ýakyn ýetipdir,
Seniň ölkäň meni humar edipdir.
Öz ölkäňe, hanym, alyp git meni!

Pelek aýrallygy bize salmasyn,
Nägäh bu gün agalarym gelmesin,
Beýle pynhan sözi olar bilmesin,
Öz ölkäňe, hanym, alyp git meni!

Zeýnelarap aýdar, şudur wepamyz,
Munda dursak artar jebri- jepamyz,
Medinede bolsun zowky-sapamyz,

Öz iline, hanym, alyp git meni!

Elkyssa, şazada aýtdy:

- Eý nigär, men hergiz ogurlyk kylmas men, maňa ogurlyk ar turar, meniň atam Hezreti Aly Şahymerdan turar. Men mundag namartlygy kylan ermes men. Siz baryň öýüňizde oturyň – diýip, şol söz üstünde erdi kim, nägäh ýedi atly sapşeken sähradan peýda boldy, ýagşy tafahhus kylyp garasalar, Jemhur alty inisi bilen gele turar. Haýbatlaryndan ýer-gök lerze kylar, derýalaryň suwy çaykanar. Emma ötüp, şäher sary ýüz urup, бага garaman ýöräberdiler. Emma olardan birewi kazaýy-hajat üçin yzda galyp erdi. Ady Gorkak erdi. Benägäh ötüp barar erken gözi бага düşdi. Gördi kim, şasypanyň üstünde bir ýigit oturyp turar. Haýbatyndan zemin-zaman, mekin-mekan titrär erdi. Özi zyýada hoş surat, haýbatyndan ýer-gök titrär, göýä kim, bir şiri-geran oturyp turar. Emma bul betbagt ony görüp, gorkup ahysta-ahysta gaýdyp ýola düşdi. Agalary baryp siňlisige şerap buýrup içip oturyp erdiler. Emma Gorkagyň haly perişan bolup, gaçyp bardy. Agalary: «Saňa ne boldy ?» diýdiler. Onda Gorkak görenin agalaryna beýan kylyp, bu sözi aýtdy.

Gazaly-Gorkak bu turar:

Agalar, bag içre bir oglan gördüm,
Näzenin ýigitdir, Ýusup nyşanly.
Haýbatyndan akyl-huşum ýitirdim,
Suraty meñzeýdir sahypkyranly.

Serhowuzda, şasypanyň üstünde
Bir aty bar hurma agajyň astynda
Aly Zülpükary onuň destinde
Muhammet dinine giren nyşanly

Her zaman, her zaman şol ýana bakar,
Bir nagrađa pelek öýüni ýykar,

Aldynda daş bolsa, suw kibi akar,
Bir şiri-gurradyr Rüstem ananly.

Bu arada äriň äri bolmagaý,
Güman etdim döw-u peri bolmagaý,
Aly sypat äriň äri bolmagaý,
Atyn sorsaň aty ýelden rowanly.

Meger bir Hudanyň söýen söýünji,
Sözlese sözleri şekerden süýji,
Özi birdir, iki ýüzli gylyjy,
Ony gördüm beýle zahyr-aýanly.

Aly öwladyndan eýledim güman,
Bahadyr ähline bermegen aman,
Iba kylmaz barça jemigi-jahan,
Bu surat meňizli belli-mekanly.

Gorkak aýdar, gorkup bara bilmedim,
Ol äriň aldynda dura bilmedim,
Bir bakyşda ýagşy göre bilmedim,
Özi zahyr, weli syrry-nahanly.

Elkyssa, agalary Gorkakdan bu sözi eşidip, gaharlary hetden zyýada bolup, oňa serzeniş berdiler. Jemhur ýene bir inisine:

- Bargyl, iki goluny arkasyna baglap, alyp gelgil – diýip buýurdy. Ol lap urup: «Ajap bolar» diýip, magtanyp atyna münüp, ýaragyny derber kylyp, bir aždarha sypat älemden perwaýy ýok, ýola rowana boldy.

Elkyssa, ol бага girdi, erse şazada şasypanyň üstünde mysaly Rüstem anan dek bolup oturar erdi. Lap urup gelen kapyr şazadany görüp, tenine titreme düşdi. Gelenine puşeýman bolup, gaýdaryn bilmän, naçar yrakdan durup:

- Heý-heý, niçik jandan doýan adam sen, başyňdan gorkmaý, bu jaýa niçik geldiň? – diýdi we ýene:

- Bu jaýa guş gelse ganaty, gulan gelse toýnagy köýer. Eý, oglan, ajalyň dartyp gelip sen, häli hem bolsa turgul, meniň bile Jemhuryň aldyna bargyl we onuň bile bolgul. «Ýazdym-ýaňyldym, bu jaýlara geldim» diýgil, şaýet, günähiňi ötgeý – diýdi. Erse, şazada iki gulagyny we agyzyny tutup yşarat kylyp: «Gulagym eşitmes, bäri gelgil» diýdi. Kapyr gün hyýal kylyp, gürzüsin goluna alyp, perýat urup, hemle kyldy.

Şazada at üstünden tutup, gürzüsin golundan alyp, atdan göterip, ýere urdy, iki golun arkasyna baglap, bir derege bent kylyp goýdy we ýene şasypa çykyp oturdy.

Indi sözi Jemhurdan eşidiň. Jemhur bir sagat-iki sagat garap durdy. Iberen inisi gelmedi. Ýene bir inisine: «Sen hem baryp habar al!» diýip, emr kyldy. Kapyr agasynyň permanyn tutup, baryp gördi kim, inisi bir derege bagly turar. Ondan soň bul hem dergazap bolup:

- Eý, kudek, Lat-Menatdan gorkmaý, byradarymy bent edip sen – diýdi.

Şazada muňa hem gulaklaryn tutup: «Bäri gel» diýip yşarat kyldy. Kapyr rast bu oglanyň gulagy agyr erken diýip, hyýal kylyp, şazadanyň üstüne at sürüp bardy. Şazada ony hem ýanyna gelgeç, agasy dek bent kylyp goýdy.

Elkyssa, şol hal bilen baş inisi hem gelip, gaýdyp barmady. Ahyryl-emr, Jemhuryň ajygy gelip, atlanyp galasyndan çykyp, бага bardy. Görse, şasypanyň üstünde bir kudek oturyp turar, ýene garasa, barça inileri hem derege bagly turar. Ol wagt Jemhur dergazap bolup, aýtdy:

- Eý, ýigit, bulary niçik mekir bilen tutduň, hergis sen bularyň gözüne ilmez sen?

Onda şazada gulaklaryn tutup:

- Gulagym eşitmes, bäri gelgil – diýip, yşarat kyldy.

Emma Jemhur «kah-kah» urup güldi we:

- Eý, kudek, bulary şol mekir bilen aldap tutup sen. Men seniň bul mekriňe ynanmaz men, men seniň aýdan adamyň däl men. Atyňy münüp, meýdana girip, meniň bile zor-bazy kyl, ýa bolmasa, gel meniň atymyň toýnagydanyň öpgül – diýip, dergazap bolup, hemle kyldy.

Emma şol wagtda Zeýnelarap biçäre köşgüň penjiresinden garap, Hudaýa mynajat kylyp:

- Päkä Perwerdigär-ä, şazadaga abraý bergeý sen – diýip, zar-zar ýyglap, bu muhammesi aýtdy:

Rehm eýle bu gün dideýi-zaryma, Hudaý-a!
Ol bady-hazan salma baharyma, Hudaý-a!
Jan bagyndaky alma-enaryma, Hudaý-a!
Getirgil aman uşbu diýaryma, Hudaý-a!
Lutp-kerem bergil meniň ýaryma, Hudaý-a!

Gülşende meniň ýarym açylan güle meňzär,
Duşmanlar era kapasdaky bilbile meňzär,
Ýokdur kişisi, garyp bolup, bidile meňzär,
Şazada kaýan barsa, haýatym bile meňzär,
Lutp-kerem bergil meniň ýaryma, Hudaý-a!

Bilmes ki Aly kaýda eken ruhy-rowany,
Kapyrlar arasyna düşüp jism ile jany,
Ýokdur kişisi berse habar aly mekany,
Dünýäni bozar erdi, bolsa uşbu zamany,
Lutp-kerem bergil meniň ýaryma, Hudaý-a!

Bul aly nesep munda giriftar bolupdyr,
Bu çarhy-pelek mekri bile zar bolupdyr,
Hiç hemdemi ýok aldyda, biýar bolupdyr,

Haýdar ýoluda didesi hunbar bolupdyr,
Lutp-kerem bergil meniň ýaryma, Hudaý-a!

Dermende kylyp goýmaý, Huda, aly nesebi,
Zulmat saryga salma bu gün mahy-rejebi,
Goşgul Hanypa enesine nury-edebi,
Bu gün şermende goýma, Eýäm, Zeýnelaraby,
Lutp-kerem bergil meniň ýaryma, Hudaý-a!

Elkyssa, Zeýnelarap biçäre bul gazaly okady, erse perişdeler lertzana girip:
«Hudaý-a, Hudawend-ä! Özüň bu Zeýnelarabyň dogasyn kabul etgin» diýip,
tarapbazy kyldylar, ýyglaşdylar.

Hudaýtagala kabul kyldy.

Ondan soň Jemhur naýynsap dergazap bolup, naýzasyn goluna alyp, şazada hemle kyldy. Emma şazada mysaly Rüstem anan dek bolup, gol uzadyp, Jemhuryň golundan tutup, naýzasyn alyp, atyp iberdi. Ýene Jemhuryň bilinden mäkäm tutup, atdan göterip, gol ujuna alyp, aýlandyryp-aýlandyryp: «Ýa, Resulalla, Allahu ekber» diýip, howa atyp iberdi. Bir zamandan soň howadan gelip, şalkyldap, ýere düşdi. Şazada hem uçar guş dek bolup, synasyna münüp, gylyjyny gulabyndan çykaryp, Jemhuryň bogazyna goýdy we: «Owwal iman arz kylaýyn, musulman bolmasa, ondan soň işini bitireýin» diýip:

- Eý, Jemhur, Huda birdir, Resul berhakdyr – diýip, nesihat kyldy. Jemhura towpyk ýary berip, köňlüne nury-iman şöhle urup: «Eger bu oglanyň diýeni hak bolmasa erdi, meniň dek pälwany ýykyp, kükregime münüp bogazyma pyçak goýmaz erdi» diýip:

- Eý kudek, men ne etsem, musulman bolar men? – diýdi.

Onda Hezretii ymam Muhammet:

- Bu kelemäni okagyl: «Lä ilähe, illalla, Muhammet Resulalla, eşhedu en lä ilähe illalla we eşhedu enne Muhammeden Resulalla» diýip aýtgyl, musulman bolar sen – diýdi.

Ondan soň Jemhur bu kelemeýi-şeripi okady we musulman boldy. Ondan soň alty inisi hem musulman boldular we ýene:

- Eý şähriýary-älem, bu pakyrlaryň gorganyna sary rowana kylsaňyz niçik bolar – diýip atlandylar. Erse, Jemhur atynyň jylawyny tutup, inileriniň atynyň aldyna düşüp, yzzat-ekrem bile alyp baryp, öz tagtyna düşürdi. Ondan soň birniçe nāz-nygmatlar dartyp, özi hyzmatynda gol gowşuryp, ýüz mün edep-ekram bile şazadanyň aslyny sorap, bir söz aýtgany bu turar:

Keremlik patyşa, haýsy gülşen-gülüstany sen?

Haýsy näzeniniň söýgüli aramy-jany sen?

Kaýu gülzardan perwaz edip, gonduň bu gülşene?

Kaýu ziba çemeniň gülleriň hoş pygany sen?

Urugyň, kyblagähiň, kaýda ermiş menzili-jaýyň,

Niçik zatyň şerip fargy sen, Ýusup nyşany sen?

Kaýu göz röwşeni, haýsy bir ilin jigerbendi?

Kaýu bir päk tynet jisminiň ruhy-rowany sen?

Niçik döwletli äriň mansabyndan , diýdi Jemhur,

Muhammet dinini berpa kylan Rüstem anany sen?

Elkyssa, Jemhur bu sözleri tamam edenden soň, şazadanyň gözlerinden katra-katra ýaş rowana boldy, onuň üçin kim, ol enesiniň goýnundan çykmagan bir näzenin kudek erdi. Binägäh şikar üçin çykyp, bu belalara giriftar bolanyňa, aga-ini, ata-enesi we hyş-tebaryny sagynyp, köňülleri bozulyp, zar-zar ýyglaý, bir söz aýtdy. Gazaly-ymam Muhammet Hanypaýa:

Jemhur, eşit aýdaý sözüm,

Medinede mekanyň bar.

Mälim etsem saňa özüm,
Atam Aly arslanym bar.

Mustapa puşty-penahym,
Hezret Aly kyblagähim,
Mekgedir zyýaratgähim,
Ajaň aly mekanym bar.

Atamdyr ile halypa,
Enemiň ady Hanypa,
Bir muşty-perdir zagypa,
Şundag nury-imanym bar.

Agam şazadaýy-köwneýn,
Ikisi erdiler aýneýin,
Biri Hasan, biri Huseýin,
Şehit olar gümanym bar.

Seýr erdi asla niýetim,
Muhammetdir meniň adym,
Urugym, seläsil zatym,
Beni Haşym nyşanym bar.

Elkyssa, şazada bul sözi aýtdy. Jemhur burunkydan zyýadarak yhlas getirip,
Zeýnelaraby alyp gelip:

- Eý şähriýary-älem, muňa hem iman arz kylyň – diýdi.

Emma Zeýnelarap tagzym-towazyg bile:

- Eý agalar, men sizlerden hem burun iman getirip erdim, niçik kim, men
Resuly-Hudany düýşümde gördüm, musulman boldum. Meni Hezreti Alynyň ogly

ymam Muhammede nika kylyp berdiler. Men sizden howp edip, bu syry pynhan saklap erdim – diýip, beýan kyldy. Erse, Jemhur:

- Eý, siňlim, tä ki şol ýigit güwälik bermeginçä, bul sözleriňe ynanmaz men – diýdi. Ol wagt Zeýnelarap biçäre:

- Eý, agalar, meniň güwähim Haktagala Kelamy turar – diýip, Gurhan okaberdi. Ondan soň Jemhur:

- Eý, şazada, sizden syrymyzy nege ýaşyraly. Bu gyza Döwsepit on ýyl boldy aşyk turar, bu on ýyldan bäri, galamyz etrapyna ot ýakarmyz, onuň üçin kim, Döw otdan gorkup gelmes erdi. Indi siňlimizi size tabşyrdyk, sizi Hudaýa tabşyrdyk. Indi hah ot ýakyp saklaň, hah ot ýakmaý saklaň – diýip, özleri şikara gitdiler.

Elgaraz, iki aşyk goşulyp, Zeýnelarabyň hüjreýi-hassyna girip, oýnaşar erdiler. Leýken, şazada ýaşlyk kylyp, uýalyp, gatylmas erdi. Emma Zeýnelarap dyzy üstüne şazadanyň başyny goýup, leblerinden posa kylyp, dahyly-bisýar kylar erdi. Emma şazada birniçe günden bäri bidar erdi, gözleri uka maýyl bolup, Zeýnelaraba garap:

- Eý, näzenin, bir zaman möhlet bergil, uklap ondan soň aýşy-eşret kylaly – diýdi. Emma Zeýnelarap goýmas erdi. Ymam Muhammet Zeýnelaraba töwella kylyp, ýalbaryp bir söz aýtdy:

Niçe gündür ýokdur mende parahat,
Söýgüli nigärim, bir zaman goýgul!
Gireýin goýnuňa, alayyn rahat,
Jandan artyk ýarym, bir zaman goýgul!

Lebleriňden şirin-şeker saçylmyş,
Altyn piýalada şerap içilmiş,
Jennet güli goýnuň içre açylmyş,
Açylan gülzarym, bir zaman goýgul!

Söz sözlediň, meni ýag dek eretdiň,
Köp dalaşyp ruhsarymy sargartdyň,

Sadagaň bolaýyn ýaman har etdiň,
Perizadym-ýarym, bir zaman goýgul!

Niçe gündür çölde gezen saýylam,
Bir sagat ukyga ajap maýylam,
Seniň hulky-yhsanyňa kaýylam,
Dalaşma, dildarym, bir zaman goýgul!

Janymy alar sen nâz bilen bakyp,
Jemalyň şowkunda köňlümi ýakyp,
Mylaýym bakar sen, gaşyňy kakyp,
Nerkesi-humarym, bir zaman goýgul!

Ukyga gidipdir köňlüm hyýaly,
Mest edipdir meni lebleriň baly,
Sen maňa kylar sen nâz bile aly,
Lagly-şekerbarym, bir zaman goýgul!

Şazada diýr, gördüm ýatar çagydyr,
Başym üzre çarhy-pelek dagydyr,
Rozy kylsa, dalaşymyz bakydyr,
Bolma giriftarym, bir zaman goýgul!

Elkyssa, şazada bu sözi aýtdy. Ondan soň bir zaman ýatdylar, aram-karar aldylar. Ot ýakmak ýatlarydan peramuş bolup, uka maýyl oldular. Elkyssa, şazada Zeýnelarabyň dyzynyň üstüne başyny goýup, uklap ýatdy. Şol wagt Döwsepit gelip duran erken. Elgaraz, ol gördi kim alawyň şuglasy sus boldy. Şol sagat döw howadan uçup geldi, gördi kim, Zeýnelarabyň dyzynyň üstünde bir sahypkyran ýatypdyr. Döw şazadany gapyl tapyp, Zeýnelarabyň saçydan tutup, arkasyna taşlap, howa göterildi. Şazadanyň başy ýere gütläp düşdi, tisginip oýansa, gulaklaryna bir

owaz gele turar. Ýagşy tafahhus kylyp garasa, Zeýnelarap döwnüň golunda şazadany habardar kylyp, zar-zar ýyglap, howadan bu gazaly okap bara turar. Gazaly-Zeýnelarap:

Turgul, ýarym, tiz ukudan oýanyp,
Sen aýryldyň, men hem senden aýryldym.
Köp ýatmagyl, gülgün dona çolanyp,
Sen aýryldyň, men hem senden aýryldym.

Nerkesleriň humar-humar süzülmüş,
Hasrat bile ýürek-bagrym ezilmüş,
Waslyň damanydan golum üzülmüş,
Sen aýryldyň, men hem senden aýryldym.

Dalaşmaýyn nâz ukyga gidip sen,
Eşret bile gaflat donun geýip sen,
Gurbanyň bolaýyn, ne diýp ýatyp sen,
Sen aýryldyň, men hem senden aýryldym.

Pelek şerabyny bizlere saçdy,
Şemgi-şebistanym ýananda açdy,
Turgul ýarym, meni döw alyp gaçdy,
Sen aýryldyň, men hem senden aýryldym.

Gözüň aç ukudan, aňlagyl gepi,
Pähm eýle aýralyk bolan sebäbi,
Sen yzlap tapmaz sen Zeýnelaraby,
Sen aýryldyň, men hem senden aýryldym.

Elkyssa, ymam Zeýnelarabyň owazyny eşidip, tisginip oýandy, gördi kim, Zeýnelarap jany döw alyp gidip turar. Şazada perişan hal bolup, köýüp-ýanyp, gyzyl ot dek tutaşyp, daşary çykdy, ýüzüni kybla garadyp, Hudaýa mynajat kylyp: «Päk-ä Perwerdigär-ä, Ahad-a, Samad-a, Bendenowaz-a, bu işime özüň güşaýyşlyk bergeý Sen. Senden özge kişim ýok turar» diýip, Zeýnelarapdan aýrylyp, atyna münüp, Ymlak kapyryň şäherine ýöriş kyldy. Emma Jemhur bilmeý galdy. Şazadanyň ýoly azaşyp, gijäniň içi dagy-daşy, belendi-pesi bilmän atyn sürüp barar erdi kim, binägäh Ymlagy goýup giden ýerine ýeter erdi, Ymlagyň üstünden dahyl boldy. Ymlak şazadanyň giç galandygyna hoşwagt bolar erdi. Şazadany Jemhur tutup, öldürendir diýip, wagty çag erdi. Şol wagtda şazada ot dek gyzaryp, mysaly gyzyl gül deý ýüzüniň şuglasy äleme bark urup çykdy. Ymlak aldyna çykyp, gol gowşuryp, towazyg bile salam berdi. Ondan soň Ymlak:

- Eý şazadaýy-älem, ajap iş kyldyňyz, Jemhuryň ýanyna barmaý geldiňiz. Ol kapyr purzor erdi, Jemhura döw hem rube-ru bolup bilmez. Ýagşy kyldyňyz, barmaý geldiňiz – diýdi. Şazada:

- Eý Ymlak, Jemhuryň galasyna bardym. Aga-inileri bilen hemmelerin musulman kyldym. Olar Zeýnelaraby bize tabşyryp erdiler. Ondan soň özleri awa gidip erdiler. Ol gyz bilen ikimiz hemsöhbət kylyp oturyp erdik. Elkyssa, birnäçe wagtdan bäri ukusyz bidar erdim, uka zyýada maýyl erdim. Men gaflata gidip men, ot ýakmak hem hatyrymdan peramuş bolan erken. Şol wagt men uka barandan, döw gelip Zeýnelaraby penjesine alyp gaçypdyr. Eger bidar bolsam döwe gyzy bermez erdim. Indi, eý Ymlak, herne iş bolsa, Hudaý takdyrydyr, indi puşeyman kysak hem jaýyna gelmez. Indi her niçik bolsa, sen bir mertlik kylyp, bize bir ýol başlasaň, döwüň guýysyna baryp, Huda halasa döwüň guýysyna girsek, ýa bir abraý alsak, ýa bolmasa kaza ýeten bolsa, ölsek niçik bolar? – diýip, zar-zar ýyglaý, bir söz aýtdy:

Geldim, Ymlak, saňa, ýolum başlagyl,
Men bu ýolda herne bolsam, bolaýyn,
Eltip döwüň mekanyna taşlagyl,
Döw ýolunda herne bolsam, bolaýyn.

Başymy goýup men onuň ýolunda,
Arman galmaz ölsem ýaryň ýanynda,
Alyp bargyl meni, döwüň öýünde
Tenim läş eýleýip, galsam, galaýyn.

Aýrylyp galyp men melaýyk hoýdan,
Tenimde jan bardyr, gaýtman bu ýoldan,
Başym gitse ýüz öwürmen bu köýden,
Özümi zyndana salsam, salaýyn.

Bu ne müşgil gündür döwran içinde,
Köňlüm dolup ýüz müň arman içinde,
Ýarym baryp, düşen zyndan içinde,
Hazan uran gül dek solsam, solaýyn.

Şazada diýr, mundan peýam tapmasam,
Agtaryp ýarymdan nyşan tapmasam,
Döw golunda ölsem, aman tapmasam,
Ýara özüm gurban kysam, kylaýyn.

Elkyssa, şazada bu sözi aýtdy. Erse, Ymlak:

- Eý şazada, ondag bolsa, Zeýnelarapdan umyt üzüň. Siz kim, döw guýysyna girip, döw bile urşup, gyzy halas kylmak kim! – diýdi. Erse, şazada:

- Eý, Ymlak, men baryp tä döw bile urşup, döwi öldürmesem ýa özüm ölmesem, kararym ýok turar. Sabyr-takat kyla bilmez men. Ýol başla – diýdi. Ymlak:

- Ondag bolsa, sabyr kylyň, daň atsyn, jahan münawwer bolsun – diýdi. Erse, leýken şazada dergazap bolup:

- Ne üçin tähir eder sen? Bir gylyç uraryn, janyň jähenneme gitsin – diýip hemle kyldy. Ymlak: «Haý-haý janym size pida bolsun, barar men» diýip, nälaç-naçar bolup, şazadanyň aldyna düşüp, ýol başlap ýöriberdi. Niçe müdet ýol ýöräp, ol guduga – döwüň mekanyga bardylar. Görseler, ol çahyň agzyna bir daş goýulan. Eger älem halky gelse hem tebrete bilmegeýler. Şazada Ymlaga:

- Mübärizlik dawasyn kylar erdiň, bu daşy götergil – diýdi. Erse, Ymlak:

- Eý, şähriýary-älem, men kim, bu daşy götermek kim – diýdi. Erse, şazadanyň özi gelip, daşy mākām tutup: «Ýa Resulalla, Allahu ekber» diýip, göterip, atyp iberdi. Ýigrimi gez jaýa düşdi. Ondan soň şazada:

- Eý, Ymlak, bu guýa düşgöl – diýdi. Ymlak:

- Men guýa girip, döwüň golunda ölünçäm, özüň öldür – diýdi. Şazada Ymlakdan bu sözi eşitdi. Elgaraz, özi kemendiň bir ujuny biline baglap, ýene bir ujuny Ymlak kapyra tut diýip, özi guýa düşer boldy. Ymlak kapyr:

- Eý, şazada, siziň dek pälwany niçik dartyp alaýyn – diýdi. Ondan soň şazada ol daşy guýynyň lebine getirip, tanapyň bir ujuny daşa baglap, ýene bir ujuny biline baglap, düşere kast kyldy we Hudaýtagala zary kylyp, mynajat etdi:

Kerem kyl maňa lutpuň, eý, Hudaý-a, ýarlyk eýläp!

Bu zalym elide goýma meni, gamhorlyk eýläp!

Behakky-hormaty ol Züljelal zatyň üçin, ýa Rep,

Men-ýalňyzy ryswa kylma, hem esrarlyk eýläp!

Tutup ýüz jeddım-arwahyna, eý-ä, eý, Wajybyl-Wujut,

Bu çah içre medet bergil, maňa dildarlyk eýläp!

Garyb-u bikes biçäreleriň müttekäsi Sen,

Tenimi perdeýi-rehmet bilen timarlyk eýläp.

Muhammet diýr, atam – şiriň, babam – jeddım – Resulyňdyr,

Bular haky üçin bergil, medet Sen ýarlyk eýläp!

Elkyssa, şazada bu sözi aýdyp, Hudaýa tekýe kylyp, kemendi biline we bir ujyn daşa baglap, Ymlaga «Sen hem tutgul» diýip, çaha rahy boldy. Şol pursat Ymlak:

- Eý, şähriýary-älem, haçangaça çah içinde durar siz – diýdi. Şazada:

- Kemendi te Bretgiçe. Ondan soň çykar men – diýip, rowana boldy. Süreýi-«Yhlasy» ýüz mertebe okanda, aýaklary baryp ýere degdi. Emma guýynyň içi zyýada garaňky erdi. Bir dem ol ýerde gözlerini ýumup oturdy we ýene gözlerini açyp, garady. Gördi, kim, Döwsepit göýä bir ölük dek uklap turar. Ýüz gary boýy bar, elli gary bahry-synasy bar. Ýene bir tarapynda demirden bir sandyk, zynjyry almaz turar. Emma şazada hyýal kyldy, Zeýnelarap şul sandykda bolsa gerek – diýip, özüne «Ismi-agzam» okap, Hudany ýat edip, döwüň syhryny bozup ötdi we: «Baryp, sandykdan habar alaýyn, hany gyz köňli meniň bilen barmy ýa ýokmy, eger maňa köňli bar bolsa, ondan soň döw bile ne bolsam bolar men» diýip, sandygyň ýanyna bardy. Nägäh, sandykdan bir owaz gele turar. Zeýnelarap ýaryny ýat edip, zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglar erdi.

Emma şazada ýanyna baryp, bu sözi eşidip köňülleri karar tapdy. Emma Zeýnelarabyň şazadanyň geleninden habary ýok erdi.

Elkyssa, Zeýnelarap biçäre bu sözleri tamam edenden soň, sandygyň içinde ýürekleri örtenip, ne alaç ederin bilmeý, köýüp-ýanyp, gyzył ot dek tutaşyp, zar-zar ýyglap, Hudaýa mynajat kylyp, «Päk-ä Perwerdigär-ä, Özüň puşty-penahym turar sen. Hemmäniň syryny Sen biler Sen. Bu kapyr döwüň golundan Özüň halas kylgaý Sen. Meniň Senden başga penahym ýok turar» diýip, bir söz aýtdy:

Meni sorap musahybym-illerim,

Gelermikän, gelmezmikän, Hudaýym?

Jemhur atly agalarym-şirlerim,

Gelermikän, gelmezmikän, Hudaýym?

Huda goşan ýarym galdy jahanda,
Huda dergähinde bolsun amanda,
Ady Muhammetdir, özi şazada,
Gelermikän, gelmezmikän, Hudaýym?

Alynyň ogludyr açylan gülüm,
Daman-wysalyndan üzüldi golum,
Gonan bossanyndan uçan bilbilim,
Gelermikän, gelmezmikän, Hudaýym?

Ýadyma düşüpdür güli-gülzarym,
Sabr eýleşem pelek bermez kararym,
Hanypanyň ogly – maksat-myradym,
Gelermikän, gelmezmikän, Hudaýym?

Zeýnelarap, barmy derdiň dowasy,
Ýaman eken aýralygyň belasy,
Muhammetdir gözüm agy-garasy,
Gelermikän, gelmezmikän, Hudaýym?

Elkyssa, Zeýnelarap bu sözi aýdandan soň, şazada aýtdy: «Wadaryg-a, bu biçäräniň yşky hakyky erken» diýip, Zeýnelaraba bildirmeý, gaýdyp gelip, «Döwüň başyna hanjar bile uraýyn» diýip, meýil kyldy ýene-de: «Taňla babam, atam, byradarymyz ymam Hasan we ymam Huseýin ýanlaryna baranda döwi öldürdim diýsem: «Ukuda öldürip sen, göýä ölüni öldürip sen» diýerer. Eger oýalykda öldürdim diýsem, ýalançy bolar men» diýip, döwüň baş ujuna baryp, nagra darddy. Döw oýanmady, hanjaryň ujy bile aýagyna sançdy. Döw hap alut bolup, oýandy, şazada gözi düşdi. Ýerinden syçrap turup, nagra dartyp, bir dag dek daşy göterip, hemle kyldy. Şazada hem habardar bolup, daşa ret berip, gylyjyny rast kylyp, «Allahu ekber» diýip, döwüň başyna urdy. Döwüň başy üzülip, ýere düşdi. Ondan

soň şazada «Her ýere barsam, nyşana bolar» diýip, döwüň boýnundan bir tasma dilip aldy. Ondan soň hoşwagt bolup, sandygyň ýanyna baryp, ýarynyň halyny sorap, bir söz aýtdy:

Näler geçdi halyň gaýgy-külpetde,
Aman-esen, serwi-näzim, barmy sen?
Bu çahyň içinde gamda-mähnetde,
Könlüm alan, dilnowazym, barmy sen?

Takatym ýok, pelek janymy ýakar,
Gözlerim sereşki derýa deň akar,
Bu döwi öldürdim, owazyň çykar,
Toty dilli, hoşzybanym, barmy sen?

Niçik boldy, döw elinde tutuldyň,
Hasrat bile çah astyna atyldyň,
Ömrün ahyr kyldym, döwden gutuldyň,
Tora düşen mähribanym, barmy sen?

Niçe gündür pyrakyna zar eden,
Mekanyny sandyk bile gar eden,
Könlüm alyp kiçilikde ýar eden,
Ömrüm hoşy, perizadym, barmy sen?

Şazada diýr, Hak ýetirdi dadyňa,
Gurban olam Zeýnelarap adyňa,
Ýaryň istäp, salyp ýaryň ýadyňa,
Gel, görüşgil, gara gözüm, barmy sen?

Elkyssa, şazada bu sözden soň kemendi halka kylyp, sandygy tanapyň ujuna baglap iberdi. Emma Ymlak daşarda muntazyr erdi. Kemendiň ujy tebrendi. Ymlagyň köňlüne geldi kim, bular çyka turar. Ahysta-ahysta kemendi dartyp çykardy. Gördi, kim, kemendiň ujuna bir sandyk bagly durar. Ymlak sandygy açyp garasa, Zeýnelarap sandygyň içinde mysaly on dört gijelik aý dek bolup ýatyp turar. Ymlak betbagt hem Zeýnelaraba on iki ýyl boldy aşyky-bikarar erdi. Emma şeýtanylagyn ony ýoldan azdyrды.

Elkyssa, sandygyň işigini gulplap, ymamyň atyny tutup gider boldy. At tutguz bermedi. Elkyssa, kapyr naçar öz atyny tutup, üstüne sandygy ýükläp, «Şähri-Kamus, kaýda sen?» diýip bidir gitdi. Ol kapyr, hoşwagt bolandan, kemendi peramuş kylyp, taşlap gitdi.

Indi sözi şazadadan eşidiň. Sandygy kement ujuna baglap, iberenden soň, köp garap durdy, kement düşmedi. Ondan soň bildi kim, Ymlak kapyr gyz bile sandygy alyp gidipdir. Emma şazada biçäre çah içinde تنها galyp, ýaryndan aýrylyp, ata-ene hyş-tebaryny ýat edip, bir söz aýtdy: Gazaly-ymam Muhammet Hanapyýa bu turar:

Kadyr Möwlam, meni saldyň belaga,
Gaýta başdan men ýarymdan aýryldym.
Ýarym gidip özüm galdym bu çahda,
Köňül beren nigärimden aýryldym.

Bilmez Aly meniň halym ne geçer,
Söwer ogly jiger ganyny içer,
Indi ajal maňa kepen-don biçer,
Haýdar atly kerrarymdan aýryldym.

Ýadyma düşüpdür ýören ýerlerim,
Hasan-Huseýin agalarym, şirlerim,
Ýowuz günde Rüstem sypat ärlerim,
Iki agam – nerlerimden aýryldym.

Murtaza diýr: «Oglum çykmyş şikara,
Seýr edip ýörendir güli-gülzara»,
Çah içinde galyp, men bagtygara,
Gamhor enem, gamhorumdan aýryldym.

Şazada aýrallyk oda ýanmyşdyr,
Elemlere, çoh dertlere galmyşdyr,
Ýaryny aldyryp, reňni solmuşdyr,
Tenha galdym, dildarymdan aýryldym.

Elkyssa, şazada bu sözi tamam kyldy. Erse, ukysy galaba kyldy, nägäh düýşüne Resuly-Huda sallallahy alayhy wesellem girip: «Eý, perzent, ne üçin ýyglar sen, turgul, gam iýmegil, çahdan inşa Alla çykar sen, Hudadan gapyl bolmagyl» diýgeç, şazada tisginip oýandy. Gördi, kim, guýynyň içi münewwer bolupdyr. Ýokara garady, kement gelip, başyna degip durar. Ýene gördi, kim, aty çah lebinde kemendi uzadyp, gözünden katra-katra ýaş çaha damyp durar. Şazada Taňra sygynyp, kemendi biline baglap, uçar guş dek bolup, syçrap çykdy. Gördi kim, aty dört aýagyny bir kylyp, kemendiň bir ujuny basyp durar. Şazada atynyň bu halyny görüp, ýüz-gözünden öpüp, üstüne münüp barar erdi, nägäh bir gert peýda boldy. Gert içinden Jemhur alty inisi bile gele turar. Elgaraz, şazada Zeýnelaraby yzlap, döwüň yzyndan gidende, bular awa gidip erdiler. Awdan gaýdyp, galasyna gelip, şazada salam bereli diýip içeri girseler, ne şazada bar, ne Zeýnelarap bar. Ikisinden hem nam-nyşan ýok turar. Bular köňlünde: «Şazada Zeýnelaraby Medinä alyp gidendir» diýip, güman kyldylar. Ýene Jemhur: «Eý, inilerim, şazada biz bilen habarlaşmaý gitmez erdi. Eger şazada uka giden bolsa, Zeýnelaraby döw alyp gidendir. Şazada hem ony yzlap gidendir. Jigergüşämiz Zeýnelarap döwüň golunda ýesir bolup, şazada yzyndan gidip, biz bu ýerde zowky-ýu şowky bile oturmagymyz möminlige laýyk ermesdir. Geliň, inilerim, är başyna bir iş düşer, atlanyň!» diýip, sylahlaryny derber kylyp, ýedi aga-ini her haýsysy mysaly Rüstem anan dek bolup, döwüň

guýysyna garap, ýöriş kyldylar. Nägäh şazada görünen şolar erken. Şol ýerde şazada ýolukdylar. Şazada Jemhur bege salam berdi. Jemhur beg salam jogabyn berjaý getirenden soň Zeýnelaraby sordy:

- Ýa ymam Muhammet, Zeýnelarap hany?

Onda şazada aýtdy:

- Eý, pälwanlar, siz Zeýnelaraby bize tabşyryp gidenden soň, ot ýakmak hem hatyramyzdan çykyp erken. Beýekbar uky galaba kylyp, bir az ýatyp erdik. Gulagyma: «Sen menden aýryldyň, men senden aýryldym» diýen bir owaz geldi. Nägäh tisginip oýansam, döw gelip, Zeýnelaraby alyp gidip turar. Erse, Jemhur aýtdy:

- Eý, şazada, biz on iki ýyl boldy, döwi galamyz etrapyna ýanaşdyрмаý, saklap erdik. Indi bolmaz iş bolupdyr. Är kişi, döwüň çahyna girip, ýa baş alyp, ýa baş bermesmi? – diýdi. Erse, şazada aýtdy:

- Eý, Jemhur, endişe bile sözlegil, men sen aýdan dek namart kişiniň ogly ermes men. Meniň atama Hezreti Aly Şahymerdan diýerler. Eý, byradarlar, men döwüň guýusyna girip, döw bile söweş kylyp, döwi öldürip, başyny kesip goýdum. Zeýnelaraby bir sandyga salyp goýan erken. Sandygy kemendiň ujuna baglap, Ymlaga yşarat kyldym. Ymlak dartyp aldy. Bir zaman garap durdum. Kement gaýdyp düşmedi. Zeýnelaraby Ymlak kapyryň alyp gidenin bildim. Ondan soň Hudaýa mynajat kyldym. Erse, gözümi uky aldy. Nägäh ukyma Resuly-Huda babamyz girip: «Balam, gamgyn bolma, gözüňi aç!» diýdi. Nägäh tisginip gözümi açsam, kement gelip, başyma degip durar. Kemendiň ujun mäkäm tutup, syçrap, uçar guş dek çyksam, atym dört aýagyny bir kylyp, kemendi basyp duran erken. Ondan soň aty tutup, münüp geler erdim. Hudaý tebärek we tagala, sizi ýetirdi. Indi meniň sözümiň manysyna düşseňiz, Ymlak kapyr gyzy alyp gaçdy. Eger döwi öldürenime ynanmasaňyz, ine, tasmasy» diýip, döwden alan tasmasyňy çykaryp görsetdi. Ondan soň Jemhur alty inisi bilen şazadanyň eden işine tähsin-u aperin galdylar. Elgaraz, bular ýedi aga-ini erdiler, Ymam Muhammet bile sekiz boldular. Elkyssa, sekizleri jem bolup, Ymlagyň yzyndan «Şähri-Kamus, kaýda sen?» diýip gider erdiler.

Indi sözi Şahymerdandan eşidiňler.

Emma rawylar ondag rowaýat kylarlar kim, ol gün Hezreti ymam Hasan, ymam Huseýin we ymam Muhammet – bu üç göwheri-şebçyrag «Peýşin gelermiz» diýip, Hezreti Alydan rugsat alyp, awa gidip erdiler. Nägäh aradan ýigrimi baş gün ötdi. Bulardan hiç habar bolmady. Ondan soň Hezreti Aly bitakat we biaram bolup, ne alaç ederin bilmeý, ýanyp-bişip gyzyl ot dek tutaşyp: «Bulara bir wakyga roý berendir» diýip, zar-zar, ýyglar erdi. Gäh, Hudaýa şükür edip, sabr- tahammyl kylar erdi.

Emma Patmaýy-Zähra ymam Hasan we ymam Huseýin üçin köp-köp bitakat bolar erdi. Bibi Hanypa biçäre ata-eneden aýrylyp, mysapyrlykda tapan gözünüň agy-garasy bir balasy üçin ýanyp-tutaşyp köýer erdi. Nalasyna yns-jyns ýyglar, daş bolsa, suw bolup akar erdi.

Emma Hezreti Aly Şahymerdan olaryň nalasyna takat kyla bilmeý, Döldüliň üstüne münüp, beýewan sary ýüz urdy. Bularyň habaryn kaýdan tapar men diýip, haýran-u serasy bolup ýörir erdi. Nägäh yrakdan iki gara görüňdi, ýagşy tafahhus kylyp garasa, iki şazada – ymam Hasan we Huseýin gele turar. Elgaraz, bu ikisi gelip, Hezreti Alynyň aldynda gol gowşuryp, towazyg bile salam berip durdylar. Şahymerdan olaryň pişanalaryndan öpüp, köp nowazyş kylar erdi. Ondan soň ymam Muhammedi sorap, bir söz aýtdy:

Hoş gelipsiz iki janym, ýene bir janym hany?

Galdy kaýda gelmeýip, derdime dermanym hany?

Sabr-u takat ýok maňa, bar-u ýogun eýläň beýan,

Hak ata kylan söýüp, döwletli soltanym hany?

Çykmagan mahym enesi goýnundan çykdy neteý,

Rozygärim tiredir, şemgi-şebistanym hany?

Niçe bir ýollara bakdym, men çekip derdi-pyrak,

Gülşeni-janym era biten gülüstanym hany?

Şahymerdan ýyglap aýdar, ber Muhammetden habar,
Toty dilli munysym, janym, suhandanym hany?

Elkyssa, Hezreti Aly Şahymerdan bu sözi aýdandan soň, bu iki şazadaýy-köwneýin zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglap, bolan wakalary Şahymerdana bir-bir beýan kylyp, uzur aýdyp, gözi girýan-bagry birýan bolup, bir söz aýtdylar:

Kyblagähim, owwal sözi sözläýin,
Muhammet sähraga barmaly boldy.
Medine içinde güli-gülşende,
Zowky-tomaşalar görmeli boldy.

Mundan çykdyk zowky-sapa oýlaýyp,
Rahşyn sürüp, keýik-gulan kowlaýyp,
Lälezar içinde gülüp-oýnaýyp,
Birniçe jandary urmaly boldy.

Gähiler at çapyp, gähiler sürüp,
Gähiler bakarmyz, gähiler durup,
Nägäh ondan bardyk bir ýere ýörüp,
Ýolumyz üç ýana barmaly boldy.

Üç ýoluň üstünde bir daş düzülen,
Ol daşyň ýüzüne hatlar ýazylan,
Barsa gelmez ýoluň nagşy gazylan,
Muhammet hem oňa gitmeli boldy.

Biri barsa gelmiş esen-amana,

Biri geler-gelmezligi gümana,
Orta ýolda apat ýetişer jana,
Ol apatly ýola gitmeli boldy.

Hudanyň hormatyn ortaga saldy,
Bilmedik ol ýolda ne haly boldy,
Muhammetden ajap köňlümüz galdy,
Başyny ol ýolda bermeli boldy.

Elkyssa, şazadalar bu sözi beýan kyldylar. Erse, Hezreti Alydan huş gitdi we ýene huşyna gelip:

- Wa daryg-a, balamy ýüz-müň belalara goýup, özüňiz gelipsiz – diýip, köp bitakat boldy. Ondan soň ýene-de:

- Eý jigergüşelerim, bul syry zynhar, Muhammediň enesine bildirmäň. Eger bildirseňiz öz-özünü heläk kylar – diýdi.

Elgaraz, ondan soň üçleri öýlerine geldiler. Ymam Muhammediň enesi: «Balam haçan geler erken» diýip ýola bakyp oturyp erdi. Nägäh ymam Hasan we ymam Huseýin bibi Patmanyň iki ogly ýetip geldi. Garasa, özüniň ogly ymam Muhammet ýok. Hanypa biçäre zar-zar ýyglap, ýüregine ot düşüp: «Mysapyr ýerlerde Hudaý beren munysymdan aýryldym» diýip, bir söz aýtdy. Gazaly-bibi Hanypa:

Jan bagymyň çykyp güli-gülşeni,
Ol sahypkyranym bardy, gelmedi.
Janym uýy, görer gözüm rōwşeni,
Meniň ýalňyz balam bardy, gelmedi.

Patmanyň gelipdir iki balasy,
Muhammedi göre bilmez enesi,
Janym-uýy, gözüm agy-garasy,
Gyrmyzy enarym bardy, gelmedi.

Körpe guzym meniň gidip gyşlady,
Pyrakynda zar-u haýran taşlady,
Pelek maňa jepasyny başlady,
Hazansyz baharym bardy, gelmedi.

Ýyglamaý neýleýin göz ýaşym sylp,
Janym çyksa, käşki gömülsem ölüp,
Patmanyň jigergüşesi gelip,
Meniň bar-u ýogum bardy, gelmedi.

Ah urup ýyglasam, köýüp galar men,
Ah urmasam, niçik takat kylar men,
Hanypa diýr, oglum görmeý öler men,
Biminnet gamhorum bardy, gelmedi.

Elkyssa, Şahymerdan bu sözi eşidip:

- Eý Hanypa, köp ýyglamagyl. İnşa Allatagala, ogluň bu gün bolmasa ertir sag-salamat geler. Tahammyl kylgyl, hālā ne wakyga bolupdyr munça ah-u efgan eder sen. Hoşwagtlygyň işigi sabyr bile açylar – diýip, teselli berdi. Hanypa biçäre nalaç bolup, ne diýerin bilmeý: «Eger bu kişiniň sözün syndyrsam, asy bolar men» diýip, hūjreýi-hassyna girip, tehāret kylyp, iki rekagat namaz okap, nalaýy-zar ýyglap: «Eý Hudaý-a, Muhammedi Saňa tabşyrdym, Özüň penahynda aman sakla» diýip, bir gazal aýdany bu turar. Gazaly-bibi Hanypa:

Barçany ýaradan, keremli Hudaý,
Muhammet balamy Saňa tabşyrdym.
Meni pyrakynda eýlediň gedaý,
Serwi-rowanymy Saňa tabşyrdym.

Gudrat bile halk eýlediň älemi,
Eşit bu gün pygan ile nalamy,
Ter açylan gunça kibi lälämi,
Bagy-bossanymy Saňa tabşyrdym.

Höwes kylyp, seýri-jahan eýlegen,
Gül dek ýüzün gözden nahan eýlegen,
Mysapyr ýerlerde mekan eýlegen,
Ruhy-rowanymy Saňa tabşyrdym.

Saklasaň, hiç ýerde ýokdur belasy,
Gargasaň, tapylmaz derdiň dowasy,
Balamdyr gözümiň agy-garasy,
Dürri-ýeganamy Saňa tabşyrdym.

Özüň kerem kylyp beren myhmanym,
Köňül goýan dilim, jan-u jahanym,
Ömrüm hoşwagtlygy, şad-u şadmanym,
Eziz myhmanymy Saňa tabşyrdym.

Garyplyk şährinde meniň ýoldaşym,
Ýalňyzlykda golum tutar goldaşym,
Perzendim, kabylam, kowum-gardaşym,
Guzy-goçgarymy Saňa tabşyrdym.

Pelegiň golundan kyldym şikaýat,
Ýat eýlärem Seni istäp begäýet,
Hanypa diýr, oglum tutgul salamat,
Ýusup nyşanymy Saňa tabşyrdym.

Elkyssa, Hanypa biçäre bu sözi aýdandan soň Hezreti Aly Şahymerdan ony eşidip, mübärek gözlerini ýaşa dolduryp, sabyr-takat kyla bilmeý şol gijäni bir nowg bile ötürip, namazy-bamdadyny okap, ymam Hasan we ymam Huseýin bile ymam Muhammedi agtaryp, bejanyby-sähra ýüz urdular. Emma ol wagtda hezreti Resul-Hudanyň ornuna hylapatda Hezreti Omar oturyp erdi. Ol hem eşidip, oganlaryň iberdi we ýene: «Eý, är ýigitler, Hudadan umydyňyz bolsa, Aly bile sapara hemra boluň!» diýip, munady kyldylar. Erse, otuz müň leşger jem bolup, dag-daşy basyp, barsa gelmez ýola girip, be niýeti-ymam Muhammet diýip, rowana boldular. Birniçe gün ýol ýöräp, bir gala ýetişdiler. Hezreti Aly çerikden we serdarlardan baş dilawer çykaryp, betaryky çapawul iberdi. Erse, bu baş dilawer leşgerden jyda bolup, gala sary rowana boldular. Barýarkalar bir adam arkasyna bir meşik suw göterip bara turar erdi. At salyp, tutup aldylar. Ondan sowal kyldylar:

- Bu ne gala turar, patyşasyna kim diýerler we ýene ne habar bar, aýtgyl! – diýdiler. Erse, kapyr aýtdy:

- Bu şäheriň adyna Kamus diýerler, patyşasynyň adyna Katran diýerler. Ýene habar bersem, bu ölkäni Aly diýen äriň ogly gelip musahhar kylyp erdi. Ahyr nalaç bolup, garyb-u guraba, patyşah-u geda hemme ýalandan musulman bolup, hile we tezwir kylyp öldürer maslahatlary bar – diýip, bir-bir beýan kyldy.

Emma Şahymerdan bu sözi eşidip:

- Jigergüşäm balamy kapyrlar zaýyg kylmagan bolsa ýagşy – diýip, köp ýanyp, beglere garap, bir söz aýtdy. Gazaly-Şahymerdan bu turar:

Bir sözüň bar aýdaý eşidiň, aňlaň,
Jem bolup, barçaňyz geliň, beglerim!
Permanymy tutup gulaga, diňläň,
Bu galaga rowan boluň, beglerim!

Bedew atlar her tarapda çapylsyn,
Naýza alyp bahadyrlar topulsyn,
Bir iş kylyň, Muhammedim tapylsyn,

Çar tarapdan gurşap alyň, beglerim!

Gylyç ýalaň eýläp, giriň meýdana,
Dolduryň älemi ah-u efgana,
Kapyr ähli gelsin şul gün amana,
Ülkesini weýran kylyň, beglerim!

Jöwlan çekip meýdan era silsile,
Kapyrlara düşsün ah bile nala,
Başyn kesip eýläň kelle minara,
Bidinlere gyran salyň, beglerim!

Öldürmekden özge pişäni kylmaň,
Gola düşenini diri ibermäň,
Iman getirene hergiz gatylmaň,
Muhammetden habar soraň, beglerim!

Şahymerdan aýdar, dostum ölmesin,
Kuffar ähli gaçar ýerin bilmesin,
Ýezitleri gyryň, biri galmasyn,
Merdanalyk bile çalyň, beglerim!

Elkyssa, Hezreti Şahymerdan bu sözi aýtdy. Erse, Muhammet Mustapanyň tugun berpa kyldylar. Kapyrlar bu soltanatyň şöwketini görüp, her haýsy jan wehminden baş-başa bolup, gaçyp patyşa Katranyň aldyna baryp, arz kyldylar kim:

- Eý şahy-älem, ajal mübäreke bolsun, bir bölek leşger gelip, galanyň etrapyna düşüpdür. Olaryň zarbyna dag-daş takat kylmaz. Sen bu oturyşda galany goldan berer sen – diýdiler. Patyşa:

- Ondag bolsa, derwezeleri gömdüriň, tirendazlary üstüne çykaryp goýagörüňler – diýdi.

Ondan soň derwezeleri gömdürip, tirendazlary çykaryp taýýar kylyp goýdular.

Indi Hezreti Alydan söz eşidiň. Hezreti Şahymerdan ymam Hasan we ymam Huseýin ikewlerine garap:

- Siz gala etrapyny gezip Muhammetden bir habar alyň – diýdi. Emma şazadalar agtaryp ýörer erdiler. Nägäh deşt-beýewandan bir gara peýda boldy. Oňa çapyp ýakynrak ýetdiler, görseler sekiz adam gele turar. Biri ymam Muhammet erdi we ýene ýedisi Jemhuryň aga-inileri erdi. Ymlak kapyr sandygy Zeýnelarap bile alyp gidenden soň, onyň yzyndan geler erdiler. Şazada bulara garap başyndan öten wakalaryn bir-bir beýan kylyp geler erdi.

Nägäh uzakdan iki nur peýda boldy. Ymam Muhammet aýtdy:

- Eý, Jemhur, şol görünen iki nur – iki agam turar. Birewiniň ady ymam Hasan we ýene birewiniň ady ymam Huseýin – diýip, agalarynyň boýlaryna guwanyp, şadyman bolup, bir söz aýtdy. Gör-bak näme diýýär:

Geledir, Jemhur, eşitgil, meniň mahparalarym,
Agtaryp, ýola düşüp, gam bile gamhoralarym,
«Waý inim!» diýip meni ýat eýledi biçärelerim,
Barça dogan eneden, gülşenden sadalarym,
Geldi şazadaýy-köwneýin, jigerparalarym.

Neýleýin, barça işim boldy takdyry-Huda,
Söwdügim – meniň merhemi-janymy kyldy jyda,
Uşbu gorgan sarydan çykdy ýene iki gara,
Ýüzüniň nury-taky, şugla urar suýy-sema,
Geldi şazadaýy-köwneýin, jigerparalarym.

Meni külpetzedäge ençe çekip derd-u elem
Agtaryp deşt-beýewany tutup gam bile gam
Bildilermi maňa ýetende niçe jebr-u sütem
Jigerim görse Hasan bile Huseýin – iki agam

Geldi şazadaýy-köwneýin, jigerparalarym.

Aýtdy şazada bu sözi, bu köňül şady bilen,
Oýnady, düşdi bu külpete perizady bilen,
Yşkymyz ýakdy pelek bih ile binýady bilen,
Ýüz şükür, bu inisin ýene görer ýary bilen,
Geldi şazadaýy-köwneýin, jigerparalarym.

Elkyssa, şazada bu sözi aýdyp bolandan soň, zor berip ýörüberdiler. Agalaryna ýetişdiler. Şazadaýy-ymam Hasan we ymam Huseýin hem inilerini tanap, atdan özlerin ýere taşlap, görüşdiler. Ondan soň Jemhur inileri bile gelip görüşdiler. Hemme jem bolup Hezreti Aly Şahymerdanyň hyzmatyna rowana boldular.

Elkyssa, ymam Hasan we ymam Huseýin çüsti-çapyk atlaryna münüp, atalarynyň ýanyna baryp, arz kyldylar we:

- Eý pederi-mähriban, söýünjimizi beriň, ymam inimizi tapdyk – diýdiler. Şahymerdan biygtyýar bolup, hoşwagt bolup, zar-zar ýyglap: «Kaýdan tapyldy balam» diýip, bir söz aýtdy. Gazaly-Şahymerdan bu turar:

Meniň Muhammedim kaýdan tapyldy,
Körpe guzym aman-esen barmyken?
Gözüm ýaşy çar tarapa saçyldy,
Görer gözüm aman-esen barmyken?

Takdyrды-Hudadan nesibin gören,
Çöllerde, köllerde mysapyr bolan,
Sözlegende ölülere jan beren,
Şeker sözlim aman-esen barmyken?

Hudanyň söýgüli eziz myhmany,
Ömrümiň hoşlugy, daýym döwrany,

Könlümiň aramy, jismimiň jany,
Ryzky-rozum aman-esen barmyken?

Köňül berip, bir dilbere ýar olan,
Jyda bolup, garyplykda har olan,
Pyrakynda munça bela, zar olan,
Jigerparam aman-esen barmyken?

Şahymerdan, aýtdy sözlär sözünü,
Haçan geler, görsem körpe guzymy,
Görsem, aýagyna sürtsem ýüzümi,
Uçan bazym aman-esen barmyken?

Elkyssa, Şahymerdan bu sözi aýtdy. Erse, «Jigerparam, balam haýsy tarapdan geler erken?» diýip intizar bolup durar erdi. Şazada ýakyn gelip, özün atdan taşlap, ekeleriniň aldyna düşüp, ýöräp geldi. Erse, ymam atalaryna garap, zar-zar ýyglap ýüwürdi. Emma Şahymerdan hem: «Wah, balam, kaýdan çykdyň?» diýip, salam berip gujaklaşyp görüşdiler, huşdan gitdiler. Zamandan soň huşuna gelip, bir-biriden arzy-hal soraşdylar. Hezreti Aly: «Balam, başyňa ne işler düşdi, beýan kylgyl» diýdi. Erse, ymam Muhammet başdan öten wakalaryn, gören jebr-u jepalaryn bir-bir beýan kyldy. Ondan soň Jemhur inileri bile gelip, Hezreti Aly bile görüşdiler. Musulman bolanyn bir-bir beýan kyldylar. Ondan soň gün batyp agşam boldy. Şahymerdan mejlis gurap, näçe tagamlar getirip, noşy-jan kylyp oturdylar. Weliken, şazada Muhammet tagama bakmaz erdi. Perişan hal bolup, ah urar erdi. Her ah uranda agzyndan ot saçylar erdi. Şiri-ýegana dek bolup, çar tarapa garar erdi. Muny görüp Şahymerdanyň bogazyndan tagam ötmez erdi. «Wa daryg-a, jigergüşe balama bir wakyga roý berip turar» diýip, ymam Muhammede garap:

- Eý balam, ne derdiň bolsa, maňa aýtgyl – diýip, bir söz aýtdy:

Ne üçin hassa sen könlüň mükedder,

Sözle, nowjuwanym, halyň ne boldy?
Bir elem ýetipdir saňa mukarrar,
Haly perişanym, saňa ne boldy?

Şişe dek synykdyr köňlüň, hyýalyň,
Açylmaz gunça dek näzik nahalyň,
Hasrat bile tapdym yzlap wysalyň,
Aruwly-armanym, saňa ne boldy?

Gözleriň läle dek dolupdyr gana,
Pelegiň jebrinden geldiň amana,
Hatryň gunçasyn salyp hazana,
Täze gülüstanyň, saňa ne boldy?

Boýnuň burup, köňlüň melul eder sen,
Näz ukyga humar-humar gider sen,
Gamgyn bolma, myradyňa ýeter sen,
Täze nowjuwanym, saňa ne boldy?

Aly aýdar, gulak salgyl sözüme,
Başyňy götergil, bakgyl ýüzüme,
Jahan sensiz görünmeýdir gözüme,
Keremli soltanym, saňa ne boldy?

Elkyssa, Şahymerdan bu sözi aýdanyndan soň, ymam Muhammet biçäre köňülleri dolup, aýdaýyn diýse, atalaryndan şerim kyla turar, eger aýtmaýyn diýse, köňülleri bikarar erdi. Ahyr:

- Eý, pederi-büzürgwar, men aýdaýyn, siz gulak salyň – diýip, zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglap, ýarynyň waspyn aýdyp, bir söz diýdi:

Ne sebäpden meniň köňlüm açylsyn,
Söwdüгим aldyrdym, tapa bilmedim.
Gamgyn günde nädip şerap içilsin,
Söwdüгим aldyrdym, tapa bilmedim.

Jemhuryň siňlisi – onuň ilinden,
Perizat sypatly, beşer hilinden,
Bir zaman dynmady köňlüm gamyndan,
Söwdüгим aldyrdym, tapa bilmedim.

Ony tabşyrdylar maňa getirip,
Gapyl galdym ýarym bile oturyp,
Pelek jepasyny maňa indirip,
Söwdüгим aldyrdym, tapa bilmedim.

Golumdan nägähan döw alyp gaçdy,
Döw bilen söweşmek ýadyma düşdi,
Maňa beýle müşgil işler ulaşdy,
Söwdüгим aldyrdym, tapa bilmedim.

Döwi baryp çah içinde öldürdim,
Ýarym alyp, baz elimden aldyrdym,
Gyzyl ýüzüm şol sebäpden soldurdym,
Söwdüгим aldyrdym, tapa bilmedim.

Ymlak atly bir kapyry-bigäne,
Meniň bile hemra bardy şol ýana,
Sandyk bile ýarym kyldy rowana,
Söwdüгим aldyrdym, tapa bilmedim.

Çah içinde mähnet çekdim begäýet,
Çahdan çykdy, çölden çekdim zalalat,
Şazada diýr, sizi gördüm salamat,
Söwdügim aldyrdym, tapa bilmedim.

Elkyssa, şazada bu sözi aýtdy. Erse, Şahymerdan aýtdy:

- Eý, merhemi-janym, balam, ýaryňy kim alyp gidipdir?

Ymam Muhammet aýtdy:

- Eý, pederi-mähriban, ýarymy owwal Döwsepit alyp gidip erdi. Ymlak diýen kapyr bile baryp, döwüň guýusyna tenha girdim. Döwi öldürdim. Zeýnelaraby bir sandyga salan eken. Sandygy kemendiň ujyna baglap, dart diýip, Ymlaga yşarat kyldym. Ymlak dartyp aldy. Ymlak diýen näumyt sandyk bilen gyzy alyp bidir gaçdy. Bir zaman garap durdum. Kement gaýdyp gelmedi. Ondan soň Hudaýa mynajat kyldym: «Päk-ä, Perwerdigär-ä, bu çahyň içinde ata-ene, hyş-tebarymy görmeý öler boldum» diýdim. Nägäh gözümi uky örtüdi we ukymda Resuly-Huda – babamyzdan yşarat tapyp, tisinip oýgandym. Garasam, kement gelip başyma degip durar. Kemendi tutup, syçrap çahdan çykdy. Garasam, atym dört aýagyny bir kylyp, kemendi basyp duran erken. Ondan soň atymy münüp geler erdim. Jemhur inileri bile meni istäp barar erken, aldymda uçrady. Meniň ýarymy sorsaňyz şularyň siňlisi turar. Ondan soň bular bile goşulyp geler erdik. Yrakdan iki nur peýda boldy. Gelip görsek, iki nur – iki agam erken. Ondan soň Hudaýtagala sizleriň didaryňyza gözüm düşürdi. Eý, pederi-büzürgwar, indi söz pähmine ýetişseňiz, Ymlak ýarymy şol gala getirdi – diýip, zar-zar ýyglady. Erse, Hezreti Aly bu sözleri eşidip, aýtdy:

- Eý, balam, ýaryň üçin gam iýmegil, inşä Alla, ataň sag bolsa, getirer – diýip, dergazap bolup çykyp, şähri-Kamusa garap gidiberdi. Emma Mälik Aždara: «Sen leşgeriň halydan biz gelinçä habardar bol!» diýip, emr kyldy. Özi gala ýöriş kyldy. Hendege ýetip, «Ismi-agzam» okap, hendekden ötüp, derwezä ýetdi. Görse, bary kapyrlar habardar bolup oturyp durar. Emma Şahymerdan bir gysym topraga dem salyp, kapyrlar tarapa saçdy. Ondan soň derwezededen içeri girdi. Hiç kim Alyny görmedi.

Elkyssa, Şahymerdan barçany görer erdi. Emma Şiri-Huda köp jaýlary gydyrdy, asla gyздan eser tapmady. Ýene bir çadyra bardy, görse, jem kapyr hoşwagt bolup oturar we ýene içeride bir hüjre bar. Zeýnelarap biçäre şol hüjrede durar. Hyzmatynda birnäçe kenizekler gol gowşuryp durar. Yene, birnäçe perizat gyзlar sagynda-solunda oturar we nesihat kylarlar. Şiri-Huda: «Owwal bu gyzy imtihan kylyp göreýin, ymama köňli barmy ýa ýokmy» diýip, hüjräniň bir künjünde durdy. Şol wagt Zeýnelarap gözünde ýaş, bagrynda daş, şikeste hal bolup, pelegiň jebrinden köýüp, kapyrlar arasynda galanyňa ne alaç ederin bilmän zar-zar ýyglap, öz nepesini melamat kylyp, bir söz aýtdy. Gazaly-Zeýnelarap biçäre bu turar:

Barçanyň soltany, şalaryň şahy,
Dergähiňden meni näumyt etme!
Gözüm ýaşy-magşar güni güwähi,
Dergähiňden meni näumyt etme!

Kapyrlaryň jepasydyr ülpetim,
Gün-günden zyýada bolar külpetim,
Mundan ýaman kylma meniň kysmatym,
Dergähiňden meni näumyt etme!

Şepagat Alydan ger maňa bolsa,
Ogly Muhammedi ol istäp gelse,
Nazar kylyp, meniň halymy sorsa,
Dergähiňden meni näumyt etme!

Bagtymyň şumlygy urdy başyma,
Gözüm pyýalasy doldy ýaşyma,
Muhammedim sorap gelse gaşyma,
Dergähiňden meni näumyt etme!

Başyma düşüpdür melamat daşy,
Pelek berer maňa awudan aşy,
Zeýnelarap, akyp gözüniň ýaşy,
Dergähiňden meni näumyt etme!

Elkyssa, Zeýnelarap jan bu sözleri tamam edenden soň, Şahymerdan bildi kim, ymam Muhammede hakykat yhlasy bar erken. Şol wagt Ymlak gelip ýüz mün syýasat bilen Zeýnelarabyň bedenine gol urar boldy. Gyz:

- Eý, Ymlak, dek durgul. Hudaýtagala häzir-u nazyrdyr – diýdi. Ymlak Zeýnelarabyň bu sözlerine bakmaý, kämi-dil hasyl kylar boldy. Şol wagt Zeýnelarap biçäre Hudaýa mynajat kylyp:

- Eý, Hudaýym, meniň janymy algyl, ýa bolmasa Hezreti Alyny Özüň ýetirgeý Sen – diýip, ýyglar erdi. Ymlak kapyr:

- Aly guş bolsa hem bu ýere gelmez – diýdi we ýene ol kapyr Zeýnelaraba zorluk kylar boldy. Şol wagt Hezreti Aly Şahymerdan nagra tartyp:

- Haý-haý kapyr, goluňy dartgyl – diýip, hemle kyldy. Onda Ymlak kapyr haýran-serasyma bolup, wehim bilen tamam agzasyna lerze girip, özünden gidip, bihuş bolup ýykyldy.

Elkyssa, Şahymerdan Ymlagyň iki goluny arkasyna baglap, Zeýnelarabyň bir golundan tutup, haýmadan çykyp, leşgere alyp geldi. Hiç kim bilmeý galdy.

Elgaraz, bu tarapdan Mälik Aždar bile şazadalar leşgeriň etrapyn aýlanyp görer erdiler. Nägäh bir kapyry tutup alyp geldiler. Ol kapyrdan habar sordular. Ol kapyr: «Bu gün üç gün boldy, Ymlak Jemhuryň siňlisini orda alyp getirip, toý-tomaşa kylyp, myrat hasyl kyldy» diýip aýtdy. Emma şazada Muhammet Hanapyýa bul sözi eşidip, takat kyla bilmeý, kasam ýat kyldy kim, «Şol kapyryň şäherini weýran kylyp, adamlaryny katly-aam kylmasam, men Muhammet ol Şiri Jepbardan bolmagan bolaýyn, Mekke ülkesine dubara bilen gadam goýmagaý men» diýip, bir gazal aýtdy:

Niçik merdanalyk meniň adyma,

Ýar ýolunda Rahşym jöwlan etmesem,
Ar ile namysdyr asyl zatyma,
Kapyrlar tohmuny weýran etmesem.

Ol Ymlak kapyry tutup, öldürip,
Agzalaryny bedeninden üzdürip,
Ustuhanyň oda salyp, köýdürip,
Arman galar, ýere ýegsan etmesem.

Baryp tapyp ol kapyryň mekanyň,
Dem alynça bermeý onuň zamanyn,
Ne müşgildir bu gün, dem-u döwranyň,
Baryp oňa ahyrzaman etmesem.

Bolmaz meniň diriligim jahanda
Ger tutmasa Hakyň özi amanda,
Melamat ederler uşbu zamanda,
Ol kapyry baryp gyran etmesem.

Şazada diýr, görsem güzer etmenem,
Ölsem-galsam şunda mazar etmenem,
Takatym ýok aram-karar etmenem,
Baryp kelle minar nyşan etmesem.

Elkyssa, şazada ýanyp, tutaşyp, bir kararda durmaý, kasam ýat edip, atalary gelinçä hem durmaý: «Baryp Ymlagy öldürip, galasyny weýran kylyp gelmesem bolmaz» diýip, mest ner dek kükräp, gala tarapa rowana boldy. Ymam gala tarapa gele dursun. Indi sözi bul tarapdan eşidiň.

Elgaraz, Katranyň bir inisi bar erdi. Bir galada patyşa erdi. Onuň adyna Tahrak diýer erdiler. Ýetmiş müň leşgeri bar erdi. Her haýsy müň adama barabar erdi.

Emma Hezreti Aly baryp, Katranyň galasyny gabandan soň, şol inisine: «Üstüme Medinäniň Alysý gelip, galany gabap turar. Leşgeri bile gelip, maňa medet bersin, eger medet bermese, meniň halym harap turar» diýip ilçi iberip, habar kylyp erdi. Emma Tahrak kapyr agasyndan gelen ilçini görüp, leşgere jar urduryp, barça leşgerini jem kylyp, ýetmiş müň leşger bile agasyna kömek bermekçi bolup, şähri-Kamusa garap geler erdi. Emma ymam biçäre gala tarapa barar erdi. Nägäh akyllary zaýyl bolup, ýol azaşyp barar erdi. Tahrak kapyr leşger bile gala ýakyn gelip erdi. Beýekbar ymam biçäre şol ýetmiş müň betmezhebe ýolukdy. Nägäh Tahragyň nazary ymama düşdi. Gördi kim, bir oglan turar, on dört gijelik aý dek ýüzleriniň nury äleme bark urar. Muny görüp bir bahadyra: «Eý, bahadyr, şol duran beçjäni öldürmeý, diri tutup aldyma alyp gelgil, mejlisde sakygärlige ýagşy» diýip emr kyldy. Erse, bahadyr «Ajap bolar» diýip, atyna münüp, ymamyň ýanyna baryp:

- Eý, beçje, kaýdan gelip, kaýda barar sen, adyň kimdir, beýan kyl, ýok erse, binam-u nyşan gider sen – diýdi. Onda ymam aýtdy:

- Eý, bahadyr, owwal sen beýan kyl, kaýda barar siz?

Onda kapyr aýtdy:

- Bu leşger Tahrak diýen patyşanyň leşgeri turar, patyşa sizi «Munda gelsin» diýip, meni iberdi.

Elkyssa, ymam ýaraglaryny derber kylyp, atyna münüp, patyşanyň ýanyna baryp, patyşa tarapa garap: «Eý, kaddy-kamaty belent, sen bularyň içinde ygtybarly görner sen, bul leşgeriň patyşasymy sen, ýa bolmasa serkerdesimi sen? Saňa ýol bolsun. Siz goşun bilen kaýda barar sen?» diýip, bir söz aýtdy. Gazaly-ymam Muhammet:

Sansyz goşun bilen saňa,
Ýol bolsun, kaýda barar sen?
Tün-gije ýolugyp maňa,
Ýol bolsun, kaýda barar sen?

Tutuban dag bile çöli,

Gurudyp jezire-köli,
Men dek azaşdyňmy ýoly?
Ýol bolsun, kaýda barar sen?

Adyňy aýtgyl, bileýin,
Köňlüm gubaryn alaýyn,
Saňa laýyk iş kylaýyn,
Ýol bolsun, kaýda barar sen?

Birmidir asla Hudaýyň,
Kimdir seniň köňül hahyň,
Kaýdadyr menzil-u jaýyň,
Ýol bolsun, kaýda barar sen?

Muhammet diýr, şazada men,
Aslym sorsaň, azada men,
Bir dilbere dildada men,
Ýol bolsun, kaýda barar sen?

Elkyssa, Tahrak kapyr ymamdan bu sözi eşidip, köňlünde: «Elhezer-elhezer, meniň aldymda bir-tenha özi ýetmiş müň bahadyrymdan howatyr kylmaý, bu sözi aýtadyr. Meger bolsa, Alynyň ogludyr. Munuň gözünüň oduny özüm almasam bolmaz» diýip, dergazap bolup:

- Eý, beçjeýi-nadan, ne söz aýdar sen. Meniň adyma Tahrak diýerler. Heniz meniň kuwwatym bar-u ýoguny eşitmediňmi – diýip, şazadaga hemle kyldy.

Emma şazadanyň gulagyna Ymlak diýen ses geldi. Şazada Ymlak hyýal kylyp: «Men seni talap edip gelip erdim» diýip, gylyjyn gulapydan sogrup, Tahrak kapyra hemle kyldy. Tahrak lagyn takat kyla almaý, gaçyp bidir gitdi. Elgaraz, şazada leşgeri goýun dek sürüp, at oýnadyp, Hudaýyň zikrini ýat edip, jöwlan kylar erdi. Emma bu leşger içre nysfy-şebde bir şuryş-pygan gopup, her kim her ýana gaça

başlady. Elgaraz bu rōwüşde şazada ýetmiş ýerinden zähmdar bolup erdi. Ahyryl-emr atynyň ýalyn gujaklap, leşgeri söküp özüni bir köşä aldy. Elgaraz bu zähmleri bilen ýary ýadyna düşüp, zar-zar çün ebri-nowbahar ýyglap, bu muhammesi okady:

Men giriftary-bela men, ýar sensiz, neýläýin,
Boldy könlüm-u tenim efgar sensiz, neýläýin,
Deşti-gurbat içre galdym har sensiz, neýläýin,
Tapdy janym uşbu gün azar sensiz, neýläýin,
Ýar, sensiz neýläýin, dildar, sensiz neýläýin.

Kaýda sen , bilmen seniň halyňy, eý janana sen,
Şem dek könlümiň öýünde dürli-dürli ýana sen,
Uşbu kapyrlar bilen bolduňmy, ýar, hemhana sen,
Saldyň, eý dilber, meni bu derdi-bidermana sen,
Ýar, sensiz neýläýin, dildar, sensiz neýläýin.

Uçradym ýüz-müň bela-mähnete men, bagty gara,
Hiç kişi ýok başym üzre ki tutar matamsera,
Waý, bilmezler meniň halymy hyş-u akraba,
Ýardan boldum jyda, galdym belada mübtela,
Ýar, sensiz neýläýin, dildar, sensiz neýläýin.

Kim baryp aýdar meniň haly-perişanym saňa,
Barsa aýdarmy saba bu ah-u efganym saňa,
Telmurup, eşkim döküp, çäki-giribanym saňa,
Haýsy gün bolgaý – goşulgaý bu dertlik janym saňa,
Ýar, sensiz neýläýin, dildar, sensiz neýläýin.

Synaýy-çäk, bagry birýan para men, sen ýar üçin,
Beýle sergerdan bolup, awara men, sen ýar üçin,

Şerri-duşmanlar bilen set para men, sen ýar üçin,
Ger özüm şazada men, biçäre men, sen ýar üçin,
Ýar, sensiz neýleýin, dildar, sensiz neýläýin.

Elkyssa, şazada bu sözi aýdyp, atyny öz töwrüne iberdi. Gylyjy bile gamçysy gollarydan ýere düşdi. Emma at janawer ymamyň bihal bolanyn bilip-görüp, şazadany kapyrlar arasyndan aýryp, alyp çykyp, ýola rowana boldy. Elkyssa, at janawer şol gidişden gijesi bilen ýöräp, birniçe menzilleri taý kylyp, bir derýanyň ýakasyna alyp bardy. At janawer zyýada teşne bolup erdi. Suw içmek üçin derýa girer boldy. Şazada biçäre atynyň üstünden syrylyp derýanyň gyrasyna düşdi. At derýa girip, suw içip, gaýdyp gelip ymamyň başynyň ujunda, gözünden ýaş akdyryp ýyglap durdy. Şazada Hudanyň takdyry bile biraz bihuş bolup ýatsynlar. Atlary üstünde ýyglap dursunlar. Indi sözi başga tarapdan aýdalyň.

Emma rawylar ondag rowaýat kylarlar kim, şol mähellede bir şähri-azym bar erdi. Adyna Zingar diýer erdiler. Patyşasynyň adyna Anka diýer erdiler. Özi zyýada mübäriz pälwan erdi. Arapda we ajamda oňa barabar kişi ýok erdi, özi ýedi yklymyň patyşalarynyň ulusy erdi. Welemma, Ankanyň bir gyzy bar erdi, zyýada sahypjemal, şuglaýy-jemalyndan hurşydy-taban tire bolar erdi, gülüstany-jahan ýüzüniň eksinden hyýra bolar erdi. Hoş elhan bilbiller gülün hanasy üzre onuň jemalyndan hekaýat kylyp güli unudar erdi. Toty biçäreler onuň ýarlygy bile üýn kylyp, bihal bolar erdi. Gülzary-jahan içre jem janawarlar her haýsysy öz dilleri bile yüz mün elwan söz aýdar erdi we bişäniň dal-daragtlary oňa paýmal bolar erdi. Mahbubyl-kulup içre müşteri sagadat, hoşwagt, katdy-kamat, şury-kyýamat, katdy-möwzun, gözleri meftun, aşyky-jigerhun ondag ýaradyp turar kim, kirpigi peýkam, lebleri handan apaty-jan, piste dahan, inçe miýan, gül yüzli, şirin sözli erdi. Emma ol gyzyň adyna Tugra diýer erdiler. Şol gyzyň bir çarbagy bar erdi. Derýanyň lebinde erdi. Emma günlerde bir gün Tugra peri ýanyna kyrk kenizegini alyp, şikar kylyp, tazylary bile gulan-keýik awlap geler erdi. Nägäh, Tugra periniň gözi bir ata düşdi. «Eýa toba, bu ne at boldy?» diýip, atlaryny sürüp gelip garasalar, bir ýigit mysaly on dört gijelik aý dek bolup, ýatyp turar. Tamam agzalary gana boýalan. At janawar gözünden katra-

katra ýaş akyzyp, şol ýigidiň baş ujunda ýyglap turar. Emma Tugra bu syry görüp, kenizeklerine garap, güli gören bilbil dek saýrap bir söz aýtdy. Gazaly-Tugra:

Görüňler, eý, ýaranlar, hup nazar bile ne jandyr bul,
Bu surat munda bar, elbetde, bir şahy-jahandyr bul.

Azaşyp, gam çekip ýören, muşakgatlary köp gören,
Bu ýalňyzlykda mahzundyr, ajap Ýusup nyşandyr bul.

Gyzyl gan bile gülgündir, iki şählasý pür hundur,
Eý siz, şazadaýy-älem, neden agzasy gandyr bul?

Kişi ahwalydan ägä imes, bilmez muny kimdir,
We ýa şazadaýy-dindir, ýa tarabsyz pälwandyr bul.

Diýdi Tugra, kenizi bolmaga köňlümde sydkym bar,
Eger bolsa, Alynyň neslinden bir pälwandyr bul.

Elkyssa, Tugra bu sözi aýdyp, şazada muhabbet getirip, atdan düşüp şazadanyň başujuna baryp, gylyjyny gulabyndan çykaryp, şazadanyň agzyga tutdy. Gylyç gubar aldy. Bildi kim, jany bar erken. Ondan soň Tugra öz döwlethanasyna mynasyp görüp, zerreýi-azar bermeý, şol sagatda biraz aş bişirip, şazadanyň agzyna tutdular. Şazada biçäre kem-kemden biraz noşy-jan kyldy. Elkyssa, ymam Muhammet endek özlerine geldi. Gözlerin açdy, görse, degrelerinde bir gyz oturyp turar. Ýanynda kyrk kenizi bar. Şazada garap, tomaşa kylyp oturyp durarlar. Şazada bulary görüp, haýran bolup: «Päk-ä, Perwerdigär-ä, ýene niçik belalara galdym?» diýip, Hudaýa şükür kylyp, başyn aşak salyp oturyp erdi. Emma Tugra peri goluna sazyn alyp: «Eý, ýagşy ýigit, gamgyn bolma, hoşwagt bolgul!» diýip, şazada garap, bir söz aýtdy:

Gel, sözleşgil, nowjuwanym,

Husnuňy sapaly gördüm.
Ne halyň bar, jana-janym,
Men seni wepaly gördüm.

Seniň dek bolmaz adamzat,
Ýa melek sen, ýa perizat,
Beşer hem bolsaň aslyň zat,
Gyzdan hem ibaly gördüm.

Ýüzüň gül, katdyň nahaldyr,
Lebleriň aby-zülaldir,
Aýtgyl, saňa bu ne haldyr,
Munça hem jepaly gördüm.

Sen kibi bolmaz näzenin,
Gel bize bolgul hemneşin,
Lagly-lebiň jandan şirin,
Jandan hem mazaly gördüm.

Tugra diýr, haýadan geçip,
Öz golumdan şerap içip,
Sözlegil agzyňy açyp,
Bilbil deý nowaly gördüm.

Elkyssa, şazada Tugradan bu sözi eşidip: «Eý perizat, men näbelet men, mundag jaýlary gören emes men. Indi owwal siz halyňyzy beýan kylyň, ondan soň biz biçäre hem beýan kylaly» diýdi. Tugra: «Ajap bolar» diýip, gollaryna sazyna alyp, şazada garap, öz ilinden habar berip, bir söz aýtdy:

Gulak salyp eşit, aýdaý sözümi,

Bu iliň hiç kimden amany bolmaz.
Ankadyr soltany, men onuň gyzy,
Menden başga arzuw-armany bolmaz.

Şähri-Zingar diýrler, bir ajap jaýdyr,
Men üçin salynan türpe saraýdyr,
Adym Tugra, husnum bir dolan aýdyr,
Elbetde, sözümiň ýalany bolmaz.

Atam duşmanlaryň başyna ýeter,
Haýa kylma, başyň dyzymdan göter,
Ganymatdyr döwran, bir zaman öter,
Bir kararda duran zamany bolmaz.

Aga-iniň, iliň-günüň barmydyr,
Köňül beren şirin janyň barmydyr,
Meniň dek açylan gülüň barmydyr,
Bir golda goşa gül zyýany bolmaz.

Tugra aýdar, sözüm meniň pähm eýle,
Meniň ah-u pyganymdan wehm eýle,
Bir keniz men kabul kylyp, rehm eýle,
Mundan artyk sözüň beýany bolmaz.

Elkyssa, Tugra bu sözi aýdandan soň, ymam Muhammet aýtdy: «Eý, bar Hudaý-a, özüň abraý bergeý sen. Bularyň köňlüne rehm salgaý sen» diýip, zar-zar ýyglap, köňli gamda, jany sütemde bir söz aýtdy:

Tugra, sözüm eşit, aýdaýyn başdan,
Sähranyň höwesi başyma düşdi,

Bir nyşana tapdym altyn-kumaşdan,
Bu yşkyň belasy başyma düşdi.

Bahadyrlyk dawasyny kylardym,
Her ülkede niçe sagat durardym,
Nägehandan iller gezip ýörerdim,
Bir janan söwdasy başyma düşdi.

Duşmanlarym zerer saldy janyma,
Tenha galdym, kişi gelmez ýanyma,
Rahşym boýap beýle gülgün ganyma
Dünýäniň jepasy başyma düşdi.

Iki agam – mahy-enwer diýerler,
Atam adyn sorsaň Haýdar diýerler,
Medine şährinde serwer diýerler,
Garyplyk söwdasy başyma düşdi.

Meniň adym Muhammetdir, eşitgil,
Ýagşy aňlap, algyl, gulagyň tutgul,
Bu meniň derdimiň dowasyn etgil,
Şum bagtym garasy başyma düşdi.

Elkyssa, melike Tugra bu sözi eşidip, şazada garap:

- Eý ýagşy ýigit, köp gamgyn bolma, her iş bolsa Hudaýyň takdyryndan
daşgary ermes, şükür kylyň – diýip, köňüllerine teselli berip, bir söz diýeni bu turar:

Derdiňe derman boláýyn,
Goýgul, şazada, gel indi.
Her ne derdiň men alaýyn,
Ýyglama oýnap gül indi.

Rastyňy sözlegil, hany,
Gurbanyň bolaýyn seni,
Keniz et özüňe meni,
Gulaga pendim al indi.

Ýadyňdan çykargyl ýaryň,
Meni köp kylmagyl zaryň,
Her ne kylsaň ygtyýaryň,
Her niçik bolsaň bol indi.

Pelege çekmegil ahyň,
Ýar ekendir köňülhahyň,
Ýat etme menzil-u jahyň,
Bu ýeri menzil kyl indi.

Tugra diýr, düşdün bul ýana,
Seýr edip, ýazy ýabana,
Köňlüňi berme her ýana,
Sen meni hemdem kyl indi.

Elkyssa, Tugra peri bu sözleri tamam edenden soň, şazada hem herne takdyra razy bolup oturdy. Ondan soň Tugra peri buýurdy, şazadany mugapaga salyp, çarbagdaky köşge alyp bardylar. Şazadany içeri girizip, ondag perwa kyldy kim, şazada zähimlerinden gutulyp, eneden ýaňy bolandan täze boldular. Emma şazada gyzyl güle ogşap, Hudaýa töwekgel kylyp ýörer erdi. Emma Tugranyň bir kenizi bar erdi, adyna Dam diýer erdiler. Ol Tugra periniň aşpezi erdi. Zyýada lezzetli tagam bişirer erdi. Emma Tugra günlerde bir gün: «Eý, Dam, bir lezzetli tagam bişirgil, şaýet, şazadanyň köňli açylyp, meniň bile hemra bolup tagam iýgeý» diýdi. Dam: «Ajap bolar» diýip, permanyn tutup, çüsti-çapyk baryp, biraz aş taýýar kyldy.

Weliken, ýene bir kenizi bar erdi. Ol Dama duşmançylyk kylar erdi we onuň kylan işine şikes berer erdi. Elkyssa, Dam biçäre tagamy taýýar kylyp goýup erdi. Emma kenizi bir tabak duz alyp, Damy gapyl tapyp, aşa saldy. Erse, Dam biçäre bihabar aşy tabaga salyp, şazada bile Tugranyň aldyna getirip goýdy. Tugra tagama gol urup, bir lukma aldy. Erse, tagam duz bile berpa bolan erken. Goluny tabakdan dartyp aldy we «Damy urup öldürinler» diýip buýurdy. Dam biçäräni ondag urdular kim, hasabyn Alla tagala bilsin, ýarylmagan, bozulmagan ýeri galmady. Elkyssa, Dam biçäre taýak zähminden özünden gitdi. Tugra «Gol-aýagyn baglap, daşaryga taşlaň!» diýip buýurdy. Ondan soň Tugra peri şazadany kyýamatlyk okady. Indi Damdan söz aýdaly.

Elkyssa, Dam biçäre şunça urulmak bilen ölmeý, ajaldan aman tapyp, birniçe wagtdan söň gözün açdy. Görer kim, bagdan daşaryda ýatyp turar. Tamam agzasy gana boýalan turar. Dam biçäre köňlünde: «Men niçe wagtlerden bári jepa-mähnetler çekip, hyzmat etdim. Ahyrynda meni şundag har-u zar etdi» diýip, Tugra periden gile kylyp, zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglaý, goluna sazyn alyp, Tugra perä garap: «Men seni şermende kylmasam bolmaz» diýip, bir söz aýtdy:

Birehim köňlünde ýokdur endişe,
Munça maňa neçün jepa eýlediň?
Maňa sut eýlemez jepa ýetişse,
Janymy algaly ryza eýlediň?

Men seniň syryňy synama tutup,
Seniň üçin näler hunaba ýutup,
Baz-ahyr urdurdyň ýüzümden ötüp,
Halk içinde meni ryswa eýlediň.

Duşmanlyk eýledi bir perizadyň,
Istedim jan bilen husn-u jemalyň,
Suwardy gözýaşym katdy- nahalyň,

Gözüň ýumup, menden iba eýlediň.

Duşmanlar hakymda kyldy ýamanlyk,
Aňlamaý bu syry, kyldyň nadanlyk,
Meniň hem golumdan geler ýamanlyk,
Öz janyňa özüň jepa eýlediň.

Huda dergähinde tapdym amanlyk,
Sut eden işlere gördüm zyýanlyk,
Men ýagşylyk kyldym, kyldyň ýamanlyk,
Indi meniň bagtym gara eýlediň.

Gyz başyňa nämeşrug iş başlaýyp,
Aşyk bolduň bir oglany hoşlaýyp,
Dam ne kyldy, bagdan daşa taşlaýyp,
Ölse-ölsün diýbän, rowa eýlediň.

Elkyssa, Dam bu sözi aýdyp, köňlünde: «Indi seni ryswa kylmasam bolmaz» diýip, patyşanyň erkine garap, ýöriş kyldy. Baryp, gala girip, bir hasap bile patyşanyň aldyna baryp, iki golun elip-lam kylyp:

- Eý, patyşahy-älem, eý soltany-bakerem, şäheriňde aman bol we tagtyňda soltan bol. Bir kaşyk ganymy ötüň, bir arzym bar, aýda turar men – diýip, ýyglap durdy.

Erse, patyşa:

- Eý, kenizek, aýtgyl, meniň döwlet eýýamymda saňa kimden sütem ýetdi? – diýdi.

Onda kenizek:

- Eý, şahy-älem, arzymy aýtsam, gyzyň Tugra niçe günden bäre bir müjerret-bigäne ýigidi tapyp, gije-gündiz aýşy- eşret kylyp turar. Eger şul sözüm ýalan bolsa, meni saňsar kylyň – diýdi. Emma şa Anka bu sözi eşidip, her tüýi naýzaýy-abdar

dek bolup, donun deşip ötüberdi. Welemma, uýalanyndan ölmägerazy boldy. Ondan soň:

- Eý, jellatlar, baryp, şol ýigidi gyzym Tugra bile tutup, meniň aldyma alyp geliň – diýdi.

Erse, Dam:

- Eý şahy-älem, ol ýigit bu jellatlara baş bermez, leýken, bir sözüň bar aýdaýyn, ondan soň ygtyýaryňyz – diýdi.

- Ne söz turar? – diýdi. Onda Dam:

- Eý, şahy-älem, eger şolary tutar ygtyýaryňyz bolsa, men owwal gidip hyzmatynda bolup, aşa dăriýi-bihuşy salyp, bihuş kylyp, ondan soň kişileriňize habar bersem. Şundag bir hile kylyp tutsak, ýogsa mün bahadyr bolsa hem baş bermez – diýdi.

Erse, şa Anka:

- Ondag bolsa, ygtyýar sende turar – diýdi.

Erse, Dam leşgeriň içinden ýüz elli bahadyry alyp, özi aldyna düşüp, ýol başlap, бага bardy. Ondan soň Dam bu bahadyrlary bagyň daşgarysynda goýup, özi kenizekleriň arasyna girip oturdy. Ondan soň kenizekler baryp, Tugradan günäsin diläp aldylar we Dam betbagty alyp bardylar. Ýüz mekir bile Tugranyň aýagyna ýüzün sürtüp, uzur kyldy. Tugra peri sadalyk kylyp, ýene owalky dek aşhanasynda goýdy. Munuň şumlugyndan habary ýokdy.

Elkyssa, ondan soň Dam diýen betbagt ýene Tugra aş bişirmek bile boldy. Aşy taýýar kylyp, dăriýi-bihuşy salyp, şazada bile Tugranyň aldyna getirip goýdy. Ondan tamam kenizlere aş çekdi. Elkyssa, her kim şol aşdan iýdi, erse, bihuş bolup ýatdy. Şazada bile Tugra hem bir lukma aldy. Mün ýylky öli dek bolup ýatdylar, onuň üçin kim, olaryň aşyna dărini köp salyp erdi. Emma Dam näumyt bulary bihuş kylandan soň, özi daşary çykyp: «Eý, bahadyrlar, geleweriňler, tamamyn bihuş etdim» diýdi. Tamam bahadyrlar gelip бага girdiler. Ondan soň köşge girip, şazada bile Tugra perini baglap, gündiz alyp barmak tamam äleme owaza bolar diýip, boýunlaryna gyl salyp, patyşanyň aldyna agşamlyk alyp geldiler. Emma şa Ankanyň gözi düşgeç, reňki mutagaýýyr boldy. Bilinde bir hanjary bar erdi. Goluna hanjary alyp, şazada

bilen gyza garap: «Garnyny ýaryp taşlaýyn» diýip topuldy. Erse, patyşanyň bir weziri bar erdi:

- Eý, şahy-älem, patyşa bolan jemagata adam öldürmek lazym ermes. Emr kylyň, jellatlar öldürsin – diýdi.

Patyşa bu sözi makul görüp:

- Eý jellatlar, ikisiniň hem derisini soýuň – diýip, perman kyldy. Erse, jellatlar: «Ajap bolar» diýip, ikisini alyp çykdylar. Emma Tugranyň bir apasy bar erdi. Yzyndan çüsti-çapyk ýetip, jellatlara: «Bir zaman sabyr kylyň, atama bir keleme sözüň bar» diýip, atasy ýanyna girip gitdi. Baryp, iki golun elip-lam kylyp:

- Eý, şahy-älem, bir sözüň bar, arz etgeli geldim – diýdi. Erse, patyşa:

- Ne arzyň bar, şolar üçin geldiňmi ? – diýdi. Tugranyň apasy:

- Pederi-mähriban, şol ýigit bile Tugrany ölüme buýran eken siz. Tugradan hiç perwaýymyz ýok, welemma şol ýigidiň pişanasyny ýagşy görer men. Bu suratly ýigit haly bolmasa gerek. Şol ýigit älemde manendi ýok bir bahadyr turar ýa bolmasa şazada turar. Hälä bihuş turar. Eý, pederi-mähriban, hiç bolmasa huşuna gelginçä goýuň, huşuna gelsin, asly zatyny sorap, ne haly baryny biliň , ondan soň ne iş kylsaň kyl. Binägäh bir bahadyr bolsa, ýa bir şazada bolsa, soňy puşeyman bolar, size peýda kylmaz – diýip arz kyldy. Erse, şa Ankanyň gahary endek teskin tapyp:

- Ondag bolsa, jellatlara kişi iberiň, gaýtarsyn – diýdi.

Erse, Tugra bile şazadany Ankanyň aldyna alyp geldiler. Şazadany kapyrlar görüp, haýran boldular. Huş başlaryndan uçdy. Şol wagtda ymam Muhammediň keýpiýetleri gidip, kem-kemden huşuna geldi. Binägäh, gözünü açyp gördi, degrelerini sansyz kapyr alyp durar. Tamamy golunda amudyn guçup oturur. Emma şazada dogrusyna garasa, törde bir kapyr tagtyň üstünde oturypdyr. Başynda kulahy-zerrin, egninde jamaýy-surh, sakgalynyň her muýyna bir merweridi zynat üçin asyp turar. Emma şazada biçäre: «Eý-ä, toba, bu ne syr boldy! Hudawend-a, ýene meni niçik belaga giriftar kyldyň?» diýip, bu jaýlara düşenine, ata-ene, hyş-tebaryndan aýrylanya zar-zar ýyglap, pelekden şikwe-şikayat kylyp, goluna sazyn alyp, bir söz aýtdy:

Könlüm şat olmady senden bir zaman,
Duşman aldy degre-daşymy, pelek,
Mysapyr ýerlerde eýlediň haýran,
Kapyrlar bitirer işimi, pelek.

Kapyrlar ählini ygtyýar edip,
Ilimden aýyrdyň bidiýar edip,
Ankanyň Damyna giriftar edip,
Gül ýüzüme döküp ýaşymy, pelek.

Niçik šiwe eýläp, aklym aldyrdyň,
Bendi-zynjyr aýagyma saldyrdyň,
Janym alyp, arman bile öldürdiň,
Garyplara goşup läşimi, pelek.

Jebri-jepa erer daýyma işiň,
Hile-tezwir turar barça kylmyşyň
Gapyl tapyp ahyr bitirdiň işiň,
Awy goşup berdiň aşymy, pelek.

Şazada diýr, gamda köýdürdiň meni,
Uçar ganatymy gyrdyrdyň meni,
Zeýnelarap ýardan aýyrdyň meni,
Uzak saldyň haýl-u hyşymy, pelek.

Elkyssa, şazada bu sözi aýdyp bolandan soň, başyny göterdi. Hudany ýadyna salyp, kapyr tarapyna der gahar garap:

- Eý kapyrlar, meni mundag belalara griftar kylyp siz. Eger ki bu beladan gutulsam sizi niçik kylar men– diýdi. Şol wagt kapyrlar arasyna gowga düşdi. Şazada garap:

- Eý, beçeýi-nadan, halyň şul ermesmi, niçik biler sen özüňi? – diýdiler.

Onda şazada:

- Eý kapyrlar, men özümi şir, sizi rubah bilermen. Ne peýda, şiri bir hile bile tutup siz. Eý, kapyrlar, Hezreti Adamdan bäre şunça bahadyr ötüp turar we patyşa ötüp turar. Hiç kim mundag nämakul işi kylan ermesdir. Siziň özüňiz ne bolgaý siz, patyşaňyz ne bolgaý?– diýip, bir zor kyldy, kement üzülmedi. Ol wagt şazada biçäre başyn guý saldy. Kapyrlar muny görüp:

- Elhezer, elhezer! Bu kudek şundag bendiň içinde ýatyp howp etmez, eger bu sözleri aýda turar bolsa, tarabsyz pälwan turar, ýa bolmasa şazada turar – diýip, haýran galdylar.

Tamamy-sypahylar howatyra düşdüler. Ondan soň şa Anka şazadanyň bu sözüne zowky gelip:

- Eý, ýagşy ýigit, kaýdan gelip, kaýda barar sen, menzil-mekanyň kaýda turar? Beşermi sen ýa peri? Rast aýtgyl – diýdi. Onda şazada:

- Eý, şahy-älem, meniň adym ymam Muhammet turar, atam hem bir şäherde halypa turar, özüm güýjüme ynanyp, pälwanlyk talap kylyp çykyp erdim. Hudanyň hasty bile gelip, siziň bendiňize giriftar bolup men – diýdi.

Erse, kapyrlar bu sözi eşidip: «Bu ne bela erdi» diýip, her haýsy bir ýana gaçdylar. Ondan soň özlerini togtadyp, şa Anka:

- Eý, juwanmert, eger medineli bolsaň, Aly diýen bir är bar ermiş. Ony bilermi sen? Eger bilseň, bize şonuň halyndan habar ber – diýip, şazada garap, bir söz aýtdy. Gör-bak näme diýýär:

Anka:

Senden sowal sorsam, merdana ýüzlim,

Medinede bir är nyşany barmyş?

Bilseň beýan etgil, azada sözlim,

Ýowuz günde Rüstem anany barmyş?

Şazada:

Menden jogap eşit, eý şahy-Anka,
Medinede bir ár nyşany bardyr.
Ady Aly, çykar her ýana تنها,
Söweşmäge Rüstem anany bardyr.

- Kimdir kylan bahadyrlyk dawasyn,
Ilden-ile salyp uruş gowgasyn,
Ol ne atdyr sözlär, tanyr eýesin.
Özi ýañlyg sahypkyrany barmyş?
- Aly eýlär bahadyrlyk dawasyn,
Ilden-ile salar uruş gowgasyn,
Düldül aty sözlär, tanyr eýesin,
Zülpükary – sahypkyrany bardyr.
- Sözlemişdir ýene hekaýat kylyp,
Hudany bir diýmiş, rowaýat kylyp,
Muhammet dinine delalat kylyp,
Pygamberi-ahyrzamany barmyş?
- Alydyr sözleýir niçe kelama,
Huda birligine bitipdir nama,
Barçany delalat eýlär yslama,
Pygamberi-ahyrzamany bardyr.
- Ol kimsedir bir bahadyr uruşsa,
Naýza alyp, meýdan era duruşsa,
Nägehandan onuň bile göreşse,

Şiri-jahan bolsa amany barmyş?

- Aly bile hiç kim uruşa bilmez,
Aldynda hiç kimse duruşa bilmez,
Menden özge hiç kim göreşe bilmez,
Şiri-jahan bolsa amany bardyr.
- Anka aýdar, ýagşy görüp bildiňmi,
Onuň bilen desti-bazy kyldyňmy,
Güýç-kuwwaty ýene bilip aldyňmy,
Müň batman amudy-gerany barmyş
- Şazada diýr, meni ýykany ýokdur,
Ýykyp, synam üzre çykany ýokdur,
Ruhsaryma her-kes bakany ýokdur,
Müň batman amudy-gerany bardyr.

Elkyssa, şa Anka bile şazada bu sözi aýdyşyp bolandan soň, patyşa özün tagtyndan taşlap, şazadanyň gadamyna düşüp:

- Eý, şazada, Tugra gyzym hem siziň keniziňiz bolsun, özüňiz perzendim boluň
– diýip, köp nowazyş kyldy we ýene:

- Eger Aly gelse, onuň bile desti-bazy kylarmy sen? – diýdi. Erse şazada:

- Elbetde, kylar men – diýdi. Erse:

- Ondag bolsa tagtymy-täjimi berer men. Maly-mülkümi, yklym-welaýatymy size tabşyrdym – diýdi.

Erse, olturan mähremler:

- Eý, şahy-älem, meger sen diwana bolup sen? Ýa seni jadylap turar, bu kudegi görmeý-bilmeý niçik tagt-täjiňi berer sen? Eger muňa tagty berer bolsaň, Biperwa bahadyry getirsinler. Onuň bile tutuşsyn. Biperwa takat getirse, ondan soň bilerimiz, Aly bile tutuşany rast turar. Eger tap getirmese, mekkar turar, ýurdumyzyň ýagşy-

ýamanyny bilmäge gelendir – diýip, bu oturan mähremler patyşa geňeş berdiler. Patyşa bu söz makul boldy. Şazada garap:

- Eý juwanmert, bir pälwan bardyr, adyna Biperwa diýerler. Şol pälwany Hezreti Alynyň şanyňa bakyp goýupmyz. Eger şol pälwany getirip göreşdirsek göreşe bilermi sen ? – diýdi.

Şazada sözlemeý başyny aşak salyp oturdy. Ondan soň patyşanyň mähremleri:

- Eý, şahy-älem, biziň sözümiň hiç wagtda ýalan çykan ermesdir, weliken, bu ýigidiň dersin soýup, saman dykyp derwezededen asmak gerek – diýip, her haýsy bir duşman kyldylar. Ondan soň patyşa şazada garap:

- Eý kudek, Alyny görüp, tutuşdym diýeniň ýalan eken. Eger rast bolsa, mundag ýere garap oturmas erdiň – diýdi. Erse, şazada başyn göterip:

- Eý şahy-Anka, patyşa bolan kişi bir sözden gaýtmas erdi. Mähremleriň sözüne garap, kowluňdan döndüň. Indi şul gün Hudanyň takdyry bile seniň bendiňe giriftar bolup men. Eger şol aýdan bahadyryň bile tutuşsam hem öldürer sen, tutuşsam hem öldürer sen. Şundag pälwan bolsa, alyp gelsinler, tutuşaýyn – diýdi.

Elkyssa, kapyrlar patyşanyň emri bile ýüwrüp baryp, Biperwany zynjyrdan bikär kylyp, sag ýanyndan ýetmiş kapyr, sol ýanyndan hem ýetmiş kapyr tutup, Ankanyň aldyna alyp geldiler. Erse, patyşa wezir-wekilleri bilen jaýlaryndan turup, orun berdiler. Ondan soň Biperwa bahadyr:

- Eý, patyşahy-älem, ne hyzmat boldy? – diýdi. Erse, patyşa:

- Şundag bir kudek gelip turar. «Men medineli men» diýer. «Aly bile göreş tutdum, Aly meni ýyka bilmedi» diýer. Munuň şol sözi bile tagty-täjimi berer boldum. Onda mähremler: «Eý patyşahym, bu kudegiň sözüne ynanyň, tagtyňy bermegil, Biperwa bahadyra kişi iber, ikisi tutuşsyn, ondan soň ne haly bar bolsa, bilip bir iş kyl» diýdiler. Onuň üçin seni getirdik, ine, kudek bile göreş tutar sen – diýdi.

Erse, Biperwa bahadyr bu sözi eşidip, şazada garap:

- Eý, kudek tutarmy sen? – diýip, bir nagra urdy, zemin-zaman lertzana girdi. Emma şazadanyň hem tenine titreme düşüp, bikarar boldy. Weliken, bent içinde, jem etraplary demir bile mäkäm kylynan, ýesiri-bendi-kapyr bolup, mysaly

kapasadaky toty dek saýrap, Hudany ýat edip: «Hudaý-a, ýarymy görmeý ölsem, armanly öler men» diýip, zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglaý, Hudaýa mynajat kylyp, bir söz aýtdy:

Eý, Hudaý-a, uşbu gün jansyz öler men, wadaryg,
Bendi-kapyrlarda, meýdansyz öler men, wadaryg.
Rahşymy sürmeý ki jöwlansyz öler men, wadaryg,
Dünýäde bi bezmi-döwransyz öler men, wadaryg,
Görmeý ölsem ýarym, armanly öler men, wadaryg.

Ady Haýdar, şiri-dergähi-Ylahydyr lakap,
Bolsa gamhorum bolardy hany ol käni-edep,
Bu belalara ýolukdym, bilmedim nedir sebäp,
Ýaşlygymda köňlüm alan erdi ol Zeýnelarap,
Görmeý ölsem ýarym, armanly öler men, wadaryg.

Uşbu müşgil gün Aly atly hyrydarym hany?
Hem Hasan bile Hüseyin ol iki dildarym hany?
Kim baryp aýdar bu halym ol eneýi-zarym hany?
Il-urug hem kabylam, hyş-u tebarym hany?
Görmeý ölsem ýarym, armanly öler men, wadaryg.

Munça kapyr kast edipdir uşbu misgin janyma,
Rehim kylmazlar, gulak salyp çeken efganyma,
Waý, Aly atly Huda arslany gelmez ýanyma,
Ýyglamaý neýleý ki köňülde galgysy armanyma,
Görmeý ölsem ýarym, armanly öler men, wadaryg.

Eý sypatyň, zaty-päkiň kulhu Allahu ahat,
Men sygyndym ysmatyňa uşbu gün kylgyl medet,

Dergähiňden uşbu gün misginiň dogasyn kylma ret,
Hamdyňy aýdar Muhammet binehaýat-biadet,
Görmeý ölsem ýarym, armanly öler men, wadaryg.

Elkyssa, bu sözden soň Biperwa bahadyr şazada garap:

- Eý kudek, biziň bilen göreş tutarmy sen? – diýdi. Şazada öz hapalygy üçin sözlemedi. Ondan soň Biperwa bahadyr şa Anka garap:

- Eý patyşahym, şol kudegiň sözi bile maňa kişi iberip, bu ýere getirermisiz. Bu oglanyň başyna iş düşüp, ölümden halas bolmak üçin aýdyp durar. Ol «Biperwa bahadyr bile tutuşar men» diýenine puşeyman kylyp turar. Haýsy akyl kişi şol kudegi bahadyr diýip aýdar. Bahadyrlyk dawasyn kylyp, kişi bile tutuşmak asan ermesdir. Hususan, biziň dek bahadyr bile bu kudegiň tutuşmagy muhaldyr – diýip, köp-köp lap urdy. Erse, şazada başyny göterip:

- Eý kapyr, hälä ne kyldyň, munça lap urar sen, heniz tutuşmasañ, meniň kuwwatym bary-ýoguny bilmeleş. Meniň bile tutar men diýeniň rast bolsa, bári gelgil – diýip, bir zor kyldy. Erse, baglap goýan kementleri para-para boldy. Ondan soň şazada mest düýe dek kükräp, meýdana ýöriş kylyp:

- Eý Biperwa kapyr, gelgil, tutuşar bolsaň – diýdi.

Erse, Biperwa hem dergazap bolup, jaýyndan turup, Ankadan pata alyp, Lat-Menatdan medet diläp, ýüz-müň şany-şöwket bile şazada garap ýörüş kyldy. Meýdanyň bir başynda şazada, bir başynda Biperwa durup, bir-birlerine hemle kyldylar. Anka şa bile wezir-wekil, umara-fuzala, şa-geda hem ýedi ýaşardan tä ýetmiş ýaşaraça tomaşa çykyp, meýdanyň başynda durdular. Ondan soň şazada bile Biperwa bahadyr bir-birine penje saldylar. Biperwanyň penjesine şazadanyň penjesi galyp geldi. Ondan soň gollaryny bir-birinden jyda kylyp, dest be giriban tutup alyşdylar. Biperwa şazada garap:

- Sen owwal zor kyl – diýdi. Onda şazada:

- Biz nobaty kapyrlara berermiz, owwal sen zor kyl – diýdi. Ondan soň Biperwa bahadyr şazadanyň giribanydan tutup, bir zor kyldy, tebrete bilmedi, iki zor kyldy,

tebrete bilmedi, üç zor kyldy, onda hem bolmady. Otuz iki emeliniň bolanyny synap gördi, bolmady. Ahyr şazada garap:

- Eý, kudek, meger aýagyň ýedi ýeriň astynda durarmy? Meniň şul zorunda çynar hem bolsa damary bile goparar erdim, seni tebrete bilmedim – diýdi.

Erse, şazada:

- Eý, kapyr, seniň köňlünde zerre arman galmasyn, zor edibergil – diýdi.

Erse, Biperwa bahadyr:

- Eý, kudek, mende hiç nobat galany ýok, indi nobat senden turar – diýip durdy. Ondan soň şazada dergazap bolup zor kyldy. Dyzlarygaça göterdiler, ýene bir zor kylyp, gol ujuna alyp, aýlandyryp-aýlandyryp, «Ýa Hannan, ýa Mennan, ýa Resulalla, Allahu-ekber» diýip ýere urdy. Tamamy-ustuhanlary gert-gert bolup, jany melekil-möwt bazaryna gapan-terezi alyp, duz satmaga gitdi.

Ondan soň, şazada mysaly-ot dek bolup gyzaryp, kapyrlara hemle kylyp, bir başdan gyryberdi. Emma kapyrlar bu haly görüp, her haýsysy bir ýana gaçyberdiler. Ýene kapyrlar:

- Eger adam neslinden bolsa, Aly turar, eger Aly bolmasa, Alynyň ogly turar, eger Alynyň ogly hem bolmasa, döw ýa peridir – diýip, gamyş dek titräp, her haýsy baş-başa bolup gaçyberdiler. Ondan soň wezir-wekil, atalyk-enelik hemme jem bolup, şa Ankanyň aldyna gelip, arz kyldylar:

- Eý patyşa, ne hyýal kylar sen? Eger bolsa, Alydyr, Alydan başga adam bu işleri kylabilmez – diýdiler. Patyşa:

- Ondag bolsa, saraýa baryp, bir habar alyp gelsinler hany. Alyny owwaldan görüp bilen kişi barmy? – diýip emr kyldy. Erse, mähremler saraýa baryp: «Alyny gören kişi barmy?» diýip, sorag kyldylar. Onda bir kapyr söwdagär bar erdi. Ol:

- Eý, mähremler, men Medinäniň Alysyny görüp men – diýdi. Erse, şol sowdagäri alyp geldiler. Şa Anka aýtdy:

- Eý, söwdagär, Alyny owwaldan gören bolsaň, şol duran ýigit Alymy ýa Aly ermesmi? Onda söwdagär:

- Aly turar – diýip, şazada garap, başyny titredip, goluna saz alyp, bir söz aýtdy:

Şahy-Anka, bu oglany görer sen,
Medine şährinden gelen Alydyr.
Bir bent edip, ýene halas eýlär sen,
Ülkäñize gyran salan Alydyr.

Bu jahanda niçe galany bozup,
Howaryjlar ganyn suw dek akyzyp,
Biperwa bahadyr başyny üzüp,
Alma kibi gola salan Alydyr.

Laty-Menat bolsun saňa medetkär,
Gaýtadan bendiňe eýlegil duçar,
Kast edip gelipdir saňa beýewar,
Zülpükaryn تنها çalan Alydyr.

Pent berip, keniziň aldaýyp tutan,
Biňuş bolup seniň bendiňe düşen,
Haýbar derwezesin asmana atan,
Jenädili weýran kylan Alydyr.

Söwdagär men, niçe günler ýörüp men,
Göz görmedik şäherleri görüp men,
Alyny görüp men, tanyp-bilip men,
Barçaga nyşana bolan Alydyr.

Elkyssa, söwdagär bu sözi aýtdy. Erse, Anka:

- Eý, bahadyrlar, ondag bolsa, durmaň tutuňlar – diýdi.

Kapyrlar çüsti-çapyk baryp, güwläp basdylar. Şazada bir Hudany ýat edip,
kapyrlary bir tarapdan gyrar erdi. Kapyrlaryň ölüsi harman-harman bolup ýatdy.

Elkyssa, şazada gyzyl gana batyp, her tarapa atyn çapar erdi. Gähi heläketä ýetip, haldan gider erdi. Emma jem köçeler gana doldy. Kapyrlar pygany gögi göçürdi. Şa Anka täsin galdy. Kapyrlaryň murdasydan at, kergerdan ýöribilmez erdi. Emma şazada atdan düşüp, pyýada bolup, gyrar erdi.

Elkyssa, kapyrlar köpläp, orta aldylar. Emma şazada köp haldan gidip, bihuş bolup ýatdy. Gyzyl gül dek bedenleri para-para bolup, jerahatlaryndan gan rowana boldy. Emma şol wagt şazada zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglaý, Hudaýa mynajat kylyp, bir söz aýtdy:

Kerem eýläp meniň golum tutmasaň,
Dergähiňde garyp boldum, Hudaý-a!
Gudrat bilen Özüň medet kylmasaň,
Dergähiňde garyp boldum, Hudaý-a!

Gül dek tenim boldy ok bile para,
Azar berer birden birniçe ýara,
Neýleýin, ýalňyz men, men-bagtygara,
Dergähiňde garyp boldum, Hudaý-a!

Gyzyl gan men, tenim – açylan läle,
Pelegi göçürdi ah bilen nala,
Ýalňyz başym saňa kyldym howala,
Dergähiňde garyp boldum, Hudaý-a!

Sansyz leşger meni gymsap alypdyr,
Kyýamat şuruşy bul gün bolupdyr,
Reňgi-roýum ýalňyzlykda solupdyr,
Dergähiňde garyp boldum, Hudaý-a!

Garyplykda ýokdur meniň ýoldaşym,

Sen-Sen meniň elim tutar goldaşym,
Duşmanlar içinde bul garyp başym,
Dergähiňde garyp boldum, Hudaý-a!

Gözüm ýaşy akar suw dek, silindi,
Bagrym sansyz elem bilen dilindi,
Ýalňyz galdym, garyplygym bilindi,
Dergähiňde garyp boldum, Hudaýa!

Dergähiňe bu gün geldim amana,
Kerem kylyp, çykar ýagty jahana,
Şazada diýr, gutulmagym gümäna,
Dergähiňde garyp boldum, Hudaý-a!

Elkyssa, şazada bu sözleri aýdyp, takdyry-Hudaýarazy bolup, başyny aşaga salyp oturdylar. Emma kapyrlar gorkup, hiç biri bara bilmez erdiler. Elkyssa, şa Anka kementbazlary getirip, baş ýüz kement taýýar kylyp, şazadanyň üstüne taşladylar. Şazadanyň tamam agzasy bent boldy. Şazada bir nagra urdy, kementler mysaly tary-enkebut dek para-para boldy. Ondan soň birniçe kapyrlary gyryp, dowzaha iberdi. Elkyssa, kementbazlar ýene ýüz kement taýýar kylyp, şazadanyň üstüne taşladylar. Şazadanyň tamam agzalary bent boldy. Kapyrlar gelip, şazadanyň gol-aýagyn baglap, boýunlaryna gyl salyp, şa Ankanyň aldyna alyp geldiler.

Patyşa: «Eltip zyndana taşlaňlar» diýdi.

Elkyssa, şazada biçäräni zyndana taşladylar. Emma şazada zyndanyň içinde garyplyk başyna düşüp, zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglaý, ýaryny ýat edip, bir söz aýtdy:

Seni istäp çykyp, geldim şul ýana,
Bilmedim, jananym, halyň ne geçdi?
Ýusuby-Kengan dek düşdüm zyndana,

Züleyha nyşanym, halyň ne geçdi?

Men bu ýerde gaýgy bilen külpetde,
Zyndan içre jebir bilen mähnetde,
Sen haýsy ülkede, haýsy halatda,
Zülpi perişanym, halyň ne geçdi?

Seni kimden soray, şikeste halyň,
Dilär men, istär men Hakdan wysalyň,
Gije-gündiz pikrim – seniň hyýalyň,
Matlabym-armanym, halyň ne geçdi?

Seyran edip Medinäniň çölünde,
Ýesir boldum gelip, Anka golunda,
Sen hem ýesirmi sen duşman elinde,
Täze nowjuwanym, halyň ne geçdi?

Gamgyn köňlüm hyýalyňdan sowatman,
Senden özge dilrubany ýat etmen,
Sen unutma, men hem seni unutman,
Täze gülüstanym, halyň ne geçdi?

Ýaşlygymda köňlüm alan nigärim,
Kyýamatlyk hemdem bolan dildarym,
Meniň munda ýokdur sabry-kararym,
Sen onda, myhmanym, halyň ne geçdi?

Şazada diýr, meniň üçin zarmy sen,
Ýa bolmasa gaýry bilen ýarmy sen,
Zeýnelarap, aman-esen barmy sen,

Jennetim-ryzwanym, halyň ne geçdi?

Elkyssa, şazada bu sözi aýdandan soň, zar-zar ýyglap, giriftary-zyndan bolup ýatdy.

Indi sözi şa Ankadan aýdalyň. Elkyssa, şa Anka şazadany zyndana salandan soň, Hezreti Aly hyýal kylyp guwanyp, halaýyga toý berip, owwalky halyny unudyp, Rüstem ananlyk agaz kylyp, adyna sahypkyran goýdy. Ondan soň niçe welaýatlara at çapdyryp, kişi iberdi, kim: «Söýünji, Alyny tutup, zyndana salyp goýdum. Meniň kasdyma gelen erken. Lat-Menat mededi bile giriftary-zyndan boldy» diýip, jar urdurdy.

Şa Anka sahypkyran bolup oltursyn, indi sözi başga tarapdan aýdalyň. Ymam Muhammet Jemhury musulman kylmasdan burun, Jemhur Ankanyň gyzy Tugra perä «Maňa gyzyny bersin» diýip sawçy iberip erdi. Şa Anka gelen kişä «Bererin» jogabyn berip, iberip erdi.

Elkyssa, şa Anka Jemhura nama iberdi: «Owwal benamy-ataş, duwwum benamy-Lat-Menat, siwwum benamy-maňa, şa Anka turar men. Jemhur beg, ägäh-u dana bolsun kim, indi köňlümüz Alydan dyndy. Men Alyny tutup, zyndana saldym. Indi Alyny öldürip, ondan soň toý kylyp, Tugrany alyp gitsin» diýip, kişi iberdi.

Şa Ankanyň iberen kişisi geledursun. Indi Şahymerdandan söz aýdalyň. Emma Şahymerdan Ymlak bile Zeýnelaraby alyp, hoşwagt-u horram bolup leşgere geldiler. Erse, ymam Muhammet görünmedi. Ymamzadalar aldyna pişwaz çykyp, Hezreti Alyny zyýarat kyldylar. Şahymerdan: «Eý guzularym, ymam Muhammediňiz hany?» diýip sorady. Ymam Hasan atalarynyň aldynda tagzym-towazyg bilre ymama bolan wakalary beýan kylyp, bir söz aýtdy;

Bir gün leşger etrapyny aýlanyp,
Hökmüňizi Mälik rowan eýledi.
Bir kimsäni tutup alyp, sözledip,
Ol bir niçe sözi beýan eýledi.

Aýtdy: «Ymlak bu gün toýuny kyldy,
Zeýnelarap bile öýüne geldi,
Myradyna ýetip, goýnuna girdi,
Halaýygy şad-u handan eýledi».

Bu sözi Muhammet bir-bir eşitdi,
Mest bolup, şol zaman özünden gitdi,
Bilmedik kaý ýerde mesgenin tutdy,
Ruhsarasyn gözden nahan eýledi.

Hazansyz ruhsaryn eýledi hazan,
Üýn tartyp, üýn tartyp, eýledi pygan,
Mübärek hatyryn eýläp perişan,
Huda dergähinde aman eýledi.

Ymam Hasan aýdar, jigerparamyz,
Kaýan gitdi, tapylmady çärämiz,
Höküm eýläň her ýan istäp baramyz,
Haýsy bir ülkäni mekan eýledi.

Elkyssa, Şahymerdan bu sözi eşitdiler. Erse, hatyrlary perişan bolup: «Wadaryg-a, perzendi-nury-didäm, balamdan aýryldym» diýip, köp nalan kyldy. Ondan soň dergazap bolup, Ymlaga garap:

- Musulman bol, Hudany bir bil, Muhammet Mustapany pygamberi-berhak bil.
Seniň bilen ähdi-byradarlyk kylaýyn – diýdi. Erse, Ymlak kapyr:

- Men musulman bolmas men – diýdi.

Erse, Hezreti Aly Jemhura:

- Bu kapyry mähkäm baglap goýgul, şaýet, ymam Muhammet tapylsa, özi öldürip, öjüni algaý – diýdi.

Erse, Jemhur Ymlagy bent kylyp goýdy. Ondan soň Şahymerdan perman kyldy, leşgeri yslam atlanyp galaýy-Kamusy gurşap aldylar.

Ondan soň özi Düldüle münüp, Zülpükaryny gulapydan çykaryp, Düldüli hendege tarap tutdy. Düldül janawer Hezreti Alynyň permany bile hendekden syçrap ötdi. Ondan soň Hezreti Aly Şahymerdan baryp, derwezä bir amut urdy. Erse, derweze synyp, galanyň burçlary ýykyldy. Elkyssa, Şahymerdan derwezäniň birin alyp, hendege taşlady. Erse, köpri boldy. Ondan soň, Hezreti Aly leşgeri-yslam bilen at goýup, hendekden ötüp gala girdiler.

Erse, Şahymerdan Katran şaha duş boldy. Hezreti Aly Düldüliň üstünden elini uzadyp, Katranyň kemerinden tutup, iman arz kyldy. Katran betbagt iman getirmedi. Hezreti Aly:

- Iman getirmeseň, jezaň şul turar – diýip, başyn kesdi. Jany melekil-möwt bazaryna gapan-terezi alyp, duz satmaga gitdi.

Bir tarapdan şazadalar gyrgyn kylar erdiler. Elkyssa, galan barça kapyrlar jan-dil bile «El-aman! El-aman!» diýip, çagyrdylar. Şahymerdan: «Aman – nyşanaýy-iman» diýip, olara rehimi gelip, Zülpükaryn gulapyna salyp, şepagat bile olara iman arz kyldy. Emma uly-kiçi, barça musulman boldular. Elkyssa, Şahymerdan bu şäheriň içi-daşyny bir-bir gydyrdylar, emma Muhammedi tapmadylar. Şahymerdan perişan bolup, hiç kimden soragyn tapa bilmedi. Zar-zar ýyglap, Hudaýa zary kylyp, bu gazaly aýtdy. Gazaly-Şahymerdan:

Istäp çyksam, gitsem seni yzlasam,
Baran ýeriň, balam, belli mekanmy?
Daglarda-düzlerde ýörsem, gözlesem,
Ýa bolmasa, istäp tapmak gümanmy?

Günbe-gün artypdyr derdi-pyragyň,
Takatym ýok turar, köýdürer dagyň,
Kimden yzlap alaý, seniň soragyň,
Kişi bilmez o ýanmydyr, bu ýanmy?

Gapylykda, toty guşum, gaçyp sen,
Gözüň ýumup, bu ülkeden geçip sen,
Gonan gülşeniňde durmaý, uçup sen,
Gonan ýeriň mundan artyk bossanmy?

Galdyň haýsy gülşen bile çemende,
Haýsy bir ülkede, haýsy watanda?
Bary-ýoguň maňa boldy gümanda,
Baran ýeriň ilmi, çölmi, muganmy?

Salmaý gulak ataň beren pendine,
Mysapyr sen haýsy iliň kendine,
Ýesirmi sen ýa kimsäniň bendine,
Ýatan ýeriň hararatlyk zyndanmy.

Ne ýerden agtaryp tapar men seni,
Sergerdan eýlediň gamyňda meni,
Bir gün diýp äht etdiň, wepasy hany?
Ýalňyzym, barmy sen, esen-amanmy?

Şahymerdan, jiger ganyny içer,
Ýat edip, göz ýaşyn ýüzlere seçer,
Bilmedim men, seniň halyň ne geçer,
Öter günüň ýagşymydyr, ýamanmy?

Elkyssa, Şahymerdan bu sözi tamam edenden soň, perişan bolup:

- Eý, ýigitler, Muhammetden hiç nam-nyşan bolmady. Indi ne maslahat turar? –
diýdi. Erse, danyşmentler:

- Eý, Şahymerdan, köp bitakat bolmaň, inş Alla geler, her tarapa ilçi iberiň, Medine sary kişi iberiň, şaýet, bir ýerden nyşan tapgaý – diýdiler. Erse, Şahymerdan bu sözi eşidip, ymam Hasany ýanlaryna çarlap, zar-zar ýyglap, ymam Hasana garap, bir söz aýtdy. Gazaly-Şahymerdan:

Gözüm nury, jiger bendim,
Git sen, Hakdan aman yzlap.
Bar Medinā alyp pendim,
Muhammetden nyşan yzlap.

Aňla, guzym, uşbu sözi,
Ur Medine sary ýüzi,
Agtaryp dag bile düzi,
Eglenme bir zaman yzlap.

Tur, yrak etgil araňy,
Istegil jiger paraňy,
Agtaryp gitgil töräni,
Ýyglagyl, suz-pygan yzlap.

Şähri-Medinäge bargyl,
Öý baryn agtaryp görgül,
Muhammet halyny sorgul,
Enesinden pynhan yzlap.

Aly aýdar, dildarym ýok,
Muhammet şahsuwarym ýok,
Tiz ýetişgil kararym ýok,
Atyň ýelden rowan yzlap.

Elkyssa, Şahymerdan bu sözi aýdyp, şazada ymam Hasany otuz kişä serdar kylyp Medineýi-münewwere iberdi. Emma ol otuz kişi bilen şazada ymam Hasan katgy-menäzil we taýy-merahyl kylyp, birniçe mütdeti ötürip, şähri-Medinä dahyl boldular.

Emma şazada ymam Hasan ahysta-ahysta öýlerine bardy, enelerini zyýarat kyldy, emma hatyrlary perişan, gözlerinden katra-katra ýaş döküp, şazada ymam Muhammediň enelerinden bu syry pynhan saklap, zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglaý, eneleri Patmaýy-Zähradan Muhammedi sorap, bir söz diýenleri bu turar:

Atamyzdan beýle peýam getirdik,
Gamhor enem, gamhor inim geldimi?
Niçe gündür Muhammedi ýitirdik,
Hemra giden dildarymyz geldimi?

Pelek oňa beýle jepa edipdir,
Höwes bilen sähra ýolun tutupdyr,
Bir dilbere onuň köňli gidipdir,
Sebze kylan baharymyz geldimi?

Kişi bilmez nedir hökmi-Ylahy,
Ýar istäp, azaşyp gidipdir rahy,
Enesi goýnudan çykmagan mahy,
Körpe guzy, goçgarymyz geldimi?

Aşyklyk söwdasyn başyna dakyp,
Gidipdir muhabbet bahryna akyp,
Enesi galypdyr ýoluna bakyp,
Ter açylan gülzarymyz geldimi?

Atamyz gamyndan köýerler bişip,

Hasrat bile pelek bagryny deşip,
Men yzlap gelip men bu ýola düşüp,
Jandan artyk jananymyz geldimi?

Elkyssa, şazada ymam Hasan bu sözleri aýtdy, erse, Patmaýy-Zähra bu sözleri eşidip, zar-zar ýyglap:

- Eý jigergüşäm, balam munda gelmedi – diýdi.

Erse, ymam Hasan aýtdy:

- Eý walydaýy-mähriban, pedermiziň amanat sözlerin aýdaýyn, ol: «Bu sözi ymam Muhammediň enesi bibi Hanypa bilmesin, bu syry pynhan tut» diýip erdi.

Elkyssa, Bibi Hanypa bildirmän şäher halkyndan sordular, hiç nam-nyşan tapmadylar. Emma bu pynhan sözler halaýyga äşgär boldy. Ymamyň enesi biçäräniň gulagyna degdi. Erse: «Waweýla, balamdan jyda bolanga ogşarmen» diýip, perýat kylyp, ýakasyn çäk edip, ýüz-müň nala bilen Patmanyň aldyna gelip: «Eý ýary-kyýamat, rast sözle, ol tarapdan ne habar bar turar?» diýip, Patmaýy-Zährağa garap, çün ebri-nowbahar ýyglap, bir söz aýtdy:

Jigerbendiň ne söz bile gelipdir,
Hakykatyn maňa kylgyl hekaýat!
Menden gaýry her bir ulus bilipdir,
Men bilmesem, maňa bolgaý ne halat!

Muhammet saryga hyýalym maýyl,
Şur-u pygan eýlär il-u kabaýyl,
Aklym gidip, huşum bolupdyr zaýyl,
Başyma düşen dek wehmi-kyýamat.

Rişteýi-rozgärim ötüp baradyr,
Ajal gelip ýakam tutup baradyr,

Ruhum öçüp, janym çykyp baradyr,
Muhammet barmykan asla salamat?

Men bilmezem jyda bolar ogşadym,
Ýalňyz galyp, ganlar ýyglar ogşadym,
Duşman tagnasyndan öler ogşadym,
Gulagyma geler sowty-nedamat.

Hanypa diýr, arzym budur, aňlagyl,
Ne söz bar arada beýan eýlegil,
Meniň kyýamatlyk doganym bolgul,
Ataň aýdan sözi kylgyl delalat.

Elkyssa, bibi Hanypa bu sözleri tamam edenden soň, Patmaýy-Zähra hem bolan wakalary bir-bir beýan kylyp, bibi Hanypa garap, zar-zar ýyglaý, bir gazal aýtdy:

Muhammet beýanyň eşitgil, janym,
Owwalan yşk ýolun tuta gidipdir.
Duganam-munysym, iki jahanyň,
Söweriň yhtyraz ede gidipdir.

Bilmez kişi, gidipdir ol kaýana,
Olar yzlap gelip erken bu ýana,
Köňül berip bir dilberi-janana,
Hasratyndan ganlar ýuwta gidipdir.

Söwer ýaryň aldyrypdyr elinden,
At çapypdyr Aly giden ýolundan,
«Habar alyň» diýip, Mekke ilinden,
Barçasý göz ýumup öte gidipdir.

Hemra baryp, kapyrlary gyranda,
Bölek-bölek kylyp, her ýan sürende,
Agalary bile oýnap ýörende,
Tiri-yşky birýan ede gidipdir.

Gidenini hiç kim bile-bilmeýdir,
Ýaryny aldyryp, ala bilmeýdir,
Patma diýer, takat ede bilmeýdir,
Yşk bahryna birden bata gidipdir.

Elkyssa, Patmaýy-Zähra bu sözi aýtdy. Erse, Hanypa köp pendî-nesihat berip:

- Eý, ýary-doganam, Hudaýa şükür kylgyl, her iş bolsa, Hudaýdan turar –diýdi.
Emma Hanypa oglunyň halyny bul mertebede eşidip, perýady-pygan kylyp, gözünüň
ýaşyny derýa deň rowana kylyp, birniçe zagypy ýoldaş edip, bir çadyry başyna
bürenip, pygamber sallallahy alayhy weselleminiň rowzalaryna baryp, gabyrlaryny
gujaklap, gözünü-ýüzünü sürtüp, zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglaý, ýüzünü kybla
garadyp, bu sözi aýtdy:

Bu aly astanyňy rowa kyl, ýa Resulalla,
Gelip men ýüz tutup, gamdan reha kyl, ýa Resulalla!

Eý-ä, eý, serweri-täji, hemme şalar şahynşahy,
Şepagat bile köňlümi ryza kyl, ýa Resulalla!

Sypatyň rehmeten lil-älemindir, hiç şek bolmaz,
Men bagtygaraga bir dogra kyl, ýa Resulalla!

Habybym diýip iberdi şanyň üçin täji-luwluw,

Kerem eýläp, Muhammedi ata kyl, ýa Resulalla!

Hanypa geldi döwlethanaýy-aly makamyňa,
Myradym bermeseň, ýanyňda ja kyl, ýa Resulalla!

Elkyssa, bibi Hanypa bu mynajaty okap, ýüzüni gabra sürtüp ýyglar erdi. Nägäh gözüni uky aldy. Şol wagtda Resuly-Huda düýşlerinde häzir bolup: «Eý perzent, köp ýyglamagyl, inşa Allatagala, ogluň sag salamat geler» diýip, gaýyp boldy. Elkyssa, Hanypa biçäre ornundan syçrap turup, perýat-pygan bile ogluny diläp, bir söz aýtdy. Gazaly-bibi Hanypa bu turar:

Kerem eýläp, maňa enaýat kyldyň,
Muhammet janymy tiz maňa ýetir!
Perzent edip berdiň, hidaýat kyldyň,
Muhammet janymy tiz maňa ýetir!

Atamdan-enemden galan nyşanym,
Bu älemde meniň şemgi-rowanym,
Muhammetdir ilim iki jahanym,
Ýusup nyşanlymy tiz maňa ýetir!

Aly makamyňa geldim amana,
Sabr etsem köýdürer jebri-zamana,
Ömrümiň ülkesi galdy talana,
Döwletli hanymy tiz maňa ýetir!

Lutpuň maňa joş eýlesin, saçylsyn,
Altyn pyýalada alyp içilsin,
Mähribanlyk eýle, köňlüm açylsyn,

Ol ýalňyz balamy tiz maňa ýetir!

Özüň adyn goýduň, diýdiň Muhammet,
Äleme sen ony eýlediň sermet,
Ulug döwlet bile eýlediň medet,
Eziz myhmanymy tiz maňa ýetir!

Makbaraň üstünde çeker men nala,
Bir ulug döwlete kyldym howala
Hazan ýeli ösmeý serwi-nahala,
Bagy-bossanymy tiz maňa ýetir!

Hanypa diýr, köýüp, bolup men eda,
Söwerinden hiç kim bolmasyn jyda,
Myradymy beriň, Resuly-Huda,
Arzuw-armanymy tiz maňa ýetir!

Elkyssa, Hanypa biçäre Resuly-Hudanyň gabyrlarynda zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglap, ondan soň öýlerine gelip, sabyr kylyp oturdy.

Indi sözi ymam Hasandan eşidiň. Ymam Hasan Medinäni köp-köp barlady, Muhammetden nam-nyşan tapmady. Ondan soň bibi Patma garap:

- Eý, walydaýy-mähriban, indi rugsat berseňiz, atamyz Şiri-Hudanyň hyzmatlaryna barsak – diýdi. Bibi Patma:

- Bargyl, balam, Huda ýaryň bolsun – diýip, iberdi.

Ymam Hasan niçe menzil ýoly bir demde alyp, Hezreti Şahymerdanyň hyzmatlaryna baryp:

- Eý pederi-büzürgwar, ýagty jahany garap, Muhammetden nam-nyşan tapmadyk – diýip zar-zar ýyglap, atalaryna garap, bir söz aýtdy. Gazaly-ymam Hasan:

Kyblagäh-ä, bagry set paramy yzlap tapmadym,
Bu garyplyk ýoluda biçärämi yzlap tapmadym.
Yşk oduna köýen efgarymy yzlap tapmadym,
Täleýi-şum, bagtygaraýymy yzlap tapmadym,
Dünýäni gydryp, jiger paramy yzlap tapmadym.

Ýola çykdy yzlaýyban, çar tarapa telmuryp,
At sürüp, deşti-beýewan, dagy-düzi yzlaýyp,
Waý, inim, diýip ýyglaban, ýetim guzy dek bozlaýyp,
Niçe şähri-niçe sähralary gezdim soraýyp,
Dünýäni gydryp, jiger paramy yzlap tapmadym.

Kyçgyryp perýat eder men, her şäherde saz edip,
Nagra çekdim säherlerde men belent owaz edip,
Janawerlerden ki sordum özüme demsaz edip,
Gäh-gähi gülşen gezip, bilbil deýin owaz edip,
Dünýäni gydryp, jiger paramy yzlap tapmadym.

Kaýda bardym jüstejuý eýläp, kylyp aly makal,
Nala eýlär hasratymdan çöldäki ahu-gazal,
Yns-u jyns huş, tuýurlar galmaý baryn kyldym sowal,
«Görmedik» diýp dile geldiler be hökmi-Züljelal,
Dünýäni gydryp, jiger paramy yzlap tapmadym.

At sürüp bardym Medine şähri içre wawaýlap,
Enemiz çykdy «balam» diýip, datlab-u bidatlap,
Il-u halkdan köp sowallar etdim ony adaplap,
Çarhy-gerdun tire boldy nalasyn binýatlap,
Dünýäni gydryp, jiger paramy yzlap tapmadym.

Hak saryga ýüz tutup, hatyr-perişan ýygladym,
Nagra dartyp ebri-neýsan dek dürefşan ýygladym,
Gabry-Hezretni zyýarat eýledim, gan ýygladym,
Agtaryp şazadany biser-u saman ýygladym,
Dünýäni gydryp, jiger paramy yzlap tapmadym.

Il-halkdan rugsat aldym, hyzmatyňda ýol gezip,
Asta-asta gaýdyberdim dagy-daşy çöl gezip,
Niçe derýalary gördüm, niçe deňiz, köl gezip,
Şa Hasan aýdar, gelip men, niçe menzil taý kylyp,
Dünýäni gydryp, jiger paramy yzlap tapmadym

Elkyssa, Şahymerdan ymam Hasandan bu sözi eşidip, zar-zar ýyglap, Hudaýa şükür kylyp oturdy.

Indi sözi şa Ankanyň iberen ilçiden eşidiň. Emma şa Anka bir adama hat kylyp, möhür basyp: «Alyny tutup zyndana saldym, Jemhur beg gelip, Tugra perini alyp gitsin» diýip, iberip erdi. İlçi haty alyp, niçe menzilleri taý kylyp, Jemhuryň galasyna bardy. Emma Jemhur gala boş durmasyn diýip, bir inisini galada goýup, özi baş inisi bile Hezreti Aly Şahymerdanyň hyzmatlarynda erdi. Ankanyň haty bile ilçisi gelip, Jemhuryň inisine düşdy. Erse, Jemhuryň inisi hat bile ilçini agasynyň ýanyna alyp geldi. Jemhur beg hat bile ilçini Hezreti Alynyň ýanlaryna alyp geldi.

Erse, Şahymerdan:

- Eý, Jemhur beg, bu ne adam turar? – diýip sorady.

Onda Jemhur:

- Bu adamy sorsaňyz şähri Zingar diýen bir gala bar turar. Onuň patyşasyna şa Anka diýerler. Bu ilçä hat berip, bize iberip turar, biz hem siziň hyzmatyňyza getirdik – diýdi.

Erse, Şahymerdan haty alyp, mulahyza kyldy, namada: «Eý, Jemhur beg, Medinäniň Alysy gelip, biziň şäherimiziň ýagşy-ýamanyny bilmäge we Tugra gyzymy alyp gitmäge gelen erken. Biz Alyny tutup zyndana saldyk. Indi Jemhur beg

gelsin, maslahat bile Alyny öldürip, ondan soň Tugra gyzymy alyp gitsin» diýip, aýdyp turar. Ondan soň haty goýup, Hezreti Aly:

- Eý, ilçi beg, sözlegil, ne habar bar? – diýdi.

Ilçi:

- Eý Şahymerdan, sözüň owwalyndan beýan kylsam, Ankanyň bir gyzy bar, adyna Tugra peri diýerler. Bir gün köşk tomaşasyna çykyp, derýanyň boýundan bir ýigit tapyp getirip, perweriş kylyp ýörer erken. Şa Anka bu habary eşidip, şol ýigidi Aly hyýal kylyp, zyndana saldy. Ondan soň maňa habar berip, «Gyzymy alyp gitsin» diýip, Jemhura iberdi,.

Erse, Şahymerdan sözüň mazmunyndan bildi kim ymam Muhammet Ankanyň zyndanyna giriftar bolup turar. Ondan soň Şahymerdan şähri-Kamusy Jemhura tabşyrdy. Özi dergazap bolup, ymamyň zyndana düşenin bilip, hapa bolup, bir söz aýtdy:

Kapyrlaryň bolup bendi-ýesiri,
Natuwan sen, düşüp garyp ýerlere,
Haýrandyr men balam gidenden bári,
Perişan sen, düşüp garyp ýerlere.

Ot salypdyr pelek jana çakylyp,
Köýer oldy tenim oda ýakylyp,
Gelermi diýp gözüm ýola bakylyp,
Nägehan sen, düşüp garyp ýerlere.

Pelek akyzypdyr gözüňden ýaşı,
Awy bile goşup beripdir aşy,
Pelek aýlandyryp hasratly başy,
Sergerdan sen, düşüp garyp ýerlere.

Durar sen her zaman bakyp ýollara,

Telmurar sen sagyň bilen sollara,
Jirjis dek pyganyň düşüp çöllere,
Der pygan sen, düşüp garyp ýerlere.

Şahymerdan aýdar, söýgüli janym,
Şasuwarým, Rüstem sypat ananym,
Melaýyk hüýlügim, Ýusup nyşanym,
Ba arman sen düşüp garyp ýerlere.

Elkyssa, Şahymerdan bu sözi aýdyp, gelen ilçini getirip, iman arz kyldy. Ol ilçä jan-dil bilen musulman bolup, «Kelemeýi-şeripi» diline jary kylyp: «Lä ilähe illalla, Muhammet Resulalla» diýip, musulman boldy. Ondan soň Şahymerdan aýtdy kim:

- Adyň nedir?

Ilçä:

- Adym Zertip turar – diýip, ýygлады. Emma Şahymerdan:

- Eý Zertip, köp ýygلامagyl, Hudaýtagala seni jenneti kyldy we tükenmes ulug döwlete mynasyp görüp, müşerrep kyldy– diýip, pendä-nesihat kyldy. Soňra:

- Eý Zertip, indi öz welaýatyňa ýol başlagyl– diýdi. Zertip jany-dil bilen kabul kylyp, tagzym kyldy. Şahymerdan: «Tamam leşger atlansynlar, şähri-Zingara bararmyz» diýip emr kyldy. Jarçylar her ýerde jar urdular.

Emma oşol wagt Zeýnelarap ilçiniň gelenin, şazadanyň griftary-zyndan bolanyn eşidip, zar-zar, çün ebri-nowbahar ýyglap, bir söz diýdi. Gazaly-Zeýnelarap bu turar:

Sen çekinçä zyndan jebri-jepasyn,
Men niçik gurbanyň bolmadym seniň?
Sen görinçä hijran derdi-belasyn,
Men niçik gurbanyň bolmadym seniň?

Telmuryp bakynça çeşmi-humaryň,
Pelege ýetinçä ah bile zaryň,

Sargaryp solynça gül dek ruhsaryň,
Men niçik gurbanyň bolmadym seniň?

Meniň üçin bendi-zyndan bolynça,
Owwal başdan meni istäp alynça,
Gyzyl ruhsaryňy hazan kylynça,
Men niçik gurbanyň bolmadym seniň?

Waspyňy aýdar men tä ki ölinçä,
Kapyrlary gyryp, öjüň alynça,
Melul bolup, dal gerdeniň eginçä,
Men niçik gurbanyň bolmadym seniň?

Mysapyr bolynça garyp illere,
Sen ýalňyz düşinçä uzak ýollara,
Gaňrylyp bakynça sag-u sollara,
Men niçik gurbanyň bolmadym seniň?

Köňül aýnasyny gubar alynça,
Gözüň ýaşı aby-neýsan bolynça,
Kapyrlar bendine duçar olynça,
Men niçik gurbanyň bolmadym seniň?

Zeýnelarap aýdar, senden habar bar,
Sabr edinçä mende ýüz müň hatar bar,
Sadagaň bolaýyn, sende ne sabr bar,
Men niçik gurbanyň bolmadym seniň?

Elkyssa, Zeýnelarap jan bu sözi aýdyp, zar-zar ýyglaý oturyp erdi. Nägäh gözüni uky aldy. Binägäh şazadaýy-ymam Muhammet at oýnadyp, aldyndan

ötüberdi. Emma Zeýnelarap biçäre şikeste hal bolup, tisginip oýgandy. Erse, hiç kimse ýok. Elkyssa, Zeýnelarap Hudaýa sygnyp, bir muhammes aýtdy:

Göz ýumup açdym, şükür, ýarymy gördüm, Huda!
Köňül alan ol wepadarymy gördüm, Huda!
Sorgunjy halymy dildarymy gördüm, Huda!
Hasratymda dideýi-zarymy gördüm, Huda!
Ber myradymy meniň, ýarymy gördüm, Huda!

Ol meniň çün zardyr, men hem onuň çün zary men,
Hasratymy çekdi ol, men hem gam bile bimar men!
Düşdi zyndan içre ýarym, men hem taky efgar men,
Ýat eder ýarym meni, men hem ýat bilen bar men,
Ber myradymy meniň, ýarymy gördüm, Huda!

Hezretiňe ýüz tutup men näumytwar etmegil,
Mundan artyk hem belalara giriftar etmegil,
Müstejap etgil dogalarym, şermisar etmegil,
Ba şikeste bendedir men, köp meni zar etmegil,
Ber myradymy meniň, ýarymy gördüm, Huda!

Sen Kerim Sen, lutp eder Sen bendeýi-biçäräge,
Damany-waslyň miýesser kyl men kibi awaraga,
Täleýi-ykbaly hop ber, munça bagty garaga,
Söwdügimi kyl miýesser ýüregi set paraga,
Ber myradymy meniň, ýarymy gördim Huda !

Ýyglaýyr Zeýnelarap dergähiňe perýat edip,
Çarhy-gerdunyň golundan dat edip, bidat edip,
«Kyssaýy-Ýusup – Züleýhany» ýene binýat edip,

Dergähiňe ýüz tutar men ýary-janym ýat edip,
Ber myradymy meniň, ýarymy gördim Huda !

Elkyssa, Zeýnelarap bu sözi tamam edenden soň, Hezreti Şahymerdan şähri-Kamusdan çykyp, Muhammet Musatapanyň tuguny alyp, şähri-Zingara gider boldy. Şol wagtda Zeýnelarap biçäre Şahymerdana garap, zar-zar ýyglap, bir söz aýtdy. Gazaly-Zeýnelarap:

Hökmüň rowan bolsun, ýa Şahymerdan,
Siz ogluňyz – meniň ýarym getiriň!
Köp hyýal kylmaňyz, ölmesin döwran,
Siz ogluňyz – meniň ýarym getiriň!

Ýeter bize munça beren azaby,
Dertli gul derdiniň bolmaz hasaby,
Ýene bize sunar hijran şeraby,
Siz ogluňyz – meniň ýarym getiriň!

Perwaz eder köňül guşy wysala,
Pelek bizi goýmaz bir zaman hala,
Her bir sagat döner ýüz müň hyýala,
Siz ogluňyz – meniň ýarym getiriň!

Akyl-huşum birden gidip baradyr.
Damany-waslydan tutup baradyr,
Mugry-ruhum perwaz edip baradyr,
Siz ogluňyz – meniň ýarym getiriň!

Pelegiň elinden gelip men dada,
Ömrümiň harmanyn berip berbada,
Garyplyk höwesi gelmesin ýada,

Siz ogluňyz – meniň ýarym getiriň!

Bize gabha pelek jepasy ýeter,
Bul şähri-Kamusdan başyňy göter,
Garyplykda ýarsyz ömürler öter,
Siz ogluňyz – meniň ýarym getiriň!

Zeýnelarap aýdar, ýokdur kararym,
Açylmaz gunça dek pasly-baharym,
Ýolunda telmuryp çeşmi-humarym,
Siz ogluňyz – meniň ýarym getiriň!

Elkyssa, Zeýnelarap bu sözi aýdandan soň, Hezreti-Şahymerdan Zertibi aldyna salyp, şähri-Zingara rowana boldular. Emma leşgeriň çaňyndan aý-gün görünmez erdi. Emma şol hal bilen üç gije-gündiz ýol ýöräp, şähri-Zingara ýakyn ýetdiler. Erse, Hezreti Aly Şahymerdan: «Eý, bahadyrlar, är köňüllü ýigitlerim, haýdap ileri ýörünler» diýdi. Ondan soň bahadyrlar ileri ötüp gidiberdiler. Ymam Hasan we ymam Huseýin iki mün leşgere serkerde bolup, olar hem ileri ýördüler. Emma Hezreti Aly Şahymerdan sap-sap bolup, her tarapa Düldüli sürüp, şähri-Zingäriň galasynyň degre-daşyny gurşap aldy. Tamam adamlar haýran-serasyňa bolup: «Bu ne leşger?» diýip durdular. Elkyssa, şa Anka habar berdiler: «Eý, şa Anka, köp leşger gelip, galanyň degresini alyp düşdi» diýdiler. Erse, şa Anka galanyň üstüne çykyp, leşgere tomaşa kylyp gördi. Erse, wehime galyp bolup, kaýan gaçaryn bilmedi, haýran-serasyňa boldy.

Indi şazadadan söz eşidiň! Ymam Muhammet biçäre zyndanyň içinde ýaryny ýat edip, pelekden şekwe kylyp, bir söz aýtdy. Gazaly-ymam Muhammet:

Hezreti Ýusubyň düşen çahyna,
Arman bilen duçar eýlediň, pelek.
Hiç kimi goýmadyň öz rahyna,

Getirip, giriftar eýlediň, pelek!

Ajap söwdalary salyp başyma,
Rehm eýlemeý gözden akan ýaşyma,
Senden özge hiç kim gelmez gaşyma,
Garyplyk ygtyýar eýlediň, pelek!

Ýüz tutup, ýygladym kadyr Hudaýa,
Kerem kylgaý, şaýet, bagty garaga,
Getirip taşladyň meni bu çaha,
Söhbetimi beter eýlediň, pelek!

Hiç kişi bilmedi jepa sanyny,
Ýarymyň gözünden döken ganyny,
Yşkym ody bile köýen janyny,
Jydalykda azar eýlediň, pelek!

Seniň bilen düşdi, neýleý güzerim,
Terk eýledim Medine deň diýarym,
Kamusyň şährinde galdy nigärim,
Mesgenimi Zingar eýlediň, pelek!

Ne beýle gynar sen, bu garyp janym,
Bir zaman bermediň meniň amanyň,
Zeýnelarap atly ýary-jananyň,
Ýolumda intizar eýlediň, pelek!

Şazada diýr, munça meni ýygladyp,
Bendi-kapyr bilen golum bagladyp,
Pyrak ody bilen bagrym dagladyp,

Ten-u janym efgar eýlediň, pelek!

Elkyssa, şazada bu sözleri aýdyp, Hudaýyň halanyna razy bolup oturdy.

Indi sözi Hezreti Alydan eşidiň. Hezreti Aly leşgerleriň: «Gala tarapyna ýöriş kylyňlar» diýip emr kyldy. Emma sahabalar bile tamam leşger, Hezreti Aly baş bolup, jeň-u jedel kylyp, bu galanyň degre-daşyny alyp, düşdüler. Emma şa Anka: «Eý-ä toba, Alyny tutup zyndana salsam, indi bu ne leşger boldy, meniň üstüme gelen? Bu leşgeriň başlygy kim bolgaý» diýip, tefekkürde oturyp erdi.

Şol wagtda bir kapyr perýat urup: «Eý şa Anka, ajal mübäregiň bolsun, zäher-zakgun höregiň bolsun! Bir ýalan söze ynanyp, «Alyny zyndana saldym» diýer sen. Ine, gelen Aly turar. Bu leşger hem Alynyň leşgeri turar. «Indi kaýda gaçar sen?» diýdi. Erse, şa Ankanyň huşy başyndan uçup, ýere ýykyldy. Ondan soň huşuna gelip, başyn galdyradyp janhowly bile «Aly geldimi? diýip, özüni haremhana urdy.

Elkyssa, bu sözi oturan mähremler eşitdiler, hemmesi: «Wadaryg-a! Aly indi gelmiş, onuň bilen kim mukabyly bolup uruşar» diýip, melul bolup: «Şa Ankanyň aldyna baraly, şol Biperwa bahadyryň başyn üzen ýigidi Aly diýip zyndana saldy. Eger şol ýigidi çykaryp, toýlap, gyzyn berse, şol ýigit Aly bile uruşar erdi. Indi peýda kylmaz» diýdiler. Ýene, maslahat kyldyp: «Häli hem bolsa onuň alajyn göreli» diýip, uly-kiçi maslahat bile şa Ankanyň aldyna bardylar, arz kylyp:

- Eý, şa Anka, eger şol zyndanda ýatan oglany zyndandan çykaryp, toýlap, gyzyňy berseň, şol oglan çykyp Aly bile uruşar erdi – diýdiler.

Onda şa Anka gelen adamlara garap:

- Eger Alynyň üstümden giderini bilsem, ýüz gyzym hem bolsa, berer erdim – diýip, gelen mähremlere garap, zar-zar ýyglap, bir söz aýtdy:

Beglerim, baryňlar, alyp geliňler,
Gam iýmesin eden işime meniň.
Herne diýse, permanyny kylyňlar,
Döwlet bile gelsin gaşyma meniň.

Tanamadym owwal görüp waslyny,
Bir hata iş kyldym bilmeý aslyny,
Hiç kişi aýtmady maňa neslini,
Soramak ýadyma gelmedi meniň.

Bir-bir aýdyň begler, baryp, sözümi,
Aýagyna sürtsem gara ýüzümi,
Kenizek eýläýin Tugra gyzymy,
El uzatsyn bişen aşyma meniň.

Pelek gowgasyny başdan göçürsin,
Ölüm şerabyny maňa içirsin,
Herne jepa kylan bolsam geçirsin,
Rehm eýlesin gözde ýaşyma meniň.

Anka aýdar, döwlet-bagtyň bereýin,
Maly-mülküm, täji-tagtyň bereýin,
Tugra gyzym toýlap, rahtyň bereýin,
Medet kylysyn gelip gaşyma meniň.

Elkyssa, şa Ankanyň bu sözi bile jem mähremler baryp, ymamy zyndandan çykaryp, şa Ankanyň aldyna alyp geldiler. Erse, şa Anka: «Eý şazada, hoş gelipsiz» diýip, özün tagtdan taşlap, şazadany derber-derber kylyp, boýnundan zynjyryn alyp, tagtyna çykardy. Ondan soň şa Anka:

- Eý, şazada, hemme siziň bendäňizmiz. Bildik, siz hem Aly dek bahadyrzada erken siz, Indi üstümize Aly gelip turar. Ne maslahat berersiz – diýdi.

- Onda şazada:

- Aly dek bahadyryň aldynda takat kylyp, urşa duran bahadyr ýok turar, ol Hudanyň şiri turar – diýdi.

Erse, şa Anka:

- Eý, şazada, indi ýüzüm gara boldy, toba kyldym. Her niçik bolsa, Aly bile urşar siz – diýip zar-zar ýyglady.

Erse, şazada bildi, kim atalary gelip turar. Zeýnelarap ýary ýadyna düşüp, gelenmikân ýa galanmykan diýip, bir söz aýtdy:

Şahymerdan meni yzlap gelipdir,
Barmy sen, ýokmy sen, Zeýnelarap jan?
Geler-gelmedigiň güman bolupdyr,
Barmy sen, ýokmy sen, Zeýnelarap jan?

Şahymerdan medetkäriň boldumy,
Şikeste halyňa medet kyldymy,
Meniň öjüm ol kapyrdan aldymy,
Barmy sen, ýokmy sen, Zeýnelarap jan?

Lybasym çüýräpdir gözüm ýaşyndan,
Garyplyk gitmedi ýalňyz başymdan,
Suratyň aýrylmaz hergiz gaşymdan,
Barmy sen, ýokmy sen, Zeýnelarap jan?

Öçüpdür gözümden basan yzlaryň,
Janymy köýdüren şirin sözleriň,
Ýadyma düşüp dur gara gözleriň,
Barmy sen, ýokmy sen, Zeýnelarap jan?

Haýsy gülüstanda, haýsy çemende,
Haýsy bir ülkede, haýsy tümende,
Huda penahynda tutsa amanda,
Barmy sen, ýokmy sen, Zeýnelarap jan?

Meniň ahwalymdan habar alamy,
Agalaryň gelip-gidip göremi,
Ýa duşman elinde bagtyň garamy,
Barmy sen, ýokmy sen, Zeýnelarap jan?

Ymlak kapyr bilen galaga bardyň,
Kapyrlar golundan ne azap gördüň?
Hudanyň takdyry – ýardan aýryldyň,
Barmy sen, ýokmy sen, Zeýnelarap jan?

Ýat edip ýyglaýdyr seni şazada,
Seni istäp geldim, galdym belada,
Zyndan içre galyp, boldum uftada,
Barmy sen, ýokmy sen, Zeýnelarap jan?

Elkyssa, ymam Muhammet bu sözi aýdandan soň, barça kapyrlar gelip, şazada töwella kylyp:

- Eý, ýagşy ýigit ! Eger siz Aly bile mukabyly bolup, uruş kylmasaňyz, biziň halymyz harap bolar – diýdiler. Emma şazada:

- Aly bir pälwan turar, her kim onuň bilen rube-ru bolsa, ajalyň elinde giriftar bolar – diýdi. Ýene-de:

- Onuň dek pälwan bilen uruş kylmak ulularyň işi turar – diýdi.

Emma bul sözi kapyrlar eşidip, dady-perýat kyla başladylar. Elgaraz, şa Ankanyň özi gelip şazadanyň aýaklaryna baş goýup, zar-zar, çün ebri nowbahar ýyglap, ýeke Hudany we pygamberi hormat diýip, bir söz aýdanlary bu turar:

Bir eziz başyň hormatyn kylsaň,
Biziň ile bu gün rahber bol indi.
Ataň bilen eneň yzzatyn kylsaň,
Anka men, ornuma serwer bol indi.

Bir ýaradan Ol Hudaýyň hakyndan,
Ulug-aly kyblagähiň hakyndan,
Ymmat bolan pygamberiň hakyndan,
Är sen, garyplara serwer bol indi.

Jany-dilden söýseň Mekke Hudasyn,
Kabul etgil garyplaryň dogasyn,
Dep eýlegil bizden Aly belasyn,
Başymyza täji-efser bol indi!

Rehm ile eşidiň meniň zarymy,
Saňa bereý hazynada barymy,
Alyga bermegil namys-arymy,
Gullaryňa sahyp leşger bol indi!

Halaýyklar görsün, göreş kylaly,
Derwezededen çykyp, ýörüş kylaly,
Aly bilen baryp uruş kylaly,
Ortamyzda şemgi-enwer bol indi!

Anka aýdar, syryň pynhan eýleme,
Alyny bizlere nyşan eýleme,
Biz tarapdan zerre güman eýleme,
Ähd-u aman edip, ýekser bol indi!

Elkyssa, şazada bu sözi eşidip köňlünde: «Bul kapyrlar bilmeýdir, Hudanyň haky ne turar. Men hup biler men. Hudanyň we Resuly-Hudanyň hakyny orta saldy. Indi bularyň hormatyny kylmasam asy bolar men» diýip, kapyrlara garap:

- Indi sözüňizi kabul kyldym. Ondag bolsa her ýerde leşgeriňiz bolsa jem kylyň. Inşa Alla, erteň Aly bile uruş kylar men – diýdi. Erse, kapyrlar eşidip hoşwagt bolup, ymamyny adyna tebil urdular.

Elkyssa, bu gije ötüp, afytap çykyp, jahan münawwer boldy. Şazada leşgere baş bolup, derwezeden çykyp, Alynyň barabarynda sap çekip durdy. Ondan soň her tarapdan bahadyrlar joş-huruş edip, mes pil dek bolup, ýürekleri ot dek tutaşyp geler erdiler.

Emma Şahymerdan Düldüle münüp, Zülpükaryň gollaryna alyp, meýdana girip, jöwlan kyldy. Erse, ymam Muhammet haýran-girýan bolup tefekkürde durdy: «Eger atamyz bile tutuşsam bideplik bolar, eger tutuşmasam, Hudaýa asy bolar men» diýip, bir söz aýtdy:

Bolar meýdan era girsem mugazzam bidep maňa,
Hudadan bihabar kapyr bolarlar hemtarap maňa.

Huda dergähiniň şiri bile çyksam, uruş kysam,
Mynasyp oldugy bolgaýmy aly nesep maňa?

Bu kapyrlara mälüm ýok, Alynyň nury-çeşmi men,
Kerem eýläp, açyk ýol görsedip bergil, ýa Rep medet maňa,

Atamyň hatyry renjur olar bul bideplikden,
Weliken, bir Hudanyň hormaty boldy sebäp maňa.

Diýdi şazada, neýlär men halaýyk tagnydan ondag,
«Atasyna uruş kylan» diýgeý, galgaý lakap maňa.

Elkyssa, şazada bu sözi aýdyp, meýdana girdi. Erse, Hezreti Şahymerdan bir nagra urdy, haýbatyndan zemin-zaman lertzana girdi. Zülpükaryň golyna alyp, meýdana girdi. Şazada hem nalaç bolup, meýdana girdi. Ýüzüne nykap tutup, at

oýnadyp durdy. Hezreti Aly Şahymerdan şazadany tanymaý, nesihat kylyp bir söz aýtdy.

Meýdan era giren ogul,
Hoş geldiň, meýdan seniňdir.
Bir Hudaýa bende bolgul,
Göwheri-iman seniňdir.

Huda berhaklygyn bilseň,
Muhammede ymmat bolsaň,
Köňlüňden kinäni alsaň,
Jenneti-ryzwan seniňdir.

Ýüz öwürme Hak nurundan,
Getirip iman burundan,
Geçmegin jennet hüýründen,
Niçe bir gulman seniňdir.

Almasaň pendi-nesihat,
Bu işiň seniň gabahat,
Kylmasaň bize refagat,
Amudy-geran seniňdir.

Kapyrlar pendini alma,
Özüňi mübtela kylma,
Anka kapyr bilen bolma,
Diýr Şahymerdan seniňdir.

Elkyssa, Şahymerdan bu sözi aýdyp, at sürüp gelen kişä:

- Eý, bahadyr, ýüzüňden perdäni götergil, göreýin, ondan soň adyňy beýan kylgyl, ölseň binamy-nyşan ölmegil – diýdi.

Erse, şazada:

- Nykabymy götermez we adymy hem beýan kylmaz men. Towakkyf kylmagyl. Eger herne güýjüň bolsa görsetiň – diýdi.

Ondan soň Şahymerdan bu sözi eşidip, dergahar bolup, Düldüli ymam tarapyna sürdi. Şazada Huda we Resulyň hormaty üçin nalaç bolup, atynyň başyny atalaryna garatdy. Hezreti Aly ot dek gyzaryp, amudyny ymama howala kyldy. Ymam ret kyldy, ondan hem myrat hasyl bolmady. Elgaraz, ata-ogul çäştgähden tä peýşingeçe dalaşdylar, amutbazlyk kyldylar, myrat hasyl bolmady. Ahyr Hezreti Aly dergazap bolup: «Eý-ä toba, şundag adam bile munça talaş kylmak maňa ar ermersmi?» diýip, Zülpükaryň çykaryp, «Iki bölek kylyp taşlaýyn» diýip, howa göterip, «Ýa Resuly-Huda!» diýip, şazadanyň başyna urar boldy. Ymam habar tapyp, başyna ýetirmeý Zülpükaryň ujundan tutdy.

Elkyssa, Hezreti Aly bir ýana dartdy, ymam bir ýana dartdy. Iki şiriň zorundan Zülpükar baldagyndan syndy. Tyg tarapy ymamýň gollarynda galdy, destesi Hezreti Alynyň gollarynda galdy. Ondan soň Hezreti Aly perýat kylyp:

- Eý, bahadyr. atdan ýere düşgül, men hem Düldülden ýere düşeyin, ikimiz biraz talaş kylaly – diýdi. Erse, ymam:

- Eý, şiri-Dergäh, ajap bolar – diýip, ikisi atdan düşdüler. Biri-birleriniň kemerinden tutup zor kyldylar kim, älemi şur-pygan tutdy. Kyýamat kaýym bolan dek halaýyklar zar-zar ýyglap, haýran boldular.

Elkyssa, iki dilawer tutuşyp, ýörip erdiler. Ymam Hasan, ymam Huseýin we jemi leşger perýat kylyp: «Päk-ä, Perwerdigär-ä, Hezreti Alyny Özüň «Şirim» diýip Sen, Özüň penahynda sakla, Seniň dergähiňe howala kyldyk» diýip, pygan göterdiler.

Elkyssa, ata-ogul peýşinden tä namazy-digergeçe talaş kyldylar, myrat hasyl bolmady. Hezreti Aly zyýada dilteň boldy. Ondan soň, ymam Muhammediň köňülleri perişan bolup: «Wadaryg-a, atamyza köp biedeplik kyldym» diýip, ýüzlerinden nikabyny alyp, «Essalamu aleýkum» diýip, atalaryna salam berdi. Şahymerdan salamy alyp, garasa, özüniň jigerparalary ymam Muhammet turar. Hezreti Aly:

- Eý, perzent, bu niçik biedeplik turar – diýdi.

Erse, ymam şiri-Dergähiň aýaklaryna ýykylyp, zar-zar ýyglaý bir söz aýtdy:

Hezretiňe biedeplik eýledim men, eý ata,
Bisebäp ýokdur bu iş Şahymerdany-Huda.
Äht edip, çykdyň bu kapyrlar bilen meýdan era,
Bir günäh kyldym, geçirgil, boldy ruhsarym gara,
Afuw kylgyl, bolmaýyn şermendeýi-rozy-jeza.

Ýok idi köňlümde mundag işler, eý aly makam,
Niçe kapyrlar meniň-le kyldylar ähdi-aman,
Kakdylar adyma tebli-jeňňi sansyz bul zaman,
Segredip meýdana Rahşymy sürüp çykdyň heman,
Afuw kylgyl, bolmaýyn şermendeýi-rozy-jeza.

Niçe wagtdyr uşbu kapyrlara boldum hemneşin,
Bir Hudanyň hormatyn orta saldylar hemin,
Gözüme boldy garaňky asman bile bu zemin,
Üzmegil menden şepagat, rehmeten lil- älemin,
Afuw kylgyl, bolmaýyn şermendeýi-rozy-jeza.

Bir günä kyldym ki hiç kylmagaý mundag günäh,
Her kişi kylsa, bolar magşar günü haly tebah,
Toba kyldym, eden jürmüme bolgaý siz güwäh,
Arzy-ahwalym budur, babam haky, eý kyblagäh,
Afuw kylgyl, bolmaýyn şermendeýi-rozy-jeza.

«Bir eziz başyň üçin» diýp, maňa niçe biukul,
Tutdular ýüz hormatyny hem Huda bile Resul,
Aýtdy «Ataň başyn söýseň, muny kylgyl kabul»,

Läjerem meýdana girdim hatyrym eýläp melul,
Afuw kylgyl, bolmaýyn şermendeýi-rozy-jeza.

Uşbu söz ile şa Anka bilen kyldym ýörüş,
Tebli-jeň kakdyrdylar, kernaý-u surnaý hem huruş,
Aýtdy şazada ki geldim, sap çekip kyldym turuş,
Rugsadym ber, gaýta kapyrlar bile eýleý uruş,
Afuw kylgyl, bolmaýyn şermendeýi-rozy-jeza.

Elkyssa, şazada bu sözi aýdandan soň, Şahymerdan: «Eý, balam, Huda bile Resulyň hormatyny orta salan bolsa, günähiňi ötdüm» diýdi.

Ondan soň, ata-ogul kapyrlar tarapyna at goýdular. Nagra dartyp, hemle kyldylar. Kapyrlar her haýsy bir ýana gaçyp, birniçesi aýak astynda paýmal bolup galdylar. Elgaraz, şiri-Dergäh kapyrlary rehim kylmaý, gyrar erdi. Nägäh şa Anka şazadanyň aldyndan ýolugyp geldi. Emma şazada at üstünden tutup, iki elin arkasyna baglap, boýnuna gyl salyp, alyp geldi. Şahymerdan hem kapyrlary gyryp, gyzyň gana boýalyp turar erdi. Jemi kapyrlar haýran galyp «El aman-el aman» diýip kyçgyryşdylar. Emma Şahymerdan barçasyna iman arz kylyp oturyp erdi. Şol wagt şazada ymam Muhammet Anka şanyň iki goluny arkasyna baglap, at aldyna saldy.

Emma Şahymerdan nazar kylyp aýtdy:

- Eý balam, bu kimdir?

Onda ymam:

- Eý pederi-büzürgwar, bu Anka kapyr turar, muňa iman arz kylyň – diýdi.

Hezreti Aly Şahymerdan Anka pendini-nesihat berip bir söz aýtdy. Gazaly-Şahymerdan bu turar:

Hudanyň birliginden bolma gapyl, eý, şa Anka,
Huda birdir, Resul – berhak, gümanyň bolmasyn hälä,

Köňül aýnasyna küfri-zulmat kylma, röwşen kyl,
Bu hal ile geçirseň ömrüňi perýady-waweýla.

Buýuran emri-nehin, jany-dil bilen kabul kylgyl,
Magasy bendesi taňla bolar şermendeýi-ryswa.

Getirgil sydky-yhlasyň bile, bol dahyly-iman,
Gözüň aç, nury-Hakdan gitme hasrat bile nābina.

Agardy saç-sakgalyň, ajaldan sen heniz gapyl,
Gadam goý ileri, ömrüň ötüpdür, bolma biperwa.

Kişi kim bendelik eýläp, buýurgan emrini tutgaý,
Kyýamat gün mekany bolgusydyr jennetil-mägwa.

Eşitgil Şahymerdanyň sözün, gaýtarma ýüz ondan,
Kyýamatlyk byradar bol meniň-le rozy-magşara.

Elkyssa, Şahymerdan bu sözi aýtdy. Erse, şa Anka ýerinden turup, küfr-u
zulmatdan aýrylyp, musulman boldy. Şahymerdan şa Ankany gujaklap alyp, bisýar
nowazyş kyldy we ýene welaýata patyşa kyldy. Emma Şahymerdan:

- Eý şa Anka, oşol Tugra gyzyňy Jemhura berseň? – diýdi.

Onda şa Anka:

- Eý, şahy-älem, gyz bile ogul siziň bendäňiz turarlar, siz biler siz – diýdi.

Şahymerdan maslahat kylyp, nikahy- musulmançylyk bile Tugrany Jemhura
tabşyrdylar. Emma oşol wagtda şazadanyň ýary ýadyna düşüp, perişan bolup, zar-
zar ýyglap, bu gazaly aýdar erdi:

Jemhur köňül beren nigärin aldy,
Meniň köňlüm alan nigärim hany?
Şat olup goluny boýnuna saldy,
Meniň köňlüm alan nigärim hany?

Yşkyň efsanasy başdan ötüpdür,
Her kime bir dürli jepa ýetipdir,
Kim köňül beripdir ýaryn tapypdyr,
Meniň köňlüm alan nigärim hany?

Mesti-haýran boldum, bilmedim özüň.
Men kime aýdaýyn elemlik sözüm,
Ýar ýoluna bakyp, telmurdy gözüm,
Meniň köňlüm alan nigärim hany?

Bu ülkeden göçüň, munda duralmam,
Sagynyp ýarymy hergiz görelmem,
Ol munda geelmes, men hem baralmam,
Meniň köňlüm alan nigärim hany?

Göýä, ki bilbilem galdym kapasda,
Ýarymy ýat edip her bir nepesde,
Ýarym galdy, wa hasrat-a, Kamusda,
Meniň köňlüm alan nigärim hany?

Niçe aýlar ötdi, niçe zamanlar,
Meniň bilen ülpet bolan ýaranlar,
Leşgere baş bolan beg-u soltanlar,
Meniň köňlüm alan nigärim hany?

Ah diýsem, älemi harap eýlärem,
Bu janymy indi azap eýlärem,
Bagrymy otlara kebab eýlärem,
Meniň köňlüm alan nigärim hany?

Şazada biçäre ne alaç etsin,
Başyn alyp ýurtdan ýurtlara gitsin,
Şähri-Kamusdaky ýaryn ýat etsin,
Meniň köňlüm alan nigärim hany?

Elkyssa, şazada bu sözi aýtdy. Ondan soň, şa Anka şazadany ogul okunyp, gaýta başdan toý berip, halaýygy hoşwagt kyldy. Ondan soň Şahymerdan şähri-Kamusa gaýtmakçy boldy. Şazada ymam Muhammet Tugrany kyýamatlyk siňli okundy.

Şahymerdan Anka: «Her wagt saňa duşman peýda bolsa, Medinä kişi ibergil, inşä Alla, gelip medet berermiz» diýdi.

Emma Şahymerdan: «Şähri-Kamusa gaýdybergil» diýip leşgere jar urdurdy. Elkyssa, Şahymerdan, ymam Muhammet leşgere baş bolup gaýtdylar. Emma Anka perişan bolup ýyglap galdy. Şahymerdan katgy-menäzil kylyp, gele dursun. Indi sözi Zeýnelarapdan eşidiň.

Emma Şahymerdan Zeýnelaraby şähri-Kamusda bir agasyna goýup gidip erdi. Zeýnelarabyň «Haçan geler erken» diýip, gözi ýolda erdi. Şol wagtda bir adam gelip: «Ýa eý-ä halaýyk, söýünji beriň, Şahymerdan baryp, ymam Muhammedi tapyp alyp, aman-esen getirdi» diýdi. Erse, Zeýnelarap biçäre hoşwagt bolup, şazadany ýat edip: «Şükür alhamdililla, ýarym geldi» diýip, bir söz aýdany bu turar:

Tiz ýetişgil köňlüm alan şabazym,
Telmuryp ýoluňa bakanym ýeter.
Perýatlap ýyglasam ýetmez owazym,
Gözýaşym ýoluňa dökenim ýeter.

Gel-gel, ýarym, bu ülkeden gideli,
Şähri-Medinäniň ýolun tutaly,
Maksat-myradymyz hasyl edeli,

Bu ýerlerde garyp galanym ýeter.

Gözüm pyýalasyn ýaşa dolduryp,
Mysapyrlyk diýarynda oturyp,
Gyzyl ýüzüm hasrat bile solduryp,
Ahy-efgan çekip ýörenim ýeter.

Pelek bagryn deşer ahy-efganyň,
Seni istäp gider ruhy-rowanym
Yşk odyňa köýen bul garyp janym,
Garyplar garyby bolanym ýeter.

Bu dünýä o dünýä sen-sen gamhoryň,
Aman olgul Huda beren dildaryň,
Telmuryp ýoluňa çeşmi-humaryň,
Şunça pyrakyňa köýenim ýeter.

Zeýnelarap aýdar gelip gaşyma,
Rehm eýlegil gözden akan ýaşyma,
Pelek sergerdanlyk saldy başyma,
Sergerdanyň bolup galanym ýeter.

Elkyssa, Zeýnelarap bu sözi aýdyp bolup erdi kim, janyby-sähradan leşger fewwara urup peýda boldy. Ýagşy tafahhus kylyp gördi kim, Şahymerdan jemi sahabalar we şazadalar bilen ýeri-gögi basyp, gap-gara bulut dek bolup, äleme gulgula salyp gele turarlar. Emma Zeýnelarap hoşwagt bolup: «Şazada meni istäp gele turar» diýip, nalaýy-pygan göterip, zar-zar, çün ebri-nowbahar, bir muhammes aýdany bu turar:

Şükür Huda, ýaranlar, döwlet zamany geldi,

Nagty-dilimi alan şepagat jany geldi,
Bu köýükli tenimiň ruhy-rowany geldi,
Döwlet bilen geledir ilin soltany geldi,
Zeýnelaraby yzlap, şazada hany geldi.

Ferraş, ýolun süpürgil, ýolun sapa düzetgil,
Çek suratyn, musawwer, suratnema düzetgil,
Mygmar, zehin kylgyl-u, altyn saraý düzetgil,
Perýad-u nala eýläp, bilbil nowa düzetgil,
Zeýnelaraby yzlap, şazada hany geldi.

Sümbül saçyňy tebret, älem muattar olsun,
Gül ýapragyňy ezgil, sebze münewwer olsun,
Dök şebnemiňi gerdun, gül ýapragy ter olsun,
Çek kamatyň, senuber, göge barabar olsun,
Zeýnelaraby yzlap şazada hany geldi.

Düz nagmaňy, muganny, hub-u ýagşy saz kylgyl,
Mutryb, nowazyň ogşad-u hup dilnowaz kylgyl,
Eý hapyzy-hoş elhan, söz aýdyp owaz kylgyl,
Şol gün meniň myradym, ýaşymy deraz kylgyl,
Zeýnelaraby yzlap, şazada hany geldi.

Diwanaýy-galandyr, Hak ýoluna «Ýa hu» kyl,
Molla okap kelamyň, hup-ýagşy güftegu kyl,
Tählil edip nebatat, ýerden özüň nemu kyl,
Eý, beg, bar, ber salamyň, bar indi jüstejuý kyl,
Zeýnelaraby yzlap, şazada hany geldi.

Eý, saky, tut pyýala, gülgün şerap içilsin,

Bilbil, ýakaňy çäk et, gül ýapragy açylsyn,
Söz sözlegil, diliňden dürri-göwher saçylsyn,
Eý, nowhager, ýyglagyl, derdi-elem açylsyn,
Zeýnelaraby yzlap, şazada hany geldi.

Eý, kebgi-hoş huraman, reftar kylgyl oýnap,
Eý, totyýy-şeker leb, guftar kylgyl oýnap,
Eý, nerkesi-gazalan, humar kylgyl oýnap,
Eý, andalyp, dem-ä dem sen zar kylgyl oýnap,
Zeýnelaraby yzlap, şazada hany geldi.

Elkyssa, Zeýnelarap bu sözi aýdyp bolandan soň, Şahymerdan jemi leşger bile şähri-Kamusa dahyl boldular. Elkyssa, şähri-Kamusdaky jemi musulmanlar Şahymerdanyň aldyna pişwaz çykyp, yzzat-ekram bile getirip, gala düşürdiler. Ymam Muhammet Ymlak kapyry tutup, müň para kyldy. Ondan soň şähri-Kamusda toý-tomaşa kylyp, Hezreti Şahymerdan Zeýnelaraby şazada akdy-nika kylyp berdi. Emma şazada bile Zeýnelarap – iki aşyk myrada ýetdiler. Şazada bilen Zeýnelarap bir-birleri bilen ahwal soraşyp, her biri gazal okar erdiler. Owwal sözi Zeýnelarap aýtdy:

Zeýnelarap:

Meniň üçin çeken jebri-jepany,
Keremlik soltany, esen-amanmy?
Nesip bolsa, indi sürsek döwrany,
Bolduň sergerdanym, esen-amanmy?

Ymam Muhammet:

Sen hem meniň üçin garyplar bolan,
Jan-u dilim, sen hem esen-amanmy?
Jydalyk jepasyn başyna salan,

Natuwanym, sen hem esen-amanmy?

- Merdanalyk guryň bile baglagan,
Jiger bagryn yşk oduna daglagan,
Meniň üçin zar-u girýan aglagan,
Didesi girýanym, esen-amanmy?
- Men gitdim wysalyň tanapyn üzüp,
Sen munda ýöräp sen köňlüňi bozup,
Gan ýyglaban gara nerkesiň süzüp,
Perişanym, sen hem esen-amanmy?
- Huda dergähinde gelip amana,
Garyplykda çekip ah bile nala,
Meniň üçin düşüp çahy-zyndana,
Ýusuby-Kenganym, esen-amanmy?
- Gurban olam galam-galam gaşyňa,
Kimiň rehmi geldi gözde ýaşyňa,
Ne külpetler düşdi seniň başyňa,
Mähribanym, sen hem esen-amanmy?
- Men bagtygarany agtaryp giden,
Ankanyň şähriniň ýoluny tutan,
Niçe bir külpetler başyndan öten,
Haly perişanym, esen-amanmy?
- Yşkyň derýasyna men gitdim akyp,
Seni bul ýerlerde otlara ýakyp,
Sen ýygладыň meniň ýoluma bakyp,

Söwer ýarym, sen hem esen-amanmy?

- Meni istäp çykdyň niçe ýollara,
Zeýnelarap diýip, gezip çöllere,
Meniň üçin garyp bolup illere,
Ýagşydan nyşanym, esen-amanmy?
- Şazada diýr, her ýan boldum awara,
Sen ýyglaban galdyň ah bile zara,
Meniň üçin kyldyň bagtyňy gara,
Biarmanym, sen hem esen-amanmy?

Elkyssa, bu sözden soň birniçe gün aýşy-eşrete meşgul boldular. Emma bir niçe günden soň barçanyň köňli Medinä maýyl bolup, bisýar bitakat we biaram bolup, Şahymerdana arz edip, gider boldular. Emma Şahymerdan Jemhury şähri-Kamusa patyşa kylyp, köp pendi-nesihat kylyp, gaýdar boldy. Emma Jemhur şazada niçe harwar zer berip, at, serpaýlar getirip, geýdirip, Zeýnelaraby uzadyp bejanyby şähri-Medinä rahy boldylar.

Elkyssa, Şahymerdan fath-u nusrat bilen düýelere zer artyp, şazadalar we jemleşger bilen Medinä tarap rowana boldylar. Elkyssa, birniçe menzilleri taý kylyp, Medinä ýakyn geldiler. Ondan soň Şahymerdan ymam Hasana: «Eý balam, sen owwalrak baryp ymam Muhammediň enesine, ogluňyz aman-esen geler diýip, habar bergil » diýdi. Ol wagt ymam Hasan «Ajap bolar» diýip, Medine sary rowana boldy. Emma ol baranda bibi Hanypa – ymam Muhammediň eneleri şazadany ýat kylyp, bir muhammes okany bu turar:

Ýedi ýaşynda çykyp, seýri-şikar eden, balam,
Gunça dek janyn beýewanlarda har eden, balam.
Şahymerdan dek atasyn bikarar eden, balam,
Haýl-u hyş-u akrabasyn dilefgar eden balam,

Eneýi-zaryn ýolunda intizar eden, balam.

Şahymerdandan hem ondan bolmady hiç bir habar,
Bilmedim, ne haly geçdi, gitdi elimden bidir,
Jüzürlerde boldy haýran, ýuwutdymy bahr-u berr,
Pa şikeste men hassany gan ýygladyp şam-u säher,
Eneýi-zaryn ýolunda intizar eden, balam.

Bilbilim uçdy gitdi, bilmedim galdym garap,
Haýsy gülşeni gonara eýlegendir yztyrap,
Barmykan sag-u salamat, ol ýene ýaşy harap,
Bir ýene gelgeými diýp, çeşmim pür ab, bagrym kebab,
Eneýi-zaryn ýolunda intizar eden, balam.

Bir eziz başyň alyp, çöllere gitdiň sen garyp,
Haýsy ýerni mesgen etdi, haýsy menzile baryp,
Haýsy zyndan içre galdy reňni-roýy sargaryp,
Gitdi ýalňyz başyn alyp, bahr-u berr içre girip,
Eneýi-zaryn ýolunda intizar eden, balam.

Bu Hanypa zary ýyglaýdyr balasyn agtaryp,
Nury-çeşmi-kuwwaty, derde dowasyn agtaryp,
Gan ýuwdar her dem ýene sahyp dogasyn agtaryp,
Neýlesin ondag ýitiren rahnemasyn agtaryp,
Eneýi-zaryn ýolunda intizar eden, balam.

Elkyssa, bul gazaly okap erdi. Şol wagt işikden ymam Hasan salam berip: «Walydaýy-mähriban, enem, söýünji beriň, ogluňyz ymam Muhammet atalary bilen aman-esen gele turarlar» diýdi. Hanypa biçäre bu sözi eşidip daşa çykar boldy we ýene, «Bihaýalyk bolar» diýip, öýde oturdy. Bu sözi eşidip, Medinäniň uly-kiçi

adamlary Hezreti Alynyň aldyna pişwaz-pişwaz çykyp görüşdiler. Ondan soň ymam Muhammet bilen görüşdiler. Soň barça adamlar Hezreti Alynyň aldyna düşüp Medinä geldiler. Ondan soň ymam Muhammet atalaryndan rugsat alyp, owwal baryp bibi Patmany zyýarat kyldy, soň eneleriniň ýanyna bardy. Emma Hanypa biçäre Ymamý görüp, bihuş bolup ýykyldy. Bir zamandan soň huşuna gelip: «Indi ölsem hem armanym ýokdur» diýip, Ymamýň başyndan aýlandy. Elkyssa, eneleri bilen hal-ahwal soraşyp, her biri bir gazal okadylar.

Ymam Muhammet:

Meniň üçin gamda ömrün ötüren,
Gamgusarym, gamhor enem, amanmy!
Ak süýt beren, kiçilikde göteren,
Gamgusarym, gamhor enem, amanmy!

Bibi Hanypa:

Şıkar edip enesini ýitiren,
Garyp bolan, garyp balam, amanmy!
Garyplykda eziz başyn ötüren,
Garyp bolan, garyp balam, amanmy!

- Başyna çadyr-u mygjaryn alan,
Babamyz gabrynda pyganlar kylan,
Gözýaşyn dökübän gussalar düzen,
Gamgusarym, gamhor enem, amanmy!

- Aşyklyk söwdasyn başyna salan,
Bir dilberini baryp könlüni alan,
Jebri-zyndan çekip gam bile galan,
Garyp bolan, garyp balam amanmy!

- Takaty galmagan pelek jebrine,
Başyn uran pygamberiň gabryna,
Çydalmagan balasynyň jebrine,
Gamgusarym, gamhor enem amanmy!

- Semender dek köýüp-ýanyp kül bolup,
Saňsar bolup, daglar bile çöl gezip,
Zyndan içre bendi bolup, gul bolup,
Garyp bolan, garyp balam, amanmy!

- Başyna düşüp aýrallygyň belasy,
Hiç tapylmaz köňüldäki dowasy,
Ilim-halkym, gözüm agy-garasy,
Gamgusarym, gamhor enem, amanmy!

- Dilrubanyň yşky düşüp zyýada,
Dag-u çölde daýym kylmyş erada,
Ýeter men diýip, daýym maksat-myrada,
Garyp bolan, garyp balam, amanmy!

- Şazada diýr, Huda kyldy enaýat,
Babamyzdan bu gün boldy hemaýat,
Şükür Alla, gördük sag-u salamat,
Gamgusarym, gamhor enem, amanmy!

- Hanypa diýr, sen-sen meniň syrdaşym,
Ýalňyzlykda golum tutar goldaşym,
Rehmi gelip Huda beren ýoldaşym,
Garyp bolan, garyp balam, amanmy!

Elkyssa, ondan soň şazada ymam Muhammet tamam halk-halaýyk bilen görşüp, hal-ahwallaryny soraşyp durdular. Emma Şahymerdan we şazada ikileri Medinäniň içinde munady kyldyryp: «Her ýerde garyp-gasar bar bolsa, gelsin» diýip, habar berdiler. Jem halaýyk ýygylýdylar.

Hezreti Şahymerdan barçasyna mal-amläginini taksym kylyp berdi. Ondan soň Medinede toý-tomaşa kylyp, barça möminleri memnun kyldylar. Elkyssa ene-ogul bir-birine goşulyp myradyna ýetdiler. Zeýnelarap hem ýary bile myradyna ýetdi. Allatagala hemmäni myradyna ýetireý. Amin.

Temmetil-kitap.

Sözlük we düşündiriş

A

Ab – suw, gözýaş. **Aby-haýwan** (**Aby-haýat**) – ýaşayyş suwy, dirilik suwy, **Aby-zulal** – dury, suw.

Abdar – 1. Ýaldyrawuk, sap, ararssa, taplanan. 2. Suwly, şireli. 3. Hanjary-abdar – poladyna suw berlen hanjar.

Aby-neýsan – ýaz ýagyşy.

Adaplap – edep bilen.

Afuw – bagyşlama, günäni geçme.

Afytap – Gün, Güneş, ýagtylyk.

Agaz – başlangyç, öň, baş.

Ahat – ýeke, ýeke-täk, ýalňyz. Allatagalanyň ady.

Ahu – jeren.

Ahy-efgan – 1. Nalyş, aglama, möňňürme. 2. Owgan.

Ahyryl-emr – ahyrynda, iň soňunda.

Ahysta – ýuwaş, assa.

Ajaýyb-u garaýyp – geň we täsin zatlar.

Ajyk – gahar.

Akd – şertnama, ylalaşyk, baglama.

Akdy-nika – nika, nika şertnamasy.

Akraba (bs, karyb) – garyndaşlar.

Alhamdililla – Alla hamdy-sena, öwgüler bolsun!

Allahu ekber – Alla iň beýikdir.

Aly – ýokary, beýik, oňat, ýagşy.

Alys – daş, uzak.

Amut – sütün, direg, naýza, amudy-geran – agyr naýza.

Amutbazlyk – naýzalaşmak.

Anka – 1. Mekir, hilegär. 2. Halk rowaýatlaryna göre, göýä Kap dagynda ýaşayan fantastiki guş.

Apa – aýal dogan.

Aperin – 1. Berekella! 2. Öwgi, taryp.

Ar – aýyp, masgaraçylyk.

Artmak – ýüklemek.

Arz – haýyşy beýan etmek, görkeziş.

Asan – aňsat, ýeňil, sada.

Asar (eser) – 1. Kitap, ýazgy bilen galdyrylan ýadygärlik. 2. Yz, nyşan, alamat. 3. Eserler, ýadygälikler.

Astan – bosaga, huzur.

Asy – günäkär.

Ata – bermek, eçilmek.

Awara – sergezdan, ykmanda, il-günden aýrylan.

Aýneýin – (ikilik san) iki göz.

Aýyl – çeki (atyň çekisi).

B

Bady-hazan – güýz şemaly.

Bahadyr – batyr.

Bahr – deňiz,

Bahr-u berr – deňiz we gury ýer.

Bakerem – keremli, jomart.

Bal – guýruk.

Batman – agyrlyk ölçegi.

Batyl – boş, netijesiz. nädogry, bozuk, biderek.

Baz I – açyk, çözülen, çöşlenen.

Baz II – ýene, ýene-de, täzedan, gaýtadan.

Baz III – «Bahtan» sözünden bolup, goşma sözleriň «oýnaýjy, oýunçy, bir zady söýýän, bir zat bilen meşgullanýan» manylary aňladýan bölegi. Mes. Kartbaz – kart oýnamany söýýän, rysmanbaz – tanapyň, üstünde oýnaýan.

Baz IV – tirsek (bir tirsek) – uzynlyk ölçegi.

Bazy – laçyn, algyr guş.

Be – 1. Bilen, bile, bilelikde. 2. Ýöneliş düşümiň goşulmasy-«a»-«e» goşulmalary. Be namy – ady bilen, adyndan. Be hökmi – hökmi bilen.

Beçje – çaga, bala, oğlan.

Beçjeýi-hurt sal – kiçi ýaşly, çaga.

Begaýet – çenden aş, köp.

Behakky – haky üçin, hakyna, hormatyna.

Benägäh – birden, birdenkä, tötänden, duýdansyz.

Bendenowaz – bendäni söýýän. Allataga mahsus bolan sypatlaryň biri.

Beni Haşym – Haşym ogullary. Haşym ibn Abdy Menaf. Yslamdan öň kuraýş taýpasynyň kethudalarynyň biri. Haşymylar şol sanda Muhammet pygamber hem onuň neberelerindendir. 524-nji ýylda dünýäden öten.

Berbat – weýran etmek.

Berpa – berk, pugta, mäkäm, götermek.

Beşer – adam, ynsan.

Betaryk – Hökmünde, ýörelgesinde, degişlilikde. Betaryky garawul – garawul hökmünde, garawul edip.

Betmezhep – ýalňyş ýörelge, nädogry ýol.

Beýekbar – birden, tötänden, garaşylmadyk ýagdaýda.

Beýewan – çöl, sähra.

Beýewar – birden, tötänden, duýdansyz.

Bezm – toý-meýlis, şatlyk, keýpi-sapa.

Biadet – sansyz.

Bidar – oýa, ägä, seresap.

Bidin – dinsiz.

Bidir gitmek – çapalap gitmek, ylgap gitmek.

Bigäne – keseki, ýat.

Bih – kök, esas, düýp.

Bimar – kesel, hassa, nähoş, nesag, dertli.

Binam – atsyz.

Binehaýat – çensiz-çaksyz, ummasyz, kân.

Biser-u saman – öýsüz-ilsiz, sergezdan.

Bişe – jeňňel, tokaý.

Biukul – akylsyz, akmak.

Boýun sunmak – boýun egmek, boýun bolmak.

Bulak – çeşme.

Burun – ozal, öň.

Byradar – dogan, garyndaş.

Ç

Çah – guýy, çukur.

Çarbag – bakja, seýilgäh.

Çarh – 1. Bagt. 2. Çarh, tigr. Çarhy-gerdun – pelek çarhy. 3. Gümmez.

Çerik – goşun.

Çeşm – göz, garak, göreç. Çeşmi-nem – göz ýaş. Çeşmi-seýil – göz ýaşlaryň sili. Çeşmi-humar – süzgek göz, serhoş göz, gyzaran göz.

Çäk – ýyrtmak, ýirik, ýyrtylan. Giribany-çäk etmek – ýaka ýyrtmak, ahy-nala etmek.

Çäştgäh – daňdan, säher wagty.

Çün – misli, ýaly, dek.

Çüsti-çapyk – derrew, dessine, tiz, çalt, çalasyn.

D

Dahyl – 1. Girýän, áyak sekýän. 2. Dahylly, degişli. 8. Içki görnüş. 4. Girme, giriş. Dahyl bolmak – 1. Aralaşmak, girmek, gatyşmak. 2. Gowuşmak, sataşmak, birek-birege duş gelmek.

Dal – 1. Arap elipbiýsiniň 8-nji harpy. 2. Ebjet hasabyndaky san birligi. 3. Bükük, eglen, bükülen. Dal-gerden – bükük arka.

Dam – 1. Duzak, gapan, tor. 2. Eldeki haýwan,

Daman (damen) – syý, etek, eňňit, ýapgyt.

Danyşment – alym, bilimli, akyllý adam.

Daýym – hemişe, mydama, hemme wagt.

Dehr – 1. Dünýä, älem, jahan, materiýa. 2. Wagt, döwür, asyr, ebedilik, mydamalyk. 3. Täleý, ykbal, maňlaý.

Delalat – görkezme, maslahat, nesihat, salgy berme.

Dem-ä dem – minutma-minut, minutsaýyn.

Demsaz – ýakyn ýoldaş, syrdaş, söhbetdeş, gürründeş.

Der I – pars dilinde türkmen dilindäki wagt-orun düşüminiň hyzmatyny ýerine ýetirýen kömekçi söz. Der ber-ýanda, gapdalda.

Der II – gapy, işik.

Deraz – uzak, uzyn.

Derber kylmak – götermek, geýmek, gujaklamak.

Dergäh – 1. Bosaga, gapynyň öňi. 2. Köşk. 3. Patyşanyň. huzury, Hudaýyň ýany.

Dermende – biçäre, ejizi.

Dest – el, gol; Desti bagt – bagt goly.

Deşt – sähra, çöl, düzlük.

Dilawer – batyr, gahryman.

Dildada – aşyk.

Dilefgar – gaýgyly, gamly, gussaly, tukat, ünjüli.

Dilruba – ýürek awlaýjy, ygtyýaryny alyjy, gözel, ajaýyp, söýgüli.

Dilteň – gussaly, gaýgyly, gamgyn, tukat, sustupes.

Dowan – ylgatma, ylgap, ylgaýan.

Dubara – ikinji gezek, gaýtadan.

Dugana – jora, iki gat, iki in, iki rekagatdan ybarat namaz okama.

Durut – doga, salam.

Duwwum – ikinjiden, ikinji.

Dürefşan – dilewar, aýdyň, gepe çeper.

Dürri-ýegan – ýeketäk göwher.

E

Ebri-neýsan – ýaz buludy.

Ebri-nowbahar – baharyň ilkinji günleriniň buludy. Bu klassyky edebiýatda, şol sanda Andalypda hasratly gözýaş hökmünde köp ulanylypdyr.

Efgar – 1. Gaýgyly, gussaly, ýadaw, ýaraly. 2. Ýaraly, biçäre.

Efser – täç, jyga, ofiser.

Eks – surat, keşp.

Ekser – köp, köpüsi, aglabasy.

El-aman – günä geçilmegini soramak, ötünç dilemek, ýetişiň, kömek ediň.

Perýady-el-aman – kömege çagyryň ses.

Elem – azap, agyry, dert, gam, gaýgy, gussa.

Elgaraz – bir söz bilen aýdanda, gysgaça aýdanda, sözüň gysgasy, gepiň keltesi.

Elhan (bs.lahn) – owazlar, äheňler, mukamlar.

Elhezer – howp, gorky, seresap bolmak.

Elip – «^ل» arap alfawitinde ilkinji harp. Gündogar edebiýatynda, şol sanda türkmen klassyky edebiýatynda adamyň ýigit, ýaş döwründäki dik syratyny elip harpyna garrap bili бүкүlen syratyny бүкүк ýazylýan «dal» (« د ») harpyna meňzetmeklik döp bolupdyr.

Elip-lam – « ڤ » arap alfawitinde elip hem-de lam harpynyň goşulyp ýazylmagy.

Iki golun elip-lam kylyp – iki golun göterip.

Elwan – reňkler, dürli-dürli reňk.

Emri-nehin – buýurlar we gadagan edilen zatlar.

Enaýat – 1. Mylaýymlylyk, gowy niýetlilik, mähirlilik. 2. Alada, ünji, rehim, goldaw.

Endek – azajyk, sähelçe, az wagt, bir pursat.

Endişe – gam, gussa, ünji, alada, ýaýdanma.

Era – içre, içinde. Meýdan era – meýdan içinde.

Erada – maksat, niýet, isleg.

Erk – gala, köşk.

Esnad (bs, sened) – 1. Deliller. 2. Pul resminamalary. 3. Abraý.

Eşhedu en lä ilähe illalla we eşhedu enne Muhammeden Resulalla – Alladan başga Hudaýyň ýokdygyna we Muhammet Allanyň ilçisidigine şaýatlyk edýärin.

Eşk – gözýaş.

Etrap – 1. Gapdal, ýan, ugur, daş-töwerek. 2. Şatlyk, aýş-eşret.

Ä

Äşe – Muhammet pygamberiň aýaly, Abu Bekriň gyzy. 678-nji ýylda dünýäden öten.

F

Farg – 1.Şaha, pudak. 2.Gol, derýanyň şahasy. 3.Nesil, nebere, urug.

Fath – açmak, eýelemek.

Feramuş – ýatdan çykarma.

Ferraş – hyzmatkär, öý süpürýän.

Fewwara – 1. Suw çüwdürimi, joşmak, gaýnamak. 2. Şolbada.

G

Galaba kylmak – üstün çykmak, ýeňmek, basmak.

Gar – gowak.

Garyb-u guraba (bs,garyp), (kp, guraba) – ýat iller.

Gaýybana – görmezden.

Gaýyp – görünmeýän, göze görünmezlik, ýaşyryn, gizlin, syrly. Gaýyp boldy – ýitirim boldy, gözden ýitdi.

Ger – 1. Bagt. 2. Güýç, kuwwat, gurbat, gurp.

Geran – agyr, kyn, müşgil.

Gerd (gert) – çañ, tozan, tot.

Gerdun – 1. Pelek, asman; maňlaý, takdyr, ýazgyt, 2. Aýlanýan, çarh, tigrir.

Gäh – 1. Kāwagt, kāmahal. 2. Saman, külke saman..

Gibr – otparaz, mejusy.

Gile – şikaýat, zeyrenme, käýinç, göwün galmaklyk.

Giriban – eşigiň ýakasy.

Giriftar – tutulan, ele düşen, bent edilen, ýesir alnan, sezewar edilen.

Girýan – aglaýan, eňreyen; aglaýan halda, gözi ýaşly.

Gorgan – gala.

Görüstany-Bakyýa – baky, ebedi. Medinede Muhammammet pygamberiň metjidiniň golaýynda ýerleşýän gabrystan.

Gubar – 1. Çañ, tozan, tot. 2. Gaýgy, gussa, gam. 3. Kine.

Guftar – söz, gürrüň.

Gulap – gyn, guty, gap, bir zadyň daşy.

Gulgula – galmagal, goh, suwuň şarlap akmasy (çeşme), suwuň, bulkuldysy (çüýşeden, küýzeden guýlanda), başagaýlyk, aljyraňňylyk, uly dabara.

Gulman – (bs, gulam). 1. Oglan, ýigit. 2. Hyzmatkär. 3. Behiştäki hyzmatkärler. 4. Gulman (has at).

Gur – güýç-kuwwat, guşak.

Gurbatlyk – 1. Aýrylyk, jyda düşmeklik, garyplyk. 2. Golaýlyk, ýakynlyk, goňşulyk. **Gurbatzede** – aýralyga düşen, aýralyga sezewar bolan, Watandan jyda düşen.

Guý – aşak. Başyny guý saldy – başyny aşak saldy

Güftegüý – gürrüň, gürrüň etme, sözleşme.

Gürzi – demirden ýasalan tokmak.

Güşaýyşlyk – 1. Açma, açylyş. 2. Çözme, çözgüdini tapma.

Güzer – geçelge, olum, inelge.

Gydyrmak – ýöremek, agtarmak, gözlemek.

Gyl – zynjyr.

H

Haly – 1. Boş, azat. 2. Çöllük, ýaşalmaýan ýer.

Hamdy – öwgi we alkyş, öwgi hem doga.

Hamyla – 1. Göwreli, bogaz. 2. Hasylyly, miwe getirýän, miwe berýän.

Handan – gülüp duran, gülýän, şadyýan, açyk, güler ýüzli.

Hannan – 1. Iň rehimdar, iň merhemetli, iň şepagatly, iň sahy. 2. Allatagalanyň sypaty.

Hanypa – ady Howla binti Japar Ýemämede. Häzirki Saud Arabystanyň merkezinde ýerleşen hanapyýa taýpasyndan. Hezreti Abu Bekriň halypalyk eden döwründe ýesir alnyp, şol döwürde hezreti Aly oňa öýlenipdir.

Hap – uky, düýş. Hap-alut – oýaly-ukyly, uky garyşyk.

Hapyz – 1. Goraýjy, saklaýjy, ýatdan bilýän, Gurhany ýatdan bilýän adam.

Hararat – gyzgynlyk, yssylyk.

Haremhana – aýallaryň ýaşaýan, bolýan ýeri.

Harwar – ölçeğ birligi, üç ýüz kilograma barabar.

Has – 1. Çöp – çör. 2. Ýokary gatlak: mahsus. 3. Bozgak.

Hasan – Alynyň Patmadan bolan ilkinji ogly. Kakasy Aly öldürilenden soň halypa bellenýär. Ýöne, ol musulmanlaryň arasynda uruş bolmazlygy üçin halypalygy Mugawyýa tabşyrypdyr. Ol 670-nji ýylda Medinede dünýäden ötýär.

Hassa – ýadaw, gamly, gussaly, gaýgyly, hassa.

Hast – isleg.

Haýat – ýaşawyş, dirilik, durmuş.

Haýbar – häzirki Saut-arabystanda ýerleşýän bir jülgäniň ady. Haýbarda ýerleşen galanyň ady.

Haýdar – 1. Ýolbars. Alynyň lakamlarynyň biri. 2. Gaýratly, edermen, batyr.

Haýl – 1. Nesil, topar, tire. 2. At, ýylky.

Haýma – çydar, palatka.

Haýrat – Haýyr sözünüň köplük sany. Haýyrlar, haýyr-yhsanlar, ýagşylyklar, berim-peşgeşler.

Haýýat – tikiçi.

Heläket – heläkçilik.

Hemdem – çyn dost, hakyky dost, ýürekdeş dost.

Hemhana – bir öýde ýaşayan, ýoldaş.

Hemle – hüjüm, çozuş, darama, dökülme.

Hemneşin – gürründeş, bile oturyp-turýan.

Hemsöhbət – söhbetdeş, gürründeş.

Hemze – Muhammet pygamberiň dogan oglany. Küreýş taýpasynyň kethudalarynyň biri bolupdyr. Uhut söweşinde şehit bolupdyr.

Hendek – çukur.

Hezreti Aly – dört çarýarlaryň dördünjisi. Muhammet pygamberiň dogan oglany hem-de giýewisi. Bedr, Uhut, Haýbar, Handak, Huneýn söweşleriniň gahrymany, pälwany. Osman öldürilenden soň halypa bellenýär. 661-nji ýylda bir haryjy tarapyndan öldürilýär.

Hezreti Omar – dört çarýarlaryň ikinjisi. Ilkinji «möminleriň emiri» ady alan. Adalatly şahsyýet hökminde mehurlyk gazanan. Onuň döwründe Sasany hem-de

Wizantiýa imperatorlyklary musulmanlaryň gol astyna geçýär. Ol esgerlere aýlyk bermek üçin ýörite diwan döredipdir. Omar 644-nji ýylda pars milletinden bolan Abu Luwluwa tarapyndan öldürilýär.

Häzir – bar, ýanynda. Häzir-u nazyr – ýanynda görüp dur.

Hidaýat – dogty ýol, dogry ýola salmak.

Hijran – aýrallyk, taşlamak.

Howala kylmak – 1. Zyňmak, oklamak, taşlamak. 2. Tabşyrmak, ugratmak, ibermek, uzatmak, ýüzlenmek.

Howaryj (bs. haryjy) – 1. Ýeretikler, ýoldan çykan adamlar. 2. Çet ýurtly adamlar.

Hudawend-ä – eý Taňry, eý Hudaý, eý Hökümdar.

Hudaý tebärek we tagala – hemmeden beýik (uly) hem goldaýjy Hudaý.

Hudaýy-hiždeh hezar – on sekiz mün älemiň Hudaýy.

Hulky-yhsan – ýagşy gylyk häsiýet.

Hunaba – ganly ýaş, azap çekmeklik, gan ýuwutmaklyk.

Hunbar – gözi gyzarmak, göze gan inmek.

Hup – 1. Gowy, ýagşy, oňat. 2. Gözel, owadan, ajaýyp. 3. Mähirli mübärek. 4. Söýmeklik, gowy görmeklik.

Hursant – şat, şadyýan, keýpi kök.

Hurşyt – 1. Gün, güneş. 2. Owadan, Hurşydy-hawer – ýagtylyk, Hurşydy-taban – ýagty güneş.

Huruş – gykylyk, galmagal, ses, owaz.

Huseýin – Alynyň Patmadan bolan ikinji ogly. Medinede ýaşapdyr. Mugawyýanyň ogly Ýezidiň halypalygyny ykrar etmeýär. Soňra 680-nji ýylda Kerbelada öldürilýär.

Husn – 1. Görk, gозzellik, owadanlyk.

Huş (wuhuş) (bs, wahş) – ýyrtyjy haýwan, ýabany haýwan.

Hüý – gylyk, häsiýet.

Hüýr (hur) – jennetde bolýan owadan gyz.

Hylapat, halypalyk – 1. Ýurt baştutanlygy. 2. Başga biriniň ornuna geçmek.

Hyraj – salgyt, paç, ýer üçin töleg.

Hyş – kowum-gardaş, garyndaş.

Hyýra – 1. Gözüň göreji peselmek, garaňkylamak. 2. Geň galmak, haýran bolmak.

I

Iba kylmak – ret etme, inkär etme, ýüz dönderme.

Imtihan – synag, barlag.

Intizar – garaşmak, gözüň ýolda galmak.

Isgender – dünýäde iň meşhur söweşijileriň biri. Zülkarneýn adyny göteren. Makadoniýanyň patyşasy Filipsiň ogly. Biziň eýýamymyzdan öň 336-njy ýylda kakasynyň ornuna geçýär. Wawilýonda dünýäden ötüpdir.

Ismi-agzam – beýik at, Hudaýyň ady. Hudaýyň atlary sanalýan doga.

Istiganat (ystyganat) – kömek sorama, goldaw isleme, ýardam berilmegini haýyş etme, haraý gözleme.

J

Jama – eşik, geým, lybas, Jamaýy-surh – gyrmyzy lybas.

Jebraýyl – Allatagaladan pygamberlere habar getirýän perişde.

Jed – ata-baba, urug başy, ata.

Jenädil – Ägirt daş.

Jennetil-mägwa – jennet öýi, rahatlyk jenneti.

Jerahat – ýara.

Jezire – ada.

Jiger – bagyr.

Jigergüşe – 1. Iň söýgüli adam, iň ýakyn adam. 2. Perzent, çaga.

Jigerhun – bagyr gany.

Jilwe – nur, ýalkym, şugla, ýalpyldy. Jilwe bermek – ýalkym saçmak, şöhle salmak, görk, gözellig.

Jirjis – Pygamberleriň biri rowaýatlarda aýdylmagyna görä, ol öz ynanjyndan dänmänligi üçin, ony para-para edýärler, emma ol ýene diri galýar. Şeýle ýagdaý birnäçe gezek gaýtalanypdyr.

Jism – beden, ten, endam.

Joş – 1. Gaýnama. 2. Gowga, tolkun.

Jöwlan – towusma, çapma, aýlanma, pyrlanma.

Juwanmert – ýaş ýigit.

Jüstejuý – gözleýişler, agtaryşlar, indeýişler.

Jüzür (bs, jezire) – Adalar.

K

Kabyła – taýpa, tire.

Kadyr – güýçli, gudratly, gurply, kuwwatly. Allatagalanyň ady.

Kamat – boý, göwre, syrat, sypat, beden gurluşy.

Katdy-möwzun – boýly, syratly.

Katg – kesip geçme, kesip geçiş, kesip bölme, kesip aýyрма. Katgy-menäzil – ýol geçmek.

Katly-aam – köpçülikleýin öldürmeklik.

Katra – damja.

Kaýym – dik durmak, turmak.

Kazaýy-hajat – aýak ýoluna gitmek.

Kebg – käkilik.

Kelemeýi-şerip – 1. Hormatly, şöhratly söz. 2.«Lä ilähe, illalla, Muhammet Resulalla» diýmek.

Kement – ýüp, tanap.

Kementbaz – kementçi, kement oklap bir zady tutujy, tor, duzak gurýan.

Kergerdan – kerk.

Kernaý – saz guraly (üflenip çalynýan bu saz guraly köplenç goşun urşa başlamakçy we hüjüme geçmekçi bolanda çalyppdyr).

Kerrar – 1. Öwrülyän, dönýän, jöwlan urýan, aýlanýan. 2. Hujüm ediji, hemle urujy, dönüp-dönüp hujüm edýän. 3. Hezreti Alynyň lakamlarynyň biri. Çünki ol söweşde duşman saplaryna gorkusyz-ürküsiz gaýta-gaýta, dönüp-dönüp hujüm eder eken, hiç bir zatdan endişe etmez eken.

Keşwer – 1. Ýurt, watan, ülke, mekan. 2. Oblast, zona, guşaklyk.

Keýn – yz, art.

Kän – magdan, hazyna.

Kowl – söz, gürrüň.

Köşe – gyra, bir zadyň bölegi, bir ýeriň burçy.

Köý – oba, mähelle.

Kudek – çaga, bäbek, bala, körpe, oğlan.

Kuffar (bs. kapyr) – kapyrlar.

Kulah – telpek, baş gap.

Kulhu Allahu ahat – Gurhany-Kerimiň «Yhlas» süresiniň başy. «Aýt, Alla birdir».

Külpet – 1. Görgi, azap, kynçylyk, muşakgat, zähmet, derdeser, biderek zähmet, argynlyk. 2. Gyrynak, çory, hyzmatçy aýal.

Kumaş – mata.

Künj – burç.

L

Lagyn – näletlenen, şeytan, nälet siňen, gargyş siňen.

Lahza – 1. Az salym, az pursat, göz açyp ýumasy salym. 2. Nazar, garaýyş, bakyş, gözleýiş.

Lakap – lakam, at.

Lap urmak – öwünmek, magtanmak, haýbat atmak.

Lat-Menat – butparaz araplarynyň çokunan butlary.

Lazym – 1. Gerek, zerur, gerekli. 2. Musulmançylykda edilmegi hökmany hasaplanylýan iş.

Leb – 1. Dodak. 2. Kenar, gyra, ýaka.

Lerze – titreme, gagsama, gymyldy.

Lerze salmak – lerezana salmak, sarsdyrmak, sandyratmak, endiretmek.

Letafat – mähirlilik, ýakymlylyk, gözellik, näziklik, ýumşaklyk, inçelik, nepislik.

Leyken – emma, ýöne.

Lä ilähe illalla, Muhammet Resulalla – Alladan başga Hudaý ýokdur. Muhammet Allanyň ilçisidir.

Läjerem – şeksiz, gümansyz, alaçsyz, çäresiz, nalaç.

Lutp – 1. Rehimdarlyk, mähribanlyk, merhemetlilik, ýakymlylyk, ýürekdeşlik.
2. Näziklik, gözellik, ajaýyplyk.

M

Magasy (bs, magsyýa) – günäler.

Magrur – tekepbir, men-menlik edýän.

Magşar (mahşar) – 1. Sorag edilýän gün, sud edilýän gün. 2. Kyýamat, ahyret. 3. Aljyraňňylyk, basa-baslyk, bulam-bujarlyk.

Magtanmak – öwünmek.

Mah – aý (wagt), Aý (planeta).

Mahbubyl-kulup – hemmäniň söýýäni, hemmäniň hormatlaýany.

Mahpara (mehpara) – ajaýyp, owadan, görmegeý, aýyň bölegi.

Mahy-enwer – nurly Aý, ýagty Aý.

Mahzun – gamgyn, gaýgyly, gussaly, hasrat çekýän. Harmany-mah-zun – hasrat çekýänleriň topary.

Makbara – mazar, gubur, gabyr, aramgäh.

Makhur – basyp alnan, ýeňlen, utulan.

Manend – ýaly, kimin, dek, misli, meňzeş, laýyk.

Mansap – 1. Wezipe. 2. Nesil.

Matamsera – ýashana, gamhana.

Matlap – isleg, talap.

Meftun – 1. Özüne çekiji, şatlandyryjy, aşyk ediji. 2. Aldanan.

Mekkar – mekir.

Melamat – käýinç, gyjالات, igenç, iňirdi, teýene.

Melaýyk (bs, melek) – perişdeler.

Melekil-möwt – Jan alýan perişde. Ezraýyl, ölüm perişdesi.

Melike – şa zenan.

Melul – gaýgyly, gamly, hapa.

Memnun – 1. Hoşal, minnetdar. 2. Şat, şadyýan.

Mennan – 1. Minnet ediji. 2. Allatagalanyň ady.

Merkep – ulag.

Merwerit – dür.

Mähelle – 1. Şäheriň ýa obanyň bir bölegi, raýon, kwartal, menzil. 2. Adamlaryň toplumy, üýşmeleş, bir ýere ýygynanan köpçülik.

Mährem – dost, ýakyn syrdaş.

Mälik – 1. Eýe, eýelik edýän, jenap, patyşa, hökümdar. 2. Deňiz galtamany. 3. Perişdäniň ady. 4. Dört mezhebiň biri «Mäliki» mezhebini esaslandyryjy alymyň ady.

Mälik Aždar – Mälik ibn Harys Eşter (Aždar) Nahagy. Emir hem-de edermen serkerde bolan. Hezreti Alynýň ýaranlarynyň biri. 657-nji milady ýylynda dünýäden öten.

Miýan – 1. Orta, ara. 2. Bil.

Mömin – musulman, imanly.

Muattar – atyr sepilen, hoşboý ysly.

Mugan – Azerbaýjanda bir ýeriň, ady.

Muganny – aýdymçy, bagşy, sazanda.

Mugapa – kejebe.

Muhal – mümkin däl, amala aşyryp bolmajak.

Muhammes – baş setirli, on dört, on baş bogunly şygyr görnüşi.

Muhasyra – gabamak, gurşap almak.

Mukabył – 1. Garşysynda, gabat önünde. 2. Duşman, garşy durujy. 3. Deň, barabar, laýyk, mynasyp, kabul edip boljak, göwnejaý.

Mukarrar – anyk, belli, şübhesiz.

Mulahyza kylmak – seretmek, göz gezdirmek, üns bermek.

Munady – jarçy, jar çekýän, çagyryýan.

Muntazyr – garaşýan, umyt edýän, göz dikýän.

Munys – ysnyşan, ýoldaş, dost, gürründeş,

Murassag – gymmat bahaly daşlar bilen bezelen.

Murda – öli, ölen.

Murgyzar – çemenlik, otluk ýer.

Musahhar – eýeleme, boýun egdirme, gurşap alma, basyp alma.

Musahyp – ýoldaş, hemra.

Musawwer – suratçy, surat çekiji.

Mustapa – saýlanan, seçilen. Muhammet pygamberiň atlarynyň biri.

Muştak – 1. Meýilli, höwesli. 2. Güýçli isleg, uly höwes, arzuw.

Muşty-per – ejiz, biçäre, güýçsüz.

Mutagaýýyr – durnuksyz, üýtgäp durýan.

Mutryp – sazanda, aýdymçy.

Muwapyk – amatly, laýyk, ýararly.

Muý – gyl, saç, zülp, tüý.

Mübäriz – göreşiji, pälwan.

Mübtela – bir zada duçar bolmaklyk, bela duşmaklyk, agyr ýagdaýa düşmeklik, bir zada uçramaklyk.

Mükedder – bulanyk, gamgyn, keýpsiz.

Münewwer – ýagty, nurly.

Müstejap – kabul bolan, talaby kabul edilen.

Müşerrep – baryp görmäge mynasyp, hormatly, abraýly.

Müşgil – kyn, çetin, aňsat däl, kynçylyk.

Müşteri – ýyldyz ady; hyrydar, satyn alyjy.

Müttekä – 1. Daýanç, söýeg, direg. 2. Ýassyk.

Mygjar – çadyr, örtgi.

Mygmar – arhitektor, binagär.

Mynajat – 1. Ýekelikde okalýan doga, gije okalýan doga. 2. Ýalbaryp çokunma, Hudaýa nalyş etme, gizlin gürrüň.

Mysapyr – 1. Ýolagçy, syýahatçy. 2. Pakyr, biçäre, goldawsyz.

N

Nagt – 1. Bar, bar bolan zat, sap, halys; 2. Gymmat baha zatlar; 3. Taýýar, häzir öwgi, taryp, waspnama, waspyny etme.

Nahan (nehan) – gizlin, ýaşyryn.

Namazy-bamdat – ertir namazy.

Natuwan – güýçsüz, ýarawsyz, kuwwatsyz, biçäre, hor, ejiz, kesel, bitap.

Nebatat (bs, nebat) – ağaç, ösümlik.

Negahban – sakçy, garawul.

Nehaýat – soňy, ahyry.

Nemu – ösüş, ösme.

Ner – iner.

Nerkes – 1. Narsiss (sary ýaprakly gül). 2. Owadan göz.

Nesep – asyl, gelip çykyş.

Nägäh (nagah) – 1. Tötänden, duýdansyz, garaşylmadyk ýerden, 2. Bimahal, ýerliksiz.

Nägehan – tötänden, birdenkä, duýdansyz, oslagsyz ýerden.

Nämeşrug – gadagan edilen iş, rugsat berilmedik amal.

Nigär (nigar) – 1. Surat, nagyş, çyzgy, teswir. 2. Gözel, söýgili. 3. Nigar (has at).

Nowa – 1. Asudalyk, abadançylyk, parahatlyk, sag-amanlyk, ýaşayyş serişdesi. 2. Baýlyk. 3. Mukam, saz, heň, aýdym. Aby-nowa – abadançylyk çeşmesi, saglyk çeşmesi.

Nowaz (nowa) – 1. Saz, owaz. 2. Baýlyk, peýda, haýyr.

Nowazyş (newazyş) – söýgi, mähir, süýji söz, mylaýymlyk, sypaýylyk, gadyrdanlyk, güler ýüzlülük, mähribanlyk, hoşamaýlyk, ýagşylyk, hoşniýetlik.

Nowbahar – alabahar.

Nowg – görnüş, usul, tär.

Nowha – ahy-nala, agy.

Nowhager – ýas agyçysy.

Nowjuwan – ýaş, ýaş ýigit, ýetginjek oğlan, ýaş gelin, gyz.

Nusrat – 1. Ýeňiş, üstünlik. 2. Ýardam, kömek.

Nykap – ýüze tutulýan perde, örti.

Nysfy-şeb – ýary gije.

O

Orda – goşun, leşger, lager.

Owzag (bs. wezg) – ýagdaýlar, hallar.

Ö

Öwlat (bs, welet) – çagalar.

P

Pa(ý) – aýak. Ser-u pa – baş we aýak.

Patma – Muhammet pygamberiň gyzy. Muhammet pygamberiň Mekgeden Medinä göç etmezinden öň dünýä inýär. Muhammet pygamber ony dogan oglany Hezreti Ala durmuşa çykarýar. Ol ikisinden Hasan, Huseýin, Ümmi-Külsüm hem-de Zeýnep dünýä inýär. Patma 632-nji ýylda dünýäden ötür.

Patyha (pata) – 1. Gurhany-kerimiň birinji süresi. 2. Doga, alkyş. 3. Giriş, başlangyç (eser hakynda).

Paýmal – depelenen, aýak astyna alnan, ezilen, basgylan.

Peder – kaka, ata.

Pederi-büzürgwar – ata.

Peramuş – unutma, ýatdan çykarma.

Perişan – dargan, pytyran. Perişan hal – keýpsiz, gaýgyly, gussaly, gamly.

Permanberdar – boýun egýän, garaşly, tabyn, bagly.

Perwa – alada, gorky, çekinme. Perwa kylmak – alada etmek.

Perwaz – uçuş, uçma, joşgun. Perwaz eýlemek – uçmak.

Perweriş (perwereş) – eklemeklik, idetmeklik, ýetişdirmeklik, ösdürmeklik, ulaltmaklyk, terbiýelemeklik.

Peýam – habar.

Peýrew – tarapdar, ýaran.

Peýşin – öýle.

Peýwent – 1. Bag, berkitme, birleşdirme. 2. Birigen, birleşen, bagly.

Pişana (pişany) – maňlaý, alyn.

Pişwaz – garşylama, öňden çykma.

Purzor (pürzur) – güýçli, edermen.

Pušt – 1. Arka, ýagyryny. 2. Nesil, urug, asly gelip çykyşy, 3. Goraýjy, sakçy, howandar, söýget, goldaw. 4. Bir zadyň daş ýüzi. 5. Horasanda bir şäher ady.

Puşty-penah – arka-daýanç, goraýjy, daýanç, direg.

Pür – doly.

Pygan – dady-perýat, nala, agy, eňreme,

Pyrak – aýrallyk, jyda düşme.

R

Rafyk – ýoldaş, hemra gürründeş.

Ragna – 1. Owadan, näzik, gelşikli. 2. Gul ady.

Rahnema (rehnema) – ýol görkeziji, ýolbaşçy, ýol salgy beriji. Rahnemun – ýolbaşçy, ýol görkeziji.

Rahş – 1. Rüstemiň legendar atynyň ady. 2. Gyzył, ak gatyşykly reňk.

Raht – 1. Eşik, lybas, köýnek. 2. Öý goşlary. 3. Ýol azygy, ýola gerek zatlar.

Rahy – gidiji. ugraýjy, ýola gidiji.

Rast kylmak – göneltmek, dogrulamak, dikelmek, dik durmak.

Refagat – dostluk, ýoldaşlyk.

Reftar – ýöriş. gylyk, häsiýet.

Reha – boşatma, azat etme, dynma. Reha kylmak – azat etmek.

Rehber – ýolbaşçy, baştutan, ýol görkeziji.

Rehmeten lil-älemin – älemlere rehmet üçin. Muhammet pygamberiň sypaty.

Renjur – 1. Ynjyly, nähoş, hassa, keselli, syrkaw, sökel. 2. Ejiz, ysgynsyz, güýçsüz, biçäre, horluk çekýän.

Resulalla – Allanyň ilçisi.

Ret – gaýtarmaklyk. serpikdirme, yzyna gaýtarma.

Rişte – 1. Bag, ýüp, tanap, tap, eriş, ýüplük, sapak. 2. Göni hatarlar, tor. 3. Bir zadyň. ulgamy (gum, dag, baýyr). 4. Kültem (pikir, waka we ş. m.). 5. Rişme, nogta, uýan, kelleki. 6. Unaş. 7. Pudaklaýyn (iş, kārhana we ş. m.).

Roý – ýüz. Roý bermek – ýüz bermek, bir zadyň ýüze çykmagy.

Roz (ruz) – gün, gündiz. Rozy-jeza – kyýamat günü, ahyrzaman, edilen amallara jeza beriljek gün.

Rozy – rysgal, iýmit, azyk.

Röwşen – ýagtylyk, yşyk, nur.

Röwüş – 1. Boluş, häsiýet, özüni alyp baryş, aýak basyş, atyň ýöreýşiniň görnüşleri (ýorga, gezermen, loňkuldawuk, gorgunyna gidýän, çapýan). 2. Usul, tär, ýörelge.

Rubah – tilki.

Rube-ru – ýüzbe-ýüz.

Ruhsar (ruhsara) – ýüz, ýañak, keşp, çekge.

Rüstem – Zalyň ogly, ep-esli bölegi türkmenlere assimilleşip giden saklaryň pälwany, Ferdöwsiniň «Şanama» eseriniň baş gahrymany. Gündogar halklarynyň folklorynda we edebiýatynda batyrlygyň, gaýduwsyzlygyň, edermenligiň simwoly hasaplanýar.

Rüstem- anan – görnüp duran pälwan, taýsyz pälwan.

Ryswa – masgara, ýüzigara.

Ryzk – rysgal, gündelik iýmit, azyk.

Ryzwan – 1. Kanagatlanma. 2. Uçmahyň gapysynda duran perişde, jennetiň sakçysy. 3. Uçmah, behişt.

S

Sagadat – 1. Bagt, şowlulyk, rowaçlylyk. 2. Şatlyk, keýpi – sapalyk.

Sahaba – Muhammet pygamberi görüp oňa iman getiren kişiler.

Sahyp – 1. Eýe, hojaýyn. 2. Ýokary wezipedäki şahs. 3. Dost, ýar.

Sahypkyran – 1. Bagtly, sähetli gün doglan. 2. Eýran patyşalarynyň epiteti – ýyldyzlaryň biri – birine gabat gelýän wagtynda doglan.

Saky – 1. Eýe, hojaýyn. 2. Ýokary wezipedäki şahs. 3. Dost, ýar.

Sakygärlik – meýlisde şerap paýlaýanyň işi.

Samat – garaşsyz, hiç kime mätäç däl, Allatagalanyň ady.

Sapşeken – duşmany ýeňiji, duşmanyň goşunyny derbi-dagan ediji.

Saýyl – 1. Gedaý, dilegçi, ykmanda. 2. Akýan (suwuklyk hakda).

Sebze – 1. Gök maýsa, gyrymsyja otjagazlar. 2. Kişmişň bir görnüşi. 3. Ýaşyl reňk.

Sebzazar – göklük, gök çemenlik.

Seda – ses, owaz.

Seläsil – zynjyrlar.

Semender – 1. Hemişe otda ýaşayan mifiki jandar. Käbir maglumatda ol guş diýip görkezilýär. 2. Salamandra, triton.

Seng – daş. Syýa seň – gara daş. Seňni-hara – harsaň daş, gaty daş.

Senuber – dik ösýän owadan agaç, sosna, gelşikli uzyn boý, hoş syrat.

Ser – baş, kelle.

Serasima – haýran, aljyraňňy özüni ýitirmeklik.

Serefraz – beýik mertebeli, uly hormatly.

Sereş – ýaş, gözýaş.

Serhowuz – basseýn, howdan.

Sermet – hemişelik ebedi, soňsuz.

Serw – uzyn boýly owadan agaç. Serwi- nüz – owadan, görmegeý, gözel.

Serzeniş – garalama, ýazgarma, käýinç, sögünç, temmi, çäre.

Set – 1. Adat, döp, dessur. 2. Bent, böwet. 3. Erbetlik, ýamanlyk.

Sib – alma.

Silab – 1. Sil alma, joşgun, daşgyn. 2. Gözýaş.

Silsile – 1. Zynjyr, sap, hatar. 2. Dipastiýa. 3. Sistema.

Siwwum – tertip san; üçünji, üçünjiden.

Sowt – ses, seda, owaz, ýañ. Sowty-nedamat – puşmanlyk sesi.

Suhandan – dilewar, çeper, orator, ýazyjy, şahyr.

Sunmak – uzatmak bermek, hödürlemek, baş egmek.

Surh – gyzyl, gyrmyzy. Jamaýy-surh – gyzyl eşik, gyzyl lybas.

Surnaý – tüýdük, saz guraly.

Sut – 1. Nep, peýda, haýyr. 2. Gazanç, girdeji.

Suýy-sema – göge, asmana tarap.

Suz – 1. Ýanma, köýme, örtenme, ýandyryjy, köýdüriji. 2. Gaýgy, hasrat, gam, gussa.

Süreýi-«Yhlas» – Gurhany-kerimiň 112-nji süresi.

Syhr – jady, jadylamak, hile etmek, jadygöýlük etmek.

Sylah – ýarag.

Syna – 1. Gursak, kükrek, göwüs. 2. Ýürek.

Sypah – esger, urşujy.

Syraç – çyra, uly şem, lampa.

Syrry-nahan – gizlin syrlar.

Ş

Şafkat – mähribanlyk, rehimlilik.

Şahsuwar – çapyksuwar, edermen adam.

Şahynşah – şalaryň şasy.

Şasypa – saýada oturmak üçin palçykdan ýa daşdan ýasalan seki (tapçan).

Şaýet – belki, ähtimal, mümkin.

Şazadaýy-köwneýn – iki jahanyň şazadasy.

Şebçyrag – gije şöhle saçýan, jadyly, gymmatbaha daş.

Şebistan – 1. Ýatylýan otag, ýatalga jaýy, haremhana. 2. Metjitde gije namaz okalýan ýer. 3. Gijelik, garaňkylyk.

Şebnem – gije çygy, çyg, gyraw.

Şepagat – howandarlyk etmek, goldamak, goramak.

Şerm – utanmak, uýalmak. Şermisar – utançly.

Şikeste – döwük, maýyp, azar gören.

Şikwe – şikaýat, zeýrenmek.

Şirbeçe – arslan çagasy, şir çagasy.

Şiri -Jepbar – Allanyň arslany.

Şiri-dergähi-Ylahy – Hudaýyň dergähiniň şiri.

Şiri-gurra – Hezreti Alynýň sypaty.

Şiri-ýegan – ýeketäk şir.

Şişe – çüşe, aýna.

Şöwket – 1. Tiken. 2. Güýç, kuwwat.

Şuňkar – laçyn, gyrgylar otrýadyndan bolan we awlaýan ýyrtyjy guş.

Şuryş – gowga, gozgalaň, tolkun, joşgun.

T

Taban – ýagtylyk.

Tafahhus – barlama, derňeme, gözleg geçirme, agtarmaklyk, tapjak bolmaklyk.

Tafahhus kylmak – agtarmak, barlamak.

Tagna – 1. Käýinç, ýazgarma, igenç, teýene, gyjالات, ýañsy, gülki, masgaralama. 2. Sançmak.

Tagzym-towazyg kylmak – hormatlamak, kiçigöwünlilik, baş egmek.

Tahammyl – çydama, kynçylyga döz gelme, takat etme. Tahammyl kylmak – sabyr etme, takat etme, dözme, çydama, oňuşma.

Taky – 1. Arassa, kalby päk, hemişe Hudaýy ýatlaýan.

Tamam – hemme, bütün, gutarnykly, tutuş, soňy.

Tañla – 1. Erte. 2. Kyýamat, ahyrzaman, ol dünýä.

Tarab – begençlik, şadyýanlyk.

Tarahhum – rehim etmek, ýürek awlamak, haýpyň gelmek.

Tarapbazy – oýun, şatlyk, aýş – aşrat, begenç.

Tary-enkebut – leňkebudyň kerebi.

Tasatduk – sadaka bermek.

Tasma – inçe, uzyn edilip gyýlan ham, gaýyş.

Taýy-merahyl – menzilleri geçmek.

Tebar – gelip çykyşy, garyndaş, kowum, jyns, tire, urug, dinastiýa.

Tebil – deprek, laňňara.

Teble – atýatak, athana, döle, sygyrýatak.

Tebli-jeň – söweş depregi.

Tebretmek – titretmek, sarsdyrmak.

Tefekkür – pikir etmek, oýlanmak.

Tehäret – arassalyk, täret kylmak.

Tekäwür – bedew at, ýüwürük at.

Tekýe – daýanç, söýeg.

Teläwet – okamak, Gurhany-kerimi okamak.

Tenha – ýeketäk, bir özi.

Teskin – duruzmak, köşeşmek.

Tezwir – aldaw, hile, mekirlik.

Tähir – gijä galma, yza galma, gaýra goýma.

Tählil – «Lä ilähe illalla» diýmek.

Täji-luwluw – dür bilen bezelen täç.

Täkit kylmak – 1. Berkitmek, gaýtalamak. 2. Bir zady berk tabşyrmak, jandan syzdyryp aýtmak.

Tire – gara.

Tirendaz – peýkamçy.

Towakkyf – durmak, säginmek.

Töwekgel – tama, ynam, umyt, daýanmak.

Töwr – tär, hil, görnüş.

Tynet – palçyk, toprak.

U

Uftada – ejiz düşen, hor düşen biçäre galan.

Umara – emirler.

Ustuhan – süňk.

Uzur – 1. Ötünç, ötünç soramaga sebäp bolan ýagdaý. 2. Bagyşlama günäsini geçme. 3. Kemçilik. Uzur isleme – ötünç sorama.

Ü

Üýn – ses, owaz.

Üzre – üst, üstünde.

W

Wadaryg – gaýgy, gam, hasrat çekmek, puşman etmek.

Wahy – ses, Allatagalanyň pygamberlere iberýän habary, ylhamy.

Wajybyl-Wujut – barlygy hökman, Allatagala mahsus sypatlarynyň biri.

Waweýla – (ümlük) haýp, arman, wah!

Wehim – gorky, heder, howp; **Wehinnäk** – gorkuly, howply.

Welemma – emma, weli, ýene.

Wezn – agram, ölçeg.

Widaglaşmak – hoşlaşma.

Wird – 1. Suwsyzlyk. 2. Bir kişiniň dowamly her gijede Gurhandan bir bölek okamagy.

Wysal – duşuşyk, söýgüli gowuşma; rahy wysal – söýgüli bilen duşuşyk ýoly.

Y

Yhtyraz – seresap bolmak, ätiýaçly bolmak.

Yrak – 1. daş, uzak. 2. Ýurt ady.

Ysmat – päklik, arassalyk, gyzlyk namysyny gorama, asylllyk; ar, namys.

Yzhar – görkezme, bildirme, ýüze çykarmak.

Yztyrap – aljyraňňylyk, tolgunmak, özüni ýitirmek, ýaýdanmak, ikerjeňlenmek howsala, ynjalykdan gaçma.

Ý

Ýa hu – eý Alla.

Ýaňlyg – ýaly, kimin, dek.

Ýezit – has at. Ýezit ibn Mugawyýa (645-683). Emewi halypalaryň ikinjisi. Onuň döwründe 680-nji ýylda Alynyň ogly Huseýin Kerbelada öldürilýär. Soňra onuň ady «duşman, garşydaş» sözlerine manydaş bolupdyr.

Ýusup – Ýakup pygamberiň ogly. «Ýusup-Züleyha» ýordumynyň baş gahrymany. Ýusup gündogar edebiýatynda owadanlygyň simbolý hasap edilýär.

Z

Zagyp, zagypa – 1. Güýçsüz, ysgynsyz, hor. 2. Aýal.

Zalalat – azaşmak, ýoldan çykman.

Zanahdan (Zenehdan) – alkym, eňek.

Zarby – urgy, güýç.

Zaýyg – zaýa, harap, ýitmek.

Zaýyl – ýok bolan, ýiten, zaýa bolan, çaşan.

Zeberdest – 1. Ýeser, zor, başarjaň. 2. Pälwan.

Zerewşan – 1. Tylla pürkülen, altyn sepilen. 2. Gülüň ady. 3. Derýanyň ady.

Zähmdar – ýaraly.

Zähri-heläk – heläk ediji zäher.

Ziba – gözel, owadan, görkli.

Zowk – I. Höwes, hyjuw. 2. Keýp, hezillik, inçe duýgy. 3. Datmak.

Zulmat – garaňkylyk.

Zülpükar – Alynýň meşhur gylyjynyň ady.

Züljelal – şöhrat eýesi, gözel, ajaýyp, beýik mertebeli, Allatagalanyň ady.

Zynhar – 1. Ägä, seresap bolma. 2. Gaçybatalga, goranyş. 3. Hâzir bol, seresap bol, hüşgär bol. 4. Dözmezlik, günä geçme, bagyşlama.

NURMUHAMMET ANDALYP

Zeynelarap

Çapa taýýarlan **Nurmuhammet Gylyçdurdyýew**

Çap etmäge rugsat edildi 1.12.2010. Möçberi . Ofset kagyzy. Times New Roman garniturasy. Ofset çap ediliş usuly. Çap listi .
Sany. Sargyt №.
A-50085 .

Türkmenistanyň Ylymlar Akademiýasynyň
Milli golyazmalar instituty.

744000, Aşgabat, Puşkin köçesi, 13A.